

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

ON İKİNCİ KALKINMA PLANI
2024 - 2028

GİRİŞİMCİLİK VE KOBİ'LER

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2023

**T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI**

**ON İKİNCİ KALKINMA PLANI
(2024-2028)**

GİRİŞİMCİLİK VE KOBİ'LER

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2023

ISBN 978-625-8356-51-9

Bu yayının tüm hakları Strateji ve Bütçe Başkanlığına aittir.
Kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
TABLO LİSTESİ	iii
GRAFİK LİSTESİ	v
KUTU LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR.....	vi
KOMİSYON ÜYELERİ	viii
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. MEVCUT DURUM ANALİZİ.....	2
2.1. Dünyada Genel Durum	2
2.1.1. Dünyadaki Gelişme Eğilimleri	2
2.1.2. Uluslararası Sınıflamalar	6
2.1.3. Başarılı Ülke Uygulamaları	14
2.1.4. Uluslararası Hedefler	17
2.2. Türkiye’de Genel Durum.....	18
2.2.1. Tanım ve Sınıflamalar	18
2.2.1.1. KOBİ Tanımı	18
2.2.1.2. Girişimci ve Startup Tanımı	19
2.2.2. Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar	21
2.2.3. Ulusal Politikalar	23
2.2.4. Türkiye için KOBİ’ler ile Girişimciliğe Dair Temel Veriler ve Göstergeler ..	25
2.2.4.1. KOBİ’lerin Sektörel Kompozisyonu ve Türkiye Ekonomisi İçerisindeki Payı ..	25
2.2.4.2. Ölçeklere ve Sektörlere Göre Girişim Sayıları	28
2.2.4.3. Ölçeklere Göre İstihdam.....	34
2.2.4.4. Ölçeklere Göre Çalışan Başına Katma Değer	35
2.2.4.5. Yenilik Faaliyetleri ve Ar-Ge Harcamalarına Dair Göstergeler.....	36
2.2.4.6. KOBİ’lerin Teknoloji Düzeyine Göre İhracatı	40
2.2.4.7. KOBİ’lerin Krediler İçerisindeki Payı.....	42
2.2.4.8. Kurulan ve Kapanan İşletme Dinamikleri	43
2.2.4.9. Yeni Girişim Yatırımları.....	45

2.2.4.10. Hızlı Büyüyen Girişimler ve Ceylan Girişimler	46
2.2.4.11. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ve Organize Sanayi Bölgeleri	48
2.2.4.12. Girişimlere Verilen Destek Gerçekleşmeleri	50
2.2.5. Uluslararası Mukayeseli Olarak Türkiye İçin Temel Göstergeler	55
2.2.6. On Birinci Kalkınma Planı Döneminin Değerlendirilmesi	65
3. HEDEFLERE ULAŞILMASININ ÖNÜNDEKİ BAŞLICA SORUNLAR	75
3.1. KOBİ'lerin Büyümesinin Önündeki Engeller	75
3.2. Kamu Kaynak Dağıtımındaki Etkinsizlikler	76
3.3. Pazara Erişim Problemleri	78
3.4. Finansmana Erişim Problemleri	79
3.5. İnsan Kaynağı ve Bilgiye Erişim Problemleri	80
3.6. Dijital ve Yeşil Dönüşüm Kapasitesinin Yetersizliği	81
3.7. İş Birliği Problemleri	82
3.8. Geniş KOBİ ve Girişimci Kitlesinin Heterojenliğinden Kaynaklanan Sorunlar	83
3.9. Afet ve Kriz Yönetimi Problemleri	84
4. TÜRKİYE'DEKİ DİNAMİKLER VE DÜNYADAKİ EĞİLİMLERİN MUHTEMEL YANSIMALARI.....	86
5. PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ.....	87
5.1. Uzun Vadeli Hedefler	87
5.1.1. On İkinci Plan (2028 Yılı) Hedefleri	87
5.1.2. Hedeflere Dönük Temel Amaç ve Politikalar	88
5.1.3. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Uygulama Stratejileri ve Tedbirler	89
5.2. Plan Amaç, Hedef ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi	102
5.3. Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek İçin Yapılması Önerilen Araştırmalar	104
6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	105
KAYNAKÇA	114

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. İşletme Türlerine Göre KOBİ Politikaları	9
Tablo 2. Doğrudan KOBİ'ler ve Girişimcilik ile İlişkilendirilebilecek Amaçlar, Alt Hedefler ve Göstergeler	18
Tablo 3. Ulusal KOBİ Tanımı.....	19
Tablo 4. Ölçeklere Göre Girişim Sayılarının Yıllar İçerisindeki Seyri, 2010-2021	28
Tablo 5. Çalışan Sayılarına Göre Girişim Sayılarının Yıllar İçerisindeki Seyri, 2015-2021...	29
Tablo 6. Girişim Sayısının Sektörlere ve Ölçeklere Göre Dağılımı, 2021	30
Tablo 7. İmalat Sektöründeki Girişim Sayısının Sektörlere ve Ölçeklere Göre Dağılımı, 2021	32
Tablo 8. Mikro Ölçekli İşletmelerin Çalışan Sayısına Göre Dağılımı, 2021	35
Tablo 9. Yenilik Faaliyetinde Bulunan Girişimlerin Dağılımı	37
Tablo 10. Ölçek Bazında İşletmelerin Patent Başvuru Sayısı, 2015-2021	39
Tablo 11. Ölçek Bazında İşletmelerin Patent Tescil Sayısı, 2015-2021	39
Tablo 12. İmalat Sanayinde Teknoloji Düzeyi ve Büyüklük Grubuna Göre İhracat	41
Tablo 13. KOBİ'lerin Krediler İçerisindeki Payı.....	42
Tablo 14. Kurulan ve Kapanan İşletme Sayıları ve Göstergeleri (Şirketler)	43
Tablo 15. Türkiye'de Yatırımların Yıllara Göre Seyri	45
Tablo 16. Hızlı Büyüyen Girişimler, 2014-2021	47
Tablo 17. Ceylan Girişimler, 2016-2021	47
Tablo 18. TGB İstatistikleri	49
Tablo 19. OSB İstatistikleri.....	50
Tablo 20. KOSGEB Desteklerinin 2023 Mayıs Ayı Fiyatlarıyla Toplam Tutarı	51
Tablo 21. KGF A.Ş. Kefalet ve Kredileri, 2016-2021	52
Tablo 22. TÜBİTAK TEYDEB KOBİ Ar-Ge ve Yenilik Destekleri, 2019 - 2022.....	52
Tablo 23. Kalkınma Ajansları Destekleme Giderleri, 2017 - 2020	53
Tablo 24. Ticaret Bakanlığı İhracat Destekleri, 2021	53
Tablo 25. Türkiye'nin Girişimcilik ve KOBİ'lerle İlgili Küresel Endekslerdeki Sıralaması ..	56
Tablo 26. Türkiye için Küresel Girişimcilik Endeksi'nin Alt Endeks Sıralamaları, 2019	57
Tablo 27. Küresel Yenilikçilik Endeksinde Türkiye, 2022.....	58
Tablo 28. AB ile Türkiye KOBİ'lerinin Karşılaştırılması, 2020	61
Tablo 29. Göstergeler Açısından Ülke KOBİ'lerinin Karşılaştırılması, 2020	62
Tablo 30. KOBİ ve Çalışan Başına Hesaplanan Göstergeler Açısından Ülke KOBİ'lerinin Karşılaştırılması, 2020	64
Tablo 31. Kitle Fonlamaya İlişkin Temel İstatistikler	66

Tablo 32. Teknoloji Düzeylerine Göre İmalat Sanayi KOBİ İhracatı, 2013-2020	71
Tablo 33. Girişimcilik Segmentasyonu	94
Tablo 34. Önerilen Amaç, Hedef ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi	103

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Temel Ekonomik Göstergelerin Ana Sektör Grupları Bazında Dağılımı.....	26
Grafik 2. Bazı Temel Göstergelerle KOBİ'lerin Ekonomi İçerisindeki Payı	27
Grafik 3. Ölçeklere Göre İstihdam.....	34
Grafik 4. Girişim Ölçeklerine Göre Çalışan Başına Katma Değer	36
Grafik 5. Sektörlere Göre Ar-Ge Harcamaları	38
Grafik 6. Sektörlere Göre TZE Cinsinden Ar-Ge Personeli	38
Grafik 7. Bankacılık Sektörü KOBİ Kredilerinin Dağılımı	42
Grafik 8. Hayatta Kalma ve Doğum Yıllarına Göre Girişimler	44
Grafik 9. Türkiye'de Melek Yatırımcı ve Girişim Sermayesi Yatırımları.....	46
Grafik 10. Girişimci Çerçeve Koşullarına Göre Uzman Değerlendirmeleri.....	59
Grafik 11. İhracattaki KOBİ Payına İlişkin Ülke Karşılaştırılması, 2020	63
Grafik 12. KOBİ Politikası Endeksi: 2019 ve 2022 - Batı Balkan ve Türkiye Karşılaştırması	63
Grafik 13. Ölçeklere Göre Girişimlerin İhracattaki Payları, 2013-2021.....	70
Grafik 14. Çalışan Sayısına ve Büyüklük Grubuna Göre KOBİ'lerin İhracattaki Payları, 2013-2021	71
Grafik 15. İşletme Ölçeğine Göre Ar-Ge Harcamaları	73

KUTU LİSTESİ

Kutu 1. ABD Küçük İşletme Yatırım Şirketi Programı	16
Kutu 2. Kanada KOBİ Finansmanı İçin Ne Yapıyor?	17
Kutu 3. İrlanda'daki Girişimcilik Eğitimi Modeli	90
Kutu 4. ASELSAN ve Tedarikçileri Arasındaki İş birliği	92
Kutu 5. ASO Yetkinlik ve Dijital Dönüşüm Merkezi, Model Fabrika İktisadi İşletmesi.....	100
Kutu 6. Japonya'daki KOBİ'ler için Doğal Afet Risklerine Karşı Neler Yapılıyor?	102

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Ülkemiz Girişimci Ekosisteminin Aktörleri	22
--	----

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
ASO	Ankara Sanayi Odası
B2C	Business-to-consumer (Firmadan tüketiciye ticaret)
BDC	Business Development Bank of Canada (Kanada İşletme Geliştirme Bankası)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CAD	Kanada doları
DMO	Devlet Malzeme Ofisi
EDC	Export Development Canada (Kanada İhracat Geliştirme Ajansı)
ET	Erişim tarihi
EUROSTAT	Avrupa İstatistik Ofisi
FABLAB	Fabrikasyon laboratuvarı
GEDI	Global Entrepreneurship Index (Küresel Girişimcilik Endeksi)
GEM	Global Entrepreneurship Monitor (Küresel Girişimcilik Monitörü)
GES	Güneş Enerjisi Santrali
GSYF	Girişim Sermayesi Yatırım Fonu
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
İDR	İşletme Değerlendirme Raporu
iVCi	İstanbul Risk Sermayesi Girişimi
JAP	Junior Achievement Program (Genç Başarı Programı)
JEP	Junior Entrepreneur Program (Genç Girişimcilik Programı)
KDV	Katma Değer Vergisi
KDZ	Küresel değer zincirleri
KGF	Kredi Garanti Fonu
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NECI	National Entrepreneurial Context Index (Ulusal Girişimcilik Bağlamı Endeksi)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)

OVP	Orta Vadeli Program
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu
SAGP	Satın Alma Gücü Paritesi
SBA	Small Business Administration (Küçük İşletmeler İdaresi)
SBIC	Small Business Investment Company (Küçük İşletme Yatırım Şirketi)
SBIR	Small Business Innovation Research (Küçük İşletme Yenilik Araştırması)
SCORE	SME Competitiveness Rating for Enhancement (İyileştirme İçin KOBİ Rekabet Gücü Derecelendirmesi)
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amacı
SMRJ	Japonya Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ve Bölgesel Yenilikçilik Kurumu
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
STTR	Small Business Technology Transfer (Küçük İşletme Teknoloji Transferi)
TEKMER	Teknoloji Geliştirme Merkezi
TEKNOYATIRIM	Teknolojik Ürün Yatırım
TEYDEB	Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı
TGB	Teknoloji Geliştirme Bölgesi
TGIF	Türk Büyüme ve İnovasyon Fonu
TII	Türk Yatırım Girişimi
TKF	Türkiye Kalkınma Fonu
TKYB	Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
TZE	Tam Zaman Eş Değeri
Ür-Ge	Ürün Geliştirme
VCCI	Venture Capital Catalyst Initiative (Risk Sermayesi Katalizör İnisyatifi)
WEF	World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu)
WIPO	World Intellectual Property Organization (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü)

KOMİSYON ÜYELERİ

BAŞKAN

Hasan Basri KURT

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

KOORDİNATÖRLER

Uğur EMEÇ

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Tülay YILDIRIM KÜÇÜKÖNDER

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Zeynep ÖZDEMİR

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

RAPORTÖR

Fatih Cemil ÖZBUĞDAY

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

ÜYELER

Ahmet Serdar İBRAHİMCİOĞLU

Bilişim Vadisi (Muallimköy TGB)

Ali AYCI

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Ali URHAN

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

Ali Can YAMANYILMAZ

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM)

Ali Taylan ÖZTAYLAN

Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi

Alırıza Ozan KEMALOĞLU

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

Buğra Sabri UŞAKLI

Trendyol

Burak SARI

Aselsan

Damla TURAN

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Devrim ŞAVLI

Manisa Organize Sanayi Bölgesi

Dicle TEMİZSOY

Ticaret Bakanlığı

Dilara ZÜMREOĞLU TEK

Ticaret Bakanlığı

Emin ARPACI

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Erce ŞENGÜL

Zafer Kalkınma Ajansı

Erdal AKDEVE

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Erkan ÖZDEMİR

Bursa Uludağ Üniversitesi

Ersin KARAMAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Faruk KAHVECİOĞLU

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

Fatih GÖKYURT

Filiz ALSAÇ

Hakan YILDIZ

Hakan TARHAN

Hakkı KARATAŞ

Hasan Çağlayan DÜNDAR

Hatice Yeşim SEVİĞ

Himmet KARADAL

Hüseyin KARSLIOĞLU

Kazım GENÇ

Lokman AVCI

Mehmet ASLAN

Mehmet OKUR

Mehmet KOÇ

Mehmet Akif ALTAN

Mehmet Görkem GÜRBÜZ

Mehmet Haşim KARAMAN

Meltem ÇORA

Mevlüt Hürol METE

Muhammet Esat GÜNDOĞDU

Muharrem TÜMÇAKIR

Mustafa ACAR

Mustafa AKPINAR

Mustafa Savaş ÜNSAL

Mustafa Serdar TÜTEK

Onur JANE

Orhan AYDIN

Osman Fatih SOYSAL

Ömer Faruk TEKDOĞAN

Özlem Sıla TALAY

Sefa ÇAKIR

Serdar ALICI

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Fon Bulucu

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)

Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER)

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Sistem Global Danışmanlık

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

Vakıf Katılım

TÜBİTAK

Sefamerve.Com

Girişimci İşadamları Vakfı

MÜSİAD

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

Tüm Girişimci ve İş Mentorları Derneği (TÜGİM)

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi

Aselsan

Yalova Makine İhtisas Organize Sanayi Bölgesi

Gelir İdaresi Başkanlığı

Unsal Global Ventures

Serdar Plastik

Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş. (TUSAŞ)

OSTİM

Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu (OSBÜK)

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Halkbank

Serhat SÜMER

Seyit Mümin CILASUN

Suat YAMAÇ

Süleyman AKGÜL

Şennur Gökçe BARAN

Tamer MANAV

Tarık AKIN

Uğur GELİR

Ümit GEZER

Ünal SEVEN

Yavuz CABBAR

Zühtü BAKIR

Ticaret Bakanlığı

TED Üniversitesi

Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü

Milli Eğitim Bakanlığı

Kredi Garanti Fonu (KGF)

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Karcan Kesici Takım Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)

Ankara Sanayi Odası

Türkiye Makina Federasyonu (MAKFED)

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu rapor On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çalışmaları kapsamında kurulan Girişimcilik ve KOBİ'ler Özel İhtisas Komisyonunun (ÖİK) nihai çıktısı olarak hazırlanmıştır. Bu Raporun hazırlık sürecinde iki ÖİK toplantısı gerçekleştirilmiştir. Komisyon üyelerinin hem sözlü hem de yazılı katkıları mümkün olduğunca rapora yansıtılmıştır. Girişimcilik ve KOBİ'ler ÖİK Raporu hazırlanırken üyelerin katkılarının yanı sıra Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin ve Eurostat'ın resmî istatistiklerinden, dünyada genel kabul görmüş endekslerden, akademik literatürden ve Dünya Bankası, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi uluslararası kuruluşların raporlarından yararlanılmıştır.

Raporun mevcut durum analizinin ele alındığı ilk bölümünde, yeni girişimler ve ölçek büyüten “küçük ve orta büyüklükteki işletme (KOBİ)”lerin bölgesel kalkınma ve ulusal ekonomik büyüme açısından önemli kaynaklar olarak öne çıktığı, ancak, yeşil teknoloji ve dijitalleşme sürecine adaptasyon gibi zorluklarla da mücadele etmeleri gerektiği belirtilmektedir. İlaveten, bu bölümde, pek çok ülke ekonomisinde “yeşil sanayi politikası” anlayışının benimsendiği ifade edilmekte ve bu kapsamda dünya ekonomileri arasındaki ticaret ve teşvik savaşlarının şiddetleneceği ileri sürülmektedir. Böylesi bir küresel bağlamda, KOBİ ve girişimcilerin heterojen yapısı ve farklı ihtiyaçlarının politika yapıcılar için doğru destek ve stratejilerin belirlenmesi açısından büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır.

Uluslararası kıyaslamalar söz konusu olduğunda, Türkiye'deki KOBİ'lerin ürettiği katma değer ve ciro bakımından gelişmiş birçok ülkenin gerisinde kaldığı görülmektedir. Ayrıca, Türkiye'deki girişimcilerin piyasadaki fırsatları değerlendirebilmekte iyi bir konumda olduğu, ancak girişimcilik ekosisteminin uluslararasılaşma boyutunun geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu çerçevede Rapor, politika yapıcıların ve paydaşların KOBİ'ler ve girişimcilik alanında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)'na ulaşılmasını sağlamak amacıyla ulusal ve uluslararası düzeyde politikalar ve stratejiler geliştirmesinin önemine işaret etmektedir.

Raporun, ülkemizdeki genel durumu irdelediği bölümünde, KOBİ'lerin ekonomide önemli bir etkiye sahip olmalarına rağmen, son yıllarda katma değer, üretim ve ciro değerlerinde azalan bir eğilim gözlemlendiği ifade edilmektedir. Diğer gözlemler, 2014'ten itibaren KOBİ'ler ve büyük işletmeler arasındaki çalışan başına katma değer farkının giderek açıldığını göstermektedir. Türkiye'deki KOBİ'lerin verimlilik problemi yanında hayatta kalma oranlarının düşük olması da bir başka iyileştirilmesi gereken alan olarak ortaya çıkmaktadır.

2014-2016 döneminde kurulan KOBİ'lerin %60'ının 5 yıl içinde ve 2016-2020 döneminde açılan KOBİ'lerin %35'inin de 2 yıl içinde kapanması bu durumu yansıtmaktadır. KOBİ'lerin yenilik faaliyetlerine katılımı ise firma ölçeği küçüldükçe azalmakta ve araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) harcamaları konusunda büyük işletmelerin gerisinde kalmaktadır. İmalat sanayi ihracatında da KOBİ'lerin yüksek teknoloji ve orta yüksek teknoloji kategorilerindeki payları 2013'e göre gerilemiştir.

Girişimlerin finansmana erişimi açısından bakıldığında ise KOBİ'lerin toplam krediler içerisindeki payında 2012'den beri önemli bir değişiklik olmadığı gözlemlenmekte olup ticari kredilerdeki paylarında bir azalma trendi görülmektedir. Bu tespit, geleneksel bankacılık araçlarının yanı sıra alternatif finansman kanallarına yönelme ihtiyacını da ortaya koymaktadır. Öte yandan, Türkiye'de yeni girişim, melek yatırımcı ve girişim sermayesi yatırımları açısından son yıllarda önemli ölçüde artışlar görülmüştür. Başta KOSGEB olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının KOBİ'lere sağladığı destekler de giderek artmaktadır.

Dünyadaki ve Türkiye'deki trendlerin ve dinamiklerin gelecek döneme yansımaları olarak KOBİ'ler için özellikle *verimlilik artışı, katma değeri yüksek mal ve hizmetlerin üretimine geçiş, alternatif finansman araçları, dijitalleşme, yeşil üretime geçiş, paydaşlarla (diğer KOBİ'ler, büyük işletmeler, üniversiteler) işbirliğinin artırılması, dayanıklılık (dirençlilik) kapasitesinin artırılması* temalarının öne çıkacağı; girişimcilik kapsamında ise *girişimcilik havuzunun genişletilmesi, girişimcilik eğitiminin dönüştürülmesi ve yaygınlaştırılması, teknogirişimcilik, belirli girişimci gruplarının (kadın girişimci, sosyal girişimci, kurum içi girişimci) önceliklendirilmesi, bilgi ve deneyim tabanlı danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması* konularının ön planda olacağı öngörülmektedir. Girişimcilik ekosisteminde kamunun rolüne ilişkin ise *devletin girişimcilik ekosistemine doğrudan finansman sağlamasının dışında yönlendiricilik vasfının öne çıkarılması, eşgüdüm içerisinde hareket etmenin sağlanması ve kamu desteklerinin etkililiğini artırmak için katma değer oluşturma potansiyeli yüksek, öncelikli KOBİ ve girişimci grupları belirlenerek bunlara destekler verilmesi* hususlarına vurgu yapılmaktadır.

Türkiye'de KOBİ'ler ve girişimcilik ile ilgili genel durumun açıklandığı bölümde, On Birinci Kalkınma Planı döneminin değerlendirilmesine de yer verilmiştir. On Birinci Kalkınma Planında Girişimcilik ve KOBİ'ler başlığı altında 4 temel politika belirlenmiş olup bunlardan biri On İkinci Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları çerçevesinde ayrı bir ÖİK bünyesinde ele alınan “esnaf, sanatkârlar ile kooperatifçilik” ile ilişkilidir. KOBİ'ler ve girişimcilerle alakalı

diğer 3 politika kapsamında On Birinci Kalkınma Planı döneminde önemli ilerlemeler sağlandığı görülmüştür.

On Birinci Kalkınma Planı döneminde KOBİ'lere yönelik belirlenen iki sayısal hedef, ihracat içerisindeki paylarının 2023 yılında %60 ve Ar-Ge harcamalarındaki paylarının %25'e ulaşmasıdır. 2021 yılı verilerine göre, toplam ihracatın %30,4'¹; toplam Ar-Ge harcamalarının %27,1'i KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ihracat hedefinin uzağında kalınmakla birlikte Ar-Ge ile ilgili hedefin aşıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, ihracatla ilgili gerçekleşmenin düşük kalmasında istatistiki hesaplama değişikliğinin de payı bulunmaktadır. Buna ilaveten, hem ihracat tutarlarında hem de Ar-Ge harcamalarında büyük işletmelerin performansının KOBİ'lere göre daha fazla artması da KOBİ'lerin payını oransal olarak azaltmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurularak, bazı hedeflerin mutlak değerlerle ifade edilmesinin de KOBİ'lerin büyüme potansiyellerini daha iyi değerlendirmeye imkân sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, On İkinci Kalkınma Planı dönemi için önerilen hedefler aşağıda sıralanmaktadır:

- İhracat yapan KOBİ sayısının 150.000'e yükseltilmesi (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılı itibarıyla 94.111).
- KOBİ ihracatının 120 milyar ABD dolarına yükseltilmesi
- KOBİ'lerin yaptıkları ihracatta yüksek teknolojinin payının %3'e çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında %1,3).
- KOBİ'lerde çalışan başına düşen yıllık katma değerın satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış 40.000 ABD dolarının üzerine çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında 27.599 ABD doları).
- İstihdama göre ceylan girişim niteliğini haiz KOBİ sayısının yıllık 5.000'in üzerine çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında 4.312).
- İstihdama göre hızlı büyüyen girişim niteliğini haiz KOBİ sayısının yıllık 30.000'in üzerine çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında 23.211).

¹ Söz konusu istatistiğin hesaplanmasında TÜİK tarafından KOBİ tanımında kullanılan mali eşik değer 125 milyon TL olarak esas alınmıştır. Eşik değerın 2022 yılı içinde değışen 250 milyon TL olarak kabul edilmesi durumunda yapılan hesaplama göre 2021 yılında KOBİ'lerin ihracattaki payı %37,4'e çıkmaktadır.

- Mali ve mali olmayan şirketler Ar-Ge harcamasında KOBİ'lerin payının %37'ye çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında %27,1).
- KOBİ'ler tarafından yapılan patent tescil sayısının yıllık 1.000'in üzerine çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında 513).
- Yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ sayısının 5.000'in üzerine çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında 2.771).
- Ticari krediler içerisinde KOBİ kredilerinin payının %40'a çıkarılması (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) Aylık Bankacılık Sektörü Verileri Temel Görünümüne göre 2023 yılı Nisan ayında %36,6).
- Teknogirişim Rozeti alan işletme sayısının 70.000'e ulaşması (2023 yılı itibarıyla Teknogirişim Rozeti uygulaması henüz başlamamıştır.)

Raporun üçüncü bölümünde ise On Birinci Kalkınma Planı kapsamında belirlenen hedeflere ulaşılmasının önündeki başlıca sorunlar ve engeller, daha genel bir perspektif ile incelenmektedir. Bu bağlamda, *KOBİ'lerin büyümesine engel olan faktörler, kaynak dağıtımındaki etkinsizlikler, pazara ve finansmana erişim problemleri, insan kaynağı ve bilgiye erişim zorlukları, dijital ve yeşil dönüşüm kapasitesinin yetersizliği, işbirliği problemleri, KOBİ ve girişimci kitlesinin heterojen yapısından kaynaklanan sorunlar, afet ve kriz yönetimi problemleri* ele alınmaktadır. Bu sorunların üstesinden gelinmesi, KOBİ'lerin ve girişimcilerin başarılı bir şekilde hedeflere ulaşmalarını sağlayarak, ülke ekonomisinin daha sağlam bir zeminde ilerlemesine katkıda bulunacaktır.

Bu doğrultuda, On İkinci Kalkınma Planı döneminde KOBİ'ler ve girişimcilere yönelik temel amacın "geniş ve heterojen KOBİ ve girişimci kitlesinin nitelikleri itibarıyla sınıflandırılarak uygulanacak odaklı politikalar aracılığıyla KOBİ ve girişimcilerin verimliliklerinin, dayanıklılıklarının ve ekonomik büyümeye katkılarının artırılması" olarak ifade edilmesi gerektiği önerilmekte ve bu amaca ulaşmak için uygulanacak temel politikalar aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır:

- Girişimci ekosistemi paydaşlarının ihtiyaç duyduğu beşerî sermayenin sağlanması,
- KOBİ ve girişimci ekosistemi paydaşları arasında işbirliği kültürünün yaygınlaştırılması,
- KOBİ ve girişimci ekosisteminde kamu kaynak dağıtım etkinliğinin artırılması,

- KOBİ'lerin ölçeklerini büyütmelelerinin sağlanması,
- Finansmana erişimin kolaylaştırılması, alternatif ve yenilikçi finansman yöntemlerinin yaygınlaştırılması,
- KOBİ'lerin ve girişimcilerin ulusal ve uluslararası pazarlara erişiminin artırılması,
- İkiz dönüşümün KOBİ'lerde uygulanmasına yönelik dönüşüm ekosisteminin inşa edilmesi,
- Girişimcilerin ve KOBİ'lerin afet ve kriz yönetimi ile iş sürekliliği planlaması kapasitesinin artırılması.

Raporda bu temel amaç ve politikalara dair uygulama stratejileri ve tedbirleri ile plan hedeflerini gerçekleştirmek için yapılması önerilen araştırmalar da belirtilmiştir.

1. GİRİŞ

Bu rapor On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) çalışmaları kapsamında kurulan Girişimcilik ve KOBİ'ler Özel İhtisas Komisyonunun (ÖİK) nihai çıktısı olarak hazırlanmıştır. Bu raporun hazırlık sürecinde iki adet ÖİK toplantısı gerçekleştirilmiştir. 21 ve 22 Aralık 2022 tarihlerinde yapılan ilk toplantıların başlangıç oturumunda raportör tarafından ön rapor sunulmuş ve ön rapora dair görüşler alınmış, sonrasında komisyon üyeleri KOBİ'ler ve Girişimcilik olarak iki gruba ayrılmıştır. KOBİ'ler başlığı kapsamında; KOBİ'lerin geliştirilmesine ilişkin temel hususlar, KOBİ'lerde dönüşüm, KOBİ'lerin finansmanı gibi konular tartışılırken, Girişimcilik başlığı kapsamında; girişimcilik tanımlanması ve segmentasyonu, girişimcilik finansmanı, girişimcilik ekosistemi aktörleri ve sorumlulukları, girişimcilik kültürü ve eğitimi gibi konular değerlendirilmiş ve her iki grupta da öneriler sunulmuştur. 16 Ocak 2023 tarihinde yapılan ikinci komisyon toplantısında ise üyeler üç gruba ayrılarak öncelikli KOBİ/girişimci grupları ve girişimcilik ekosisteminin güçlendirilmesi, KOBİ'lerin büyümesi ve ikiz dönüşüm (dijital ve yeşil dönüşüm), finansmana erişim ve destekler gibi konularda katkılarını sunmuşlardır. Bu katkılar kayıt altına alınmış ve deşifre edilmiştir. Sözlü katkılara ilaveten, komisyon üyelerinden 20'nin üzerinde yazılı görüş alınmıştır. Komisyon üyelerinin hem sözlü hem de yazılı katkıları mümkün olduğunca rapora dercedilmiştir.

Girişimcilik ve KOBİ'ler ÖİK Raporu hazırlanırken üyelerin katkılarının yanı sıra TÜİK ve Eurostat'ın resmî istatistiklerinden, dünyada genel kabul görmüş endekslerden, akademik literatürden ve Dünya Bankası, OECD gibi uluslararası kuruluşların raporlarından istifade edilmiştir. Bütün bu kaynaklar kullanılarak, önce mevcut durum analizi yapılmış, dünyada ve Türkiye'de genel durum ve eğilimler tasvir edilmiştir. Arkasından, On Birinci Kalkınma Planı döneminin hedeflerine ilişkin değerlendirmeler yapılmış ve hedeflere ulaşamamasının gerekçeleri tartışılmıştır. Bunlardan sonra, gelecek dönem politika önerilerine yer verilmiş, Türkiye'deki dinamiklerin ve dünyadaki eğilimlerin muhtemel yansımaları üzerinde durularak On İkinci Plan Dönemi Perspektifi sunulmuştur. Aynı bölümde, On İkinci Plan (2028 Yılı) hedefleri de önerilmiş, bu hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak politikalar, stratejiler, tedbirler ve yapılması önerilen araştırmalar sıralanmıştır. Son bölümde ise genel bir değerlendirmeye ve sonuca yer verilmiştir.

2. MEVCUT DURUM ANALİZİ

2.1. Dünyada Genel Durum

2.1.1. Dünyadaki Gelişme Eğilimleri

Yeni girişimlerin ortaya çıkışı (*startup*) ve büyük ölçekli olmayan mevcut işletmelerin ölçek büyütmesi (*scale-up*), son yıllarda giderek artan bir oranda ulusal ekonomik büyümenin ve bölgesel kalkınmanın önemli bir kaynağı olarak görülmüştür (Isenberg ve Onyemah, 2016; Acs vd. 2017). Bu bağlamda, pek çok ülke KOBİ'lere ve girişimciliğe yönelik strateji, plan ve politikalar üretmiştir.

Yeni girişimlerin ortaya çıkışı ve büyük ölçekli olmayan mevcut firmaların ölçek büyütmesi ile bunlara dair politikalar ve planlar söz konusu olduğunda, en içerici ve kapsayıcı kavramın “girişimcilik ekosistemi” olduğu söylenebilmektedir. Girişimci ekosistemleri, politika yapıcılarının ve iş âleminin yanı sıra akademisyenlerin de ilgisini çekmiş ve bu konuyla ilgili geniş bir alanyazın oluşmuştur (Isenberg 2014; Acs vd. 2014; Auerswald, 2015; Mack ve Mayer 2016; Alvedalen ve Boschma, 2017; Autio vd. 2018).

Cao ve Shi (2021)'e göre, gelişmiş ülkelerde girişimci ekosistemlerin üç önemli dinamiği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, girişimci ekosistemlerin yapısal unsurları arasındaki **etkileşimler ve ilgili bilgi taşmalarıdır** (*knowledge spillovers*). En nihayetinde, girişimci ekosistemleri, “birbirine gevşek bir şekilde bağlı, hiyerarşik olarak bağımsız, ancak karşılıklı olarak bağımlı paydaşlardan oluşan etkileşim sistemleridir” (Autio, 2016). Girişimci ekosistemlerinin ikinci önemli dinamiği, bu sistemlerin **kaynak dağıtıcı sistemler** olmasıdır. Dağıtılan bu kaynaklar; finansman, beşerî sermaye, bilgi ve fiziksel altyapı olabilir. Girişimci ekosistemlerde üretken kaynak tahsisinin başarılması, pek çok ülkede karar alıcıların üstesinden gelmeye çalıştığı bir meseledir. Girişimci ekosistemlerinin üçüncü önemli dinamiği ise ekonomik büyüme sağlayabilmeleri için bu sistemlerin **etkili yönetimidir** (*effective governance*). Zira girişimci ekosistemleri, çok çeşitli farklı paydaşlardan veya destekleyici programlardan oluşmaktadır ve bu sistemlerdeki her bir aktörün farklı amaçları ve işlevleri vardır. Bu nedenle, girişimci ekosistemlerinin yönetim mekanizmalarının birbirinden izole eylemler yerine birbiriyle uyumlu eylemlere rehberlik etmesi gerekmektedir.

Girişimci ekosistemlerinin ana unsuru olan KOBİ ve girişimciler, son zamanlarda farklı ülkelerde pek çok problem ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu problemlerin başlıca kaynağı Covid-19 Pandemisi'dir. 2020'nin başından bu yana, Covid-19 Pandemisi nedeniyle,

dünya genelindeki on milyonlarca KOBİ ciddi bir ekonomik belirsizlikle karşı karşıya kalmıştır. KOBİ'ler, geçtiğimiz yıllardaki bu olağanüstü ekonomik ve sosyal zorluklarla başa çıkarken aynı zamanda **dijital ve sürdürülebilir bir ekonomiye geçiş** için hazırlanmak zorunda kalmıştır. Belirsizliğin artması ve ekonomik güvende yaşanan düşüş, mevcut KOBİ'lerin yaşadıkları zorluklara ilaveten, yeni girişimlerin ortaya çıkmasını da geciktirmiştir. Örneğin, Avrupa Birliği (AB)'ndeki yeni girişimlerin sayısı 2019 ve 2020 yıllarında %30 ve 2021 yılında ise %60'lık bir düşüş göstermiştir (Avrupa Komisyonu, 2022).

Pandeminin yaşattığı deneyimler, uluslararası tedarik zincirlerinin yeniden yapılandırılmasına da neden olmaktadır. Doğrudan ihracat yapmasa bile birçok KOBİ, alıcı-tedarikçi ağları aracılığıyla küresel değer zincirlerindeki (KDZ) değişikliklerden etkilenmektedir. Değer zincirlerinde yukarı ve aşağı yöndeki arz hareketliliklerinin veya talebi etkileyen kısıtlamaların bir sonucu olarak, birçok küçük işletme ürün kıtlığına ve fiyat dalgalanmalarına maruz kalmıştır. Girdilerin ikame edilmesinin zor olduğu değer zincirleri, özellikle sert darbe almış ve kriz öncesi dönemlerde KDZ'ye başarılı bir şekilde entegre olmuş pek çok KOBİ için önemli bir varlık olan "uzmanlaşma" bir güvenlik açığı kaynağı haline gelmiştir. Bununla birlikte çözüm için düşünülebilecek çeşitlendirme stratejisinin uygulanması ise küçük ölçekli firmalar için daha zor niteliktedir. Ayrıca, dünyanın pek çok ülke ve bölgesinde **endüstriyel egemenlik** tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Pek çok ülke stratejik sektörlerini ve KOBİ'lerini "**dayanıklılık**" kavramı doğrultusunda yeniden yapılandırma ve lokasyonlarını ana vatana çekme stratejileri geliştirmektedir. Bu eğilimlerden ötürü uluslararası tedarik zincirlerinde ortaya çıkabilecek dalgalanmalara karşı KOBİ'lerin daha esnek ve dayanıklı olmalarını sağlamak için çeşitli stratejiler ve yaklaşımlar benimsemeleri gerekmektedir.

2022 yılı itibarıyla, pek çok ülkede kısıtlama önlemlerinin hafifletilmesi ve aşılama oranlarının artmasıyla birlikte, birçok KOBİ ve girişimci, yalnızca hayatta kalmanın ötesine geçerek büyüme hedefiyle ilerlemektedir. Yaşanan ilk düşüşün ardından, pek çok ülkede yeni girişimlerin ortaya çıkması kriz öncesi seviyelere veya üzerine gelmiş, özellikle tarihi zirvelere ulaşan bir risk sermayesi piyasası tarafından desteklenmeleriyle yeni kurulan şirketler (*startup*) toparlanma göstermiştir. Sadece krizin yarattığı sosyoekonomik zorlukları ele almak için değil, aynı zamanda yerel, kapsayıcı ve sürdürülebilir iş ve tüketim modellerine yönelik toplumsal eğilimlere yanıt vermek için pazar odaklı sosyal girişimler aracılığıyla **sosyal inovasyon girişimlerinin** sayısı da artış göstermiştir (OECD, 2021a). Sosyal girişimler, toplumun kritik

sorunlarını çözmeye yönelik yenilikçi çözümler sunarken aynı zamanda ekonomik değer yaratma kapasitesine sahiptir.

Yaşattığı bütün olumsuz deneyimlere rağmen, Covid-19 Pandemisi, *dijitalleşme* olgusunun daha erken ve güçlü bir şekilde KOBİ'lerin ve girişimcilerin gündemine girmesini sağlamıştır. Pek çok KOBİ iş modellerini uyarlamış ve özellikle dijital araçları daha fazla benimsemiştir. Her ne kadar bu son gelişmelerin daha yüksek üretkenliğe, büyümeye ve istihdama yol açıp açmayacağını söylemek için henüz çok erken olsa da yapılan yatırımlar göz önüne alındığında bu değişikliklerin çoğu kalıcı görünmektedir. Pandemi sırasında dijital araç kullanımlarını artıran KOBİ'ler arasında, mikro ve küçük işletmelerin yaklaşık üçte ikisi ve orta ölçekli işletmelerin %75'inden fazlası değişikliklerin kalıcı olduğunu beyan etmiştir (OECD, 2021a).

Dijitalleşme yolundaki bütün bu gelişmelere rağmen, KOBİ'lerin maruz kaldıkları mevcut riskler azalmamakla birlikte aralarına yenileri eklenmektedir. Pek çok küçük ölçekli firma, siber saldırılara karşı savunmasız durumdadır. Bununla beraber, dijital-yoğun sektörlerdeki KOBİ'ler ile dijital-düşük sektörlerdeki KOBİ'ler arasındaki uçurum giderek artmaktadır. KOBİ'ler arasındaki eşitsizlik, finansmana erişimde de devam etmektedir. Dünyada genel itibarıyla bakıldığında kamu desteklerinin dağıtımında, daha küçük ve genç firmalara, kadın ve azınlık girişimcilere daha az pay ayrılmaktadır. Bu da KOBİ'ler ve girişimciler arasındaki eşitsizliğin artmasına yol açmaktadır. Bununla beraber, KOBİ'lerin büyük çoğunluğunun devlet desteğine ihtiyacı hâlâ devam etmektedir (OECD, 2021a). Devam eden finansal destek ihtiyacının karşılanmasında “*sürdürülebilir finans*”² kavramı kapsamında ortaya çıkan küresel trendler, KOBİ'lerin çeşitlendirilmiş finansman kaynaklarına erişimi bağlamında ana akım hale gelmektedir. Bunlar arasında yeşil finansman, topluluk tabanlı finansman ve sosyal etki yatırımları gibi konular yer almaktadır. Bu yeni finansman yöntemleri, KOBİ'lerin geleneksel bankacılık sistemlerinin dışında kalıcı ve esnek finansman çözümleri bulmalarını sağlamaktadır.

Birçok ülkede kamu destekleri, pandeminin neden olduğu likidite kısıtlamalarının üstesinden gelmenin yanı sıra yeni kurulan yenilikçi şirketlerin (*startup*) ve hızlı ölçek büyüten işletmelerin (*scale-up*), yenilik ve büyüme sermayesine erişim sağlamaları amacıyla genişletilmiştir. Pek çok devlet bu küresel krizi, KOBİ faaliyetlerinin yeşilleştirilmesine

² Sürdürülebilir finans, yatırım kararları alınırken sadece finansal getirilerin değil aynı zamanda çevresel, sosyal ve yönetim faktörlerinin dikkate alınmasını içermektedir.

yönelik büyük planlarla daha *yeşil ve döngüsel bir ekonomiye geçişi* hızlandırmak için bir fırsat olarak kullanmıştır.

Bütün bunları daha genel bir ifade ile tasvir etmek gerekirse, artık dünyanın büyük ekonomilerinde “*yeşil sanayi politikası*” anlayışının benimsenmiş olduğu söylenebilir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde yürürlüğe giren Enflasyonu Düşürme Yasasının detayları incelendiğinde, iklim değişikliği ile mücadele etmek için piyasa mekanizmalarının değil, sanayi politikalarının (devlet desteklerinin) tercih edildiği görülmektedir. Bunun önemli bir gerekçesi ise küresel ısınmanın ve iklim değişikliğinin aslında bir piyasa başarısızlığı olduğu ve bir piyasa başarısızlığının ise ancak devlet müdahalesi ile düzeltilebileceği düşüncesidir. Enflasyonu Düşürme Yasası kapsamında, verilecek devlet desteklerinin yanı sıra “*Buy American*” (Amerikan malı satın al) sloganı gibi yaklaşımların da uluslararası ticarete “korumacılık” iklimini güçlendirmesi olağandır. Bu “yeşil teknoloji savaşında”, bir başka büyük ekonomi olan Avrupa Birliği de programlarının sayısını ve kamu desteklerinin tutarını artırmakla kalmamış aynı zamanda üye ülkeler arasında teşvik savaşını dizginleyen devlet yardımı kontrolünü de gevşetmiştir.

Dünyanın büyük ekonomileri arasında “yeşil” dönüşüm konusunda gerçekleşen ticaret ve teşvik savaşları, “dijital” dönüşüm alanında da devam etmektedir. ABD’de Enflasyonu Düşürme Yasasına ilaveten Altyapı Yasası, Çip ve Bilim Yasası gibi hukuki düzenlemeler, sanayi politikası yoluyla bilimsel gelişmeleri hızlandırmayı ve verimliliği artırmayı hedeflemektedir. Benzer şekilde Alman hükümeti için yüksek-teknoloji stratejisi geliştiren bir grup bilim insanı tarafından ortaya atılan (ve daha sonra Dünya Ekonomi Forumu başkanı Klaus Schwab tarafından dünyaya tanıtılan) Dördüncü Endüstriyel Devrim nosyonunun temelinde de Avrupa’yı terk eden endüstriyel üretiminin Avrupa’ya geri getirilmesi fikri yatmaktadır.

Sonuç olarak, son yıllarda, yeni ve yenilikçi girişimler ile hızlı ölçek büyüyen KOBİ’ler bölgesel kalkınma ve ulusal ekonomik büyüme açısından önemli kaynaklar olarak öne çıkmıştır. KOBİ’ler ve girişimciler, Covid-19 Pandemisi nedeniyle yaşanan zorluklara rağmen dijital ve sürdürülebilir ekonomiye geçiş için hazırlanmak zorundadır. Pandemi süreci, uluslararası tedarik zincirlerinin yeniden yapılandırılmasını beraberinde getirmiş ve endüstriyel egemenlik tartışmalarının güçlenmesine yol açmıştır. KOBİ’lerin dijitalleşme sürecinde yaşadığı zorluklarla ve maruz kaldıkları eşitsizliklerle mücadele etmeleri gerekmektedir. Yeşil sanayi politikası ve dünya ekonomileri arasındaki ticaret ve teşvik savaşları, bu yeni sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

KOBİ ve girişimcilik politikalarının daha doğru değerlendirilebilmesi için KOBİ ve girişimci kitlesinin hangi açılardan ele alındığının ve buna göre politikalar ve kullanılan araçların da nasıl farklılaştırıldığının incelenmesi gerekmektedir.

2.1.2. Uluslararası Sınıflamalar

Bu bölümde, OECD ve Dünya Bankası'nın yapmış olduğu güncel çalışmalar doğrultusunda KOBİ'ler ve girişimcilere dair geliştirilen tiplere yer verilmektedir.

Her ne kadar KOBİ'ler ve girişimciler üzerine yapılan ilk çalışmalar bu kitleyi homojen bir grup olarak değerlendirse de son yıllarda yürütülen çalışmalar KOBİ ve girişimcilerin yalnızca ciro, çalışan sayısı, bilanço toplamı gibi nicel verilerle büyüklüklerine göre sınıflandırılmasının ve buna göre politika belirlenmesinin yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

KOBİ ve girişimci kitlesi heterojen bir yapıya sahiptir. Tüm KOBİ'lerin büyüme isteği/yeteneği olmadığı gibi KOBİ'ler birbirlerinden farklı pazarlarda ve ekosistemlerde yer alırlar. Yüksek çeşitlilik içeren bu popülasyonun üyelerinin ölçekleri, yaşları, büyüme kapasiteleri gibi birçok etken ihtiyaç ve beklentilerinin de farklılaşmasına sebep olmaktadır (Dünya Bankası, 2019).

KOBİ ve girişimcilerin çeşitliliği politika yapıcılar için önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Yapılan çalışmalar, uygulanan politikaların farklı segmentlerdeki KOBİ ve girişimciler üzerindeki etkilerinin ve karşılaştıkları zorluklar karşısındaki davranış biçimlerinin de birbirinden farklı olduğunu göstermektedir.

Bazı politika önlemleri birtakım gruplar üzerinde olumlu etki yaparken diğerleri üzerinde ise aksi yönde bir etki oluşturabilir. Ayrıca, oluşturulmak istenen etki ya da ulaşılmak istenen sonuç için belirli segmentlerdeki KOBİ ve girişimcilere, onların ihtiyaç ve beklentileri için tasarlanmış araçlarla ulaşmak da önemlidir.

KOBİ ve girişimcilerin küçük ve yardıma muhtaç oldukları için desteklenmesi gerektiği yaklaşımıyla KOBİ ve girişimcileri desteklemek her zaman istenilen sonuçları vermeyebilir (Dünya Bankası, 2019). Önemli olan, KOBİ ve girişimcilerin ihtiyacına yönelik doğru desteğin tespit edilmesi ve hangi türde KOBİ ve girişimcilerin hangi politikalar kapsamında ne tür araçlarla destekleneceğinin belirlenmesidir.

Politika yapıcılarının KOBİ'ler ve girişimciler arasındaki farklılıkları daha iyi algılamalarını sağlamak için KOBİ ve girişimci çeşitlerini tanımlamak üzere pek çok çalışma

yürütülmektedir. Bu alanda yürütülen en kapsamlı çalışmalardan birisi “*KOBİ heterojenliğini anlamak: KOBİ’ler ve girişimcilik için politikayla ilgili tipolojilere doğru: KOBİ’ler ve Girişimcilik için bir OECD Stratejisi*” çalışmasıdır. Literatür taraması şeklinde yürütülen çalışmada OECD 169 farklı tipte KOBİ ve girişimci tipolojisini derlemiştir. Çalışmada politika hedeflerine göre önerilen KOBİ ve girişimci tipolojileri aşağıda yer almaktadır (Raes, 2021):

- Belirli girişimci gruplarına yönelik politika hedefleriyle ilgili tipolojiler
 - Kadın girişimciliği
 - Azınlık/Göçmen girişimciliği
 - Sosyal girişimciler
- KOBİ ve girişimcilerin performansına yönelik politika hedefleri ile ilgili tipolojiler
 - İnovasyon
 - Yüksek teknoloji firmalarının ve sektörlerinin tipolojileri
 - İnovasyon türlerinin tipolojileri
 - Geliştiriciler ve takipçiler
 - Hızlı büyüme
 - KOBİ-Girişimci
 - Firma stratejilerinin tipolojileri
 - Yaşam/Büyüme döngüsü modelleri
 - İhtiyaç, fırsat odaklı girişimcilik
 - Yaşam tarzı-diğer istekler
 - Dijitalleşme
 - KOBİ’lerin dijital strateji ve yeterlilik tipolojileri
 - Uluslararasılaşma
 - Uluslararasılaştırma stratejilerinin tipolojileri
 - Startuplar
 - Acemi girişimcilik, seri girişimcilik ve portföy girişimciliği
 - İhtiyaç, fırsat odaklı girişimcilik
 - Yeşil dönüşüm ve sürdürülebilirlik

OECD tarafından önerilen segmentasyonda yüksek büyüme, inovasyon ve startaplara ilişkin tipolojilerdeki gelişmeler politika geliştirilmesi açısından da öncelikli grupları oluşturması bakımından önemlidir (Raes, 2021).

OECD'nin çalışmasında da vurgulandığı gibi işletmeleri; tercih edilen politika göz önünde bulundurularak, büyüme hızlarına, inovasyon düzeylerine, uluslararasılaşma stratejilerine, yaşam döngülerine göre vb. onlarca farklı şekilde sınıflandırmak mümkündür.

Dünya Bankası da KOBİ'lerin heterojen bir kitle olduğu düşüncesinden hareketle yürüttüğü "*Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme İhtiyaçları ve Müdahalelerin Tipolojisi*" çalışmasında işletmeleri büyüme eğilimlerine göre yeni/genç işletmeler ve mevcut işletmeler olarak ikiye ayırmış ve bu iki ana ayrımında 6 tip işletme belirlenmiştir (Dünya Bankası, 2019):

- Yeni veya genç işletmeler
 - Hiç büyümeyecek olan ve kendini geçindirmek için yeni kurulan işletmeler
 - Büyüme yörüngesi iş ve piyasa koşullarındaki yeteneklerine bağlı olan yeni yetkinlik bazlı mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler
 - Hızlı ve önemli ölçüde büyümek üzerine tasarlanmış start-uplar
- Mevcut KOBİ'ler
 - Genellikle büyüme potansiyeli çok az olan mikro işletmeler
 - Büyük olasılıkla büyüme hedefi olmayan ancak gelişebilecek işletmeler
 - Genellikle büyüme niyeti olan ve yeni ürünler ve pazara giriş yoluyla, birleşmeler ve satın almalar veya bunların bir kombinasyonu yoluyla büyüyen yerleşik, büyüme odaklı KOBİ'ler

Çalışmada kamu müdahale türleri, KOBİ ve girişimcilerin destek ihtiyacı duydukları alanlarla eşleştirilmiştir. Kapasite ve beceri geliştirme, finansman, pazara erişim ve iş ortamı/altyapı olmak üzere 4 başlık altında sıralanan kamu müdahalelerinden hangilerinin hangi kategoride bulunan KOBİ'leri desteklemek için daha uygun olduğuna ilişkin de tasnif yapılmıştır.

Tablo 1. İşletme Türlerine Göre KOBİ Politikaları

KOBİ Türü	Potansiyel Kamu Müdahalesi
<p>Hiç büyümeyecek olan ve kendini geçindirmek için yeni kurulan işletmeler: Genellikle serbest meslek sahibi olan genç, işsiz, eksik istihdam edilenler</p> <p>Çoğunlukla düşük beceri, basit perakende faaliyetler ve kayıt dışı işletme</p>	<p>İşletme Becerilerinin Geliştirilmesi</p> <ul style="list-style-type: none"> Nasıl yapılır kılavuzları (İş yönetimi için basit kılavuzlar) Temel iş danışmanlığı hizmetleri ve eğitim <p>KOBİ'lerin Finansmana Erişimi</p> <ul style="list-style-type: none"> Mikrofinans <p>KOBİ Destek Ortamı</p> <ul style="list-style-type: none"> Resmileştirmeyi ve işletmeyi kolaylaştıran, işletme kaydı için tek noktadan alışveriş
<p>Yeni ve yetkinlik bazlı mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler: İşletmenin etrafında şekillendiği bir beceri setine sahip girişimciler (mesleki/teknik tecrübe) tarafından kurulan küçük işletmeler. Genellikle yeni bir iş modeli veya inovasyon içermez.</p>	<p>İşletme Becerilerinin Geliştirilmesi</p> <ul style="list-style-type: none"> Nasıl yapılır kılavuzları (İş yönetimi için basit kılavuzlar) İş planı yarışmaları Temel iş danışmanlığı hizmetleri ve eğitimi <p>KOBİ'lerin Pazara Erişimi</p> <ul style="list-style-type: none"> Tedarik zinciri/tedarikçi geliştirme girişimleri <p>KOBİ'lerin Finansmana Erişimi</p> <ul style="list-style-type: none"> Küçük startup veya tohum öncesi hibeler/krediler <p>KOBİ Destek Ortamı</p> <ul style="list-style-type: none"> İş ortamı reformları (işletmenin resmileştirilmesini ve işletilmesini kolaylaştıran düzenlemeler), işletme kaydı için tek adres Sanayi siteleri
<p>Hızlı ve önemli ölçüde büyümek üzerine tasarlanmış start-uplar: Hızlı bir şekilde ölçeklenmeyi hedefleyen ve bunu yapmak için yeni teknolojiler ve iş modellerinden yararlanan yeni inovasyon temelli işletmeler</p>	<p>İşletme Becerilerinin Geliştirilmesi</p> <ul style="list-style-type: none"> Startup yarışmaları/hackathonlar/meydan okumalar Hızlandırıcılar ve hızlandırma programları Mentorluk <p>KOBİ'lerin Finansmana Erişimi</p> <ul style="list-style-type: none"> Tohum öncesi finansman, tohum ortak yatırımı Küçük startup veya tohum öncesi hibeler/krediler Melek yatırımcılara destek <p>KOBİ'lerin Pazara Erişimi</p> <ul style="list-style-type: none"> Genellikle diğer müdahalelere dâhil edilir: mentorluk, melek yatırımcılar, hızlandırıcılar vb. <p>KOBİ Destek Ortamı</p> <ul style="list-style-type: none"> Ağlar
<p>Büyüme potansiyeli çok az olan mikro işletmeler: Bir süredir faaliyet gösteren gayri resmi mikro işletmeler. Ayrıca, genellikle evden çalışan (genellikle kreatif sektörler), çevrim içi platformlar aracılığıyla ürün üreten ve ticaretini yapan ya da 'kısa süreli iş' ekonomisi kaynaklı iş hizmetleri sağlayan yetenekli bireyler bu kategoriye girebilir.</p>	<p>Resmileştirme - işletme kaydı yoluyla</p> <ul style="list-style-type: none"> Ağ Faaliyeti ölçeklendirmek mümkünse, bir alttaki satırda listelenen müdahale türleri uygulanabilir.

KOBİ Türü	Potansiyel Kamu Müdahalesi
<p>Büyüme hedefi olmayan ancak gelişebilecek işletmeler: 3-5 yıldan daha eski, belirli bir büyüklüğe ulaşmış, beceriye dayalı işler yapan mevcut KOBİ'ler (tüm sektörler). Genellikle aile şirketleri bu kategoridedir.</p>	<p>İşletme Becerilerinin Geliştirilmesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • İş danışmanlığı hizmetleri (yönetim iyileştirme) • Verimlilik geliştirme (örneğin; yalın üretim) aracılığıyla teknoloji genişletme hizmetleri • Tesis ve ekipmanı yükseltmek için hibeler, yönetim iyileştirme tavsiyelerini sübvans etmek • Beceri geliştirme (iş gücü için) <p>KOBİ'lerin Pazara Erişimi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tedarik zinciri/tedarikçi geliştirme girişimleri • Değer zinciri rekabet gücü girişimleri • İhracatın artırılması ve geliştirilmesi girişimleri <p>KOBİ'lerin Finansmana Erişimi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Büyüme finansmanı, risk sermayesi <p>KOBİ Destek Ortamı</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kümeler ve ağlar • Sanayi veya Bilim ve Teknoloji Parkları
<p>Büyüme niyeti olan yerleşik, büyüme odaklı KOBİ'ler: Yeni ürün, iş modeli geliştirme veya yeni pazar girişine dayalı büyüme hedefleri ve iş modeli olan, belli bir ölçekte, 3-5 yıldan eski mevcut KOBİ'ler</p>	<p>İşletme Becerilerinin Geliştirilmesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teknoloji tavsiyesi, yayım hizmetleri aracılığıyla pazar fırsatı farkındalığı • Ar-Ge/inovasyon desteği (hibeler, vergi indirimleri yoluyla) • Teknoloji genişletme hizmetleri aracılığıyla üretkenliği artırma (örneğin; yalın üretim) • Tesis ve ekipmanı yükseltmek için hibeler, yönetim iyileştirme tavsiyelerini sübvans etmek <p>KOBİ'lerin Pazara Erişimi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tedarik zinciri/tedarikçi geliştirme girişimleri • Değer zinciri rekabet gücü girişimleri • İhracatın artırılması ve geliştirilmesi girişimleri <p>KOBİ'lerin Finansmana Erişimi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Büyüme finansmanı, risk sermayesi <p>KOBİ Destek Ortamı</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kümeler ve ağlar • Sanayi veya Bilim ve Teknoloji Parkları

Kaynak: Dünya Bankası, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme İhtiyaçları ve Müdahalelerin Tipolojisi, 2019

KOBİ'lerin büyük kısmını oluşturan kendini geçindirmek amacıyla kurulan ve büyüme niyeti ve potansiyeli olmayan işletmeler için; kayıt dışılığın önlenmesine ilişkin politikalar, beceri geliştirmeye yönelik “nasıl yapılır?” kılavuzları, temel iş danışmanlığı hizmetleri ya da mikro kredi gibi finansmana erişim araçları daha uygun görülmektedir. Ancak hızlı ve önemli ölçüde büyüme amacıyla kurulmuş startaplarda ise melek yatırımcılar, mentorluk hizmetleri, ağlara erişim gibi çok daha farklı araçlar ön plandadır.

Genele bakıldığında KOBİ'lerin çok küçük bir kısmı büyüme potansiyeline sahip ve bunun da daha az bir kısmı bu potansiyeli kullanabildiğinden politika uygulayıcıları için temel sorun hangi işletmelerin büyüyeceğinin önceden tespit edilebilmesidir (Dünya Bankası, 2019).

Literatür incelendiğinde bu konuda yürütülen çalışmalarda genel bir yargıya varılamadığı görülmektedir. Bazı bileşenlerin ölçülmesi çok zor olduğundan, işletmelerin gelecekteki büyümesini öngören özellikleri belirleme konusunda sınırlı bir başarı elde edilebildiği görülmektedir. Büyüme ve performansın ölçülebilir bileşenleri, rastgele veya ölçülemeyen bileşenlerin gölgesinde kalmaktadır. Birleşik Krallık'ta KOBİ'ler hakkında yapılan bir araştırma; verimlilik, büyüklük, yaş veya yatırım seviyeleri gibi gözlemlenebilir özelliklerin, cirodaki büyüme veya çalışan başına katma değer olarak tanımlanan gelecekteki üretkenlik artışı ile hiçbir ilişkisi olmadığını göstermektedir (OECD, 2021b).

Hızlı büyüyen işletmelerin tespit edilmesinde olduğu gibi ölçek büyüten işletmeler (*scalers/scale-up company*) için de genel kabul görmüş bir tanımlama bulunmamaktadır.

On yıldan fazla bir süredir ölçek büyüten işletmeler ve hızlı büyüme gösteren işletmeler hakkında ülke ve sektör istatistiklerini toplayan OECD'nin "*KOBİ'ler ve Girişimcilik Üzerine OECD Çalışmaları: Firma Büyümesini Anlamak*" raporunda benimsediği ölçek büyüten tanımı, hızlı büyüme oranına sahip işletmelerle ilgili önceki çalışmalara dayanmaktadır. Eurostat-OECD İş Demografisi İstatistikleri El Kitabı, hızlı büyüme oranlarına sahip işletmeler için "*üç yıllık bir süre boyunca yıllık ortalama büyüme oranı %20'den fazla olan ve gözlem döneminin başında on veya daha fazla çalışanı olan tüm işletmeler*" tanımını önermiş ve büyümeyi çalışan sayısı ve ciro ile ölçmeyi hedeflemiştir.

Ölçek büyüten işletmeler için yaygın olarak kullanılan bir diğer tanım, 3 yıllık bir süre içinde istihdam veya cirosunun yıllık ortalama %10 veya %20 oranında artırmasıdır. Ölçek büyüten işletmeler, %10 yıllık büyüme gereksinimini karşılayan işletmeler iken, üç yıllık bir süre boyunca %20 veya daha fazla büyüyen işletmeler, hızlı büyüyen işletmeler (*high-growth firms*) veya hızlı büyüyen ölçek büyüten işletmeler (*high-growth scalers*) olarak tanımlanmaktadır.

- Ölçek büyüten işletmeler, art arda 3 yıl boyunca istihdam ve ciroda yıllık en az %10 oranında büyüyen mikro olmayan işletmelerdir.
- "İstihdam ölçek büyüten işletmeleri", istihdamda ölçeği artan firmaları ifade eder.
- "Ciro ölçek büyüten işletmeler", ciroda, yani belirli bir yıl içinde firma tarafından ürün ve hizmetlerin toplam satışında ölçek büyüten işletmelerdir.
- "Hızlı büyüyen" (istihdam veya ciro) ölçek büyüten işletmeler, art arda 3 yıl boyunca istihdam veya ciroda yıllık %20'den fazla büyüyen işletmelerdir.

Tüm tanımlar için, hızlı büyümenin başladığı yılda firmanın en az 10 çalışanı olması ek şartı vardır.

Ülkemiz ekonomisinin en büyük ticari ortağı olan AB de KOBİ'ler ve girişimcilerin iş ortamının geliştirilmesine ilişkin temel stratejileri Avrupa Küçük İşletmeler Yasası (*Small Business Act for Europe*) ile belirlemiştir. Avrupa Komisyonu, KOBİ'lerin büyümesi için en uygun ortamı oluşturmayı, AB tarafından oluşturulan tüm politikalarda KOBİ'lerin ihtiyaçlarını ön planda tutmayı ve AB hükümetlerine KOBİ vizyonu kazandırmayı amaçlayan Avrupa Küçük İşletmeler Yasasını 25 Haziran 2008 tarihi itibarıyla yürürlüğe koymuştur. Bu prensipler bütünü, Komisyonun KOBİ'lerin AB ekonomisindeki merkezi rolünü kabul etmesi yönündeki siyasi iradesini yansıtmakta ve AB için kapsamlı bir politika öncelikleri çerçevesi belirlemektedir. Yasa ile gerek Birlik bünyesinde, gerek ulusal düzeyde KOBİ'lere yönelik politikalar oluşturulurken, ülkelere rehberlik etmesi amacıyla 10 temel prensip belirlenmiştir:

1. Girişimcilerin ve aile işletmelerinin zenginleşeceği ve ödüllendirileceği bir iş ortamı yaratılması
2. İflas tehdidiyle karşılaşan dürüst girişimcilere ikinci bir şans tanınması
3. “Önce küçük olanı düşün” ilkesine uygun kurallar geliştirilmesi
4. Kamu idaresinin KOBİ'lerin ihtiyaçlarına duyarlı hale getirilmesi
5. Kamu politika araçlarının KOBİ ihtiyaçlarına uyumlaştırılması: KOBİ'lerin kamu alımlarına iştirakinin kolaylaştırılması ve devlet yardımı imkânlarının KOBİ'ler tarafından daha iyi kullanılmasının sağlanması
6. KOBİ'lerin finansmana erişimlerinin kolaylaştırılması ve ticari işlemlerde ödemelerin zamanında yapılmasını destekleyici bir yasal mevzuat ve iş ortamının sağlanması
7. KOBİ'lerin Tek Pazar'ın sağladığı imkânlardan daha fazla yararlanmasının sağlanması
8. KOBİ'lerin sahip olduğu becerilerin ve her türlü yenilik faaliyetinin geliştirilmesinin teşvik edilmesi
9. KOBİ'lerin çevresel sorunları fırsata dönüştürmesine imkân sağlanması
10. KOBİ'lerin büyüyen pazarlardan yararlanmasının desteklenmesi ve teşvik edilmesi

Bu prensiplerin yanı sıra, Yasaya temel teşkil eden “Önce Küçük Olanı Düşün (*Think Small First*)” prensibi ışığında yeni devlet yardımlarında uygulanan blok muafiyetler, Avrupa özel şirket tanımı, katma değer vergisi (KDV) ve geç ödemeler alanlarında bir dizi mevzuat düzenlemesinin yapılmasının gerekliliği de vurgulanmıştır. Belirlenen bu 10 ilke ile AB KOBİ politikasının genel yaklaşımı belirlenmekte, üye ülkeler için bir yol haritası çıkarılmaktadır.

Yukarıdaki ifade edilen 10 prensibe ilaveten Sürdürülebilir ve Dijital Bir Avrupa İçin KOBİ Stratejisi de yürürlüğe alınmıştır.

KOBİ'lere ve girişimcilere yapılabilecek kamu müdahalesi türleri ile ilgili bir başka sınıflandırmaya OECD (2022b)'de rastlanmaktadır. OECD, KOBİ ve Girişimcilik Stratejisinin bir parçası olarak “politika koordinasyonu ve yönetim”, “dönüşüm ve değişime ayak uydurma” ve “kaynaklara erişim” olarak belirlenen 3 ana başlık altında yer alan 15 ilkeden oluşan bir rehber dokümana sahiptir. OECD KOBİ ve girişimcilik stratejisinin başlıkları aşağıda verilmiştir (OECD, 2022b):

- Politika koordinasyonu ve yönetim
 - Yekpare devlet yaklaşımı ve çok aşamalı yönetim
 - Kesişen politikalar yaklaşımı
 - KOBİ ve girişimcilerin çeşitliliği
 - İzleme ve değerlendirme
- Dönüşüm ve değişime ayak uydurma
 - Dijital dönüşüm
 - Yeşil dönüşüm
 - Uluslararasılaşma ve küresel değer zincirlerine katılım
 - İş dinamikleri, startuplar ve inovatif girişimler
 - Kapsayıcı girişimciliğin teşvik edilmesi
 - Kayıt dışı işletmeler ve serbest meslek sahipleri ile ilgili değişimler
 - Sorumlu iş davranışını ve sosyal etkiyi geliştirmek
- Kaynaklara erişim
 - İnovasyon
 - Finans
 - Girişimci düşünce yapısı ve beceriler
 - Ekosistemler, iş ağları, kamu alımları

Sonuç olarak, KOBİ ve girişimcilerin heterojen yapısı sebebiyle farklı ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması, politika yapıcılar için doğru destek ve stratejilerin belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, etkili ve sürdürülebilir politikaların uygulanması, her segmentin özel ihtiyaçlarını dikkate alan ve güdümlü araçlarla destek sağlayan bir yaklaşım gerektirmektedir.

2.1.3. Başarılı Ülke Uygulamaları

Bu alt bölümde çeşitli ülkelerin KOBİ ve girişimcilik politikaları incelenerek bu alanda öne çıkan özelliklerine yer verilmiştir.

İncelenen ülkelerden ABD’de KOBİ politikalarına ilişkin kurumsal düzeyde ilk önce dikkati çeken özellik ülkenin KOBİ’lerden sorumlu ulusal kuruluşu olan ABD Küçük İşletmeler İdaresi (SBA) Başkanının, ABD Başkanına bağlı kabinenin doğrudan üyesi olmasıdır. KOBİ ve girişimcilik politikalarına verilen önemi gösteren bu uygulama diğer ülke örneklerinde sık rastlanılır bir durum değildir. Hedef kitlesinde ikili odaklanma yaklaşımını benimseyen SBA, Ana Cadde (*Main Street*) olarak adlandırdığı kalabalık işletme grubuna hem de yeni istihdamın ve üretilen katma değer önemli bir bölümünü oluşturan “hızlı büyüyenler”e hizmet ve destek sağlamaktadır. ABD, inovasyon, ürün ticarileştirme ve finansmana erişim odaklı Küçük İşletme Yenilik Araştırması (SBIR), Küçük İşletme Teknoloji Transferi (STTR) ve Küçük İşletme Yatırım Şirketi (SBIC) gibi birçok ülkeye örnek olmuş başarılı uygulamalarda esas aldığı paydaş ve arayüzlerle destekleme anlayışı ile de ön plana çıkmaktadır. SBA tarafından sunulan hizmetlerin çeşitliliği ve KOBİ ve girişimcilik politikasının pek çok aracı kuruluş ile beraber uygulanması göze çarpan diğer önemli hususlardır. Örneğin; SBA tarafından sağlanan federal ihalelerde KOBİ’lerin ana yüklenici olarak %23 pay alma hedefini gerçekleştirmesine yönelik “hükümet ile iş yapma” destekleri başarılı ABD uygulaması ile birçok ülkeye örnek olmuştur. Ayrıca, mevzuat düzenlemelerinde KOBİ’lerin sözcüsü olarak haklarını korumak şeklindeki uygulamalar ABD’yi bu alanda diğer ülkelerden ayırmaktadır.

Japonya da ayrı bir KOBİ kanununa sahip ülkelerdendir. Japon KOBİ ve girişimci ekosisteminin en dikkat çeken özelliği ise danışmanlık sisteminin yaygınlığıdır. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ve Bölgesel Yenilikçilik Kurumu (SMRJ) tarafından 4 bin dış uzmandan (avukatlık, hizmet, vergi vs. uzmanları) destek alınarak KOBİ’lere 1 saatlik ücretsiz uzman desteği sağlanmaktadır. KOBİ’nin talebi doğrultusunda yerinde uzmanlık desteği için ise 1 yıl süreli ve ayda 2-3 gün firmaya gitmek şartı ile de destek sağlanmaktadır. Bu destekte uzman ücretinin üçte biri KOBİ tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca KOBİ personelinin gelişimini desteklemek için ülke çapında çeşitli lokasyonlarda SMRJ’ye bağlı toplam 9 KOBİ üniversitesi bulunmaktadır.

Güney Kore, çok detaylı ve kapsamlı KOBİ yasalarıyla ve KOBİ ve girişimcileri korumak yerine terfi ettirmeye; hepsini hedeflemek yerine seçip seçili segmentlere

yoğunlaşmaya odaklanan politikalarıyla öne çıkmaktadır. Bakanlık düzeyinde temsil edilen KOBİ ve girişimciler merkezî hükümete bağlı çeşitli kamu kuruluşları tarafından 200'den fazla destek programı ile desteklenmektedir.

Singapur, işletmelere doğrudan hibe sağlamadan önce işletme analizinin yapılmasına ve yol haritasının oluşturulmasına verdiği önem ile dikkat çekmektedir. Her işletmeye her desteğin verilmediği sistemde danışmanlık sistemleri de etkindir. Diğer ülkelerden farklı olarak gıda sektöründe inovasyona, gıda teknolojilerine ve tarım teknolojilerine odaklanmaları dikkat çekicidir.

Malezya KOBİ ve girişimcileri de ayrı bir bakanlık ile temsil edilmektedir. Malezya'da İyileştirme İçin KOBİ Rekabet Gücü Derecelendirmesi uygulaması (SCORE) kullanılmaktadır. SCORE, KOBİ'lerin performans düzeylerinin yedi farklı kritere göre değerlendirilmesini temel alarak KOBİ'lerin bir sistematik içerisinde yıldız bazlı olarak derecelendirmesini tayin eden bir teşhis aracıdır. Malezya, 3 ve daha az yıldızlı şirketlerin kapasitesini geliştirmeye odaklanırken, 4 ve 5 yıldızlı şirketleri ise uluslararası piyasalara yönlendirmektedir.

Almanya, mesleki eğitim politikası ile ön plana çıkmaktadır. Almanya'da ölçek bakımından Alman KOBİ tanımı içerisinde yer alan zanaatkâr işletmeler, ayrıca ele alınmış ve bu kesime özgü tanımlar ve düzenlemeler yapılmıştır. Ekonomik büyümesini yaşlı ve nispeten daha büyük ölçekli işletmeler üzerinden gerçekleştiren ülkede 2019 yılı Aralık ayı itibarıyla 1 milyondan fazla zanaatkâr işletme de bulunmaktadır. Zanaatkâr işletmelerin bu yapısında gelişmiş mesleki eğitim sistemi ve güçlü meslek kuruluşlarının katkısı büyüktür. Temel ve ileri seviye meslek eğitimlerini teşvik etmeye yönelik araçlar bulunmaktadır. Kişilere doğrudan maddi destek sağlamak yerine mesleki niteliklerini geliştirerek iş hayatında tutunma ve başarılı olma imkânı sağlanmaktadır. Mesleki eğitim desteğinin nakdî olarak değil de eğitim kuponu yoluyla verilmesi desteğin amacı dışında kullanılmasını önleyici başarılı bir uygulama olarak dikkat çekmektedir.

İsrail KOBİ ve girişimcilik politikalarının öne çıkan özelliği ise startup işletmeler alanında yapılan başarılı çalışmalardır. Bu başarıda, bu konudaki teşvik ve yüksek teknoloji sektörlerdeki işletmelerin desteklenmesinin büyük payı vardır. Bu durum, 1990'ların başında politik inisiyatifler alınarak, çokuluslu işletmelere Ar-Ge merkezlerinin kurdurulması, İsraili işletmelerin Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi ve İsrail'deki ileri teknoloji startupların teşvik edilmesi ile sağlanmıştır. Yabancı girişimciler için inovasyon vizesi, dünyanın dört bir yanından gelen yabancı girişimcilerin İsrail'de teknolojik girişimlerini geliştirmelerine ve

formüle etmelerine olanak tanır. Türünün ilk örneği olan bu program, yabancı girişimcilerin İnovasyon Otoritesinin “Tnufa” Programı kapsamında destek alabilecekleri 24 aya kadar İsrail’de kalmalarına olanak sağlamaktadır.

Sonuç olarak, girişimcilik ekosistemi ve KOBİ politikaları bağlamında, incelenen yedi ülkenin kendine has dinamikleri ve uygulamaları bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, bağlamın girişimcilik ekosistemi ve KOBİ politikalarının oluşturulması ve uygulanması sürecinde kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Ülkelerin öne çıkan özelliklerini ve başarılı uygulamalarını inceleyerek, bu bilgilerden yola çıkarak benzer politikaların uyarlanması ve iyileştirilmesi mümkündür. Bu nedenle, girişimcilik ekosistemi ve KOBİ politikalarının oluşturulması sürecinde bağlamın öneminin altını çizmek ve bu farklılıkları göz önünde bulundurarak hareket etmek, daha etkili ve sürdürülebilir politikaların ortaya çıkmasına katkıda bulunacaktır.

Kutu 1. ABD Küçük İşletme Yatırım Şirketi Programı

Küçük İşletme Yatırım Şirketi (*Small Business Investment Company - SBIC*) Programı, girişimcilere uzun vadeli sermaye akışını kolaylaştırmak amacıyla 1958 yılında Kongre tarafından kabul edilmiştir. Bu program kapsamında Küçük İşletmeler İdaresi (SBA), girişimcilere doğrudan sermaye sağlamamaktadır. Bunun yerine, SBA tarafından lisans verilen özel yatırım fonları olan SBIC’ler, girişimcileri finanse etmektedir. SBIC’ler, SBA tarafından lisans verilmelerine ve regüle edilmelerine rağmen, öz sermayeleri ile SBA garantisinde temin ettikleri fonları kendi yatırım kararlarında tamamen bağımsız olarak kullanan, kâr amacı güden özel sektör kuruluşlarıdır.

SBA tarafından belirlenen şartlar doğrultusunda finansman sağlayan SBIC’ler, sundukları uzun vadeli krediler ve hissedar olma yollarıyla, gelecek vadeden KOBİ’lere ve yeni girişimlere yönetim, planlama, pazarlama ve tedarik alanlarında da destek olmaktadır. SBIC’lerin fon portföyleri, bireysel yatırımcılardan, bankalardan, emeklilik yatırım fonlarından, yüksek gelir seviyesindeki bireylerden ve program yoluyla elde ettikleri hükümet garantili borçlardan oluşmaktadır. Özel sektörden temin edilen her 1 dolarlık fon için, SBA SBIC’lere 2 dolar borç vermeyi (150 milyon dolara kadar) taahhüt etmektedir. Böylelikle SBIC yöneticileri elde ettikleri finansman ile kendi KOBİ portföylerini oluşturmaktadır. Yatırımların tamamlanıp, KOBİ’den çıkış sağlanmasını müteakiben SBIC, SBA garantili borcunu ödemekte ve kendisine yatırım yapmak suretiyle arka çıkan yatırımcılarla kârını paylaşmaktadır.

ABD’de 2020 yılı mali verilerine göre SBIC programı bütçesi 25.9 milyon dolardır. 2020 mali yılında SBA, ilk inceleme için 35 başvuru almış ve bunların 14’ü programa ilk kez başvurular tarafından sunulmuştur. SBA, son lisans için 36 lisans başvurusu almıştır. 26 lisans verilmiştir. SBIC programının başlangıcından 31 Aralık 2020’ye kadar, SBIC’ler tarafından KOBİ’lere yaklaşık 108,4 milyar dolar yatırım yapılmıştır. Sadece 2020 yılında 1.063 KOBİ’ye SBIC’ler aracılığıyla 4,9 milyar dolar tutarında yatırım yapılmıştır.

Kaynak: SBA, 2020 Performans Raporu, 2022; SBA, 2023, <https://www.sba.gov/partners/sbics/apply-be-sbic#id-about-the-sbic-program> E.T: 14.06.2023; KOSGEB, Türkiye’de KOBİ’ler ve Girişimcilik, 2023

Kutu 2. Kanada KOBİ Finansmanı İçin Ne Yapıyor?

Kanada’da KOBİ finansmanın en önemli bölümü 1944 yılında devlet tarafından kurulan “Business Development Bank of Canada (BDC)” tarafından sağlanmaktadır. Kanada’nın KOBİ finansman yöntemlerinde üç farklı uygulama dikkat çekmektedir. Devlet belirli kriterlere göre seçtiği ve üç gruba ayırdığı girişim sermayelerine fon sağlamaktadır.

- 1) Verimli ve büyüme potansiyeli olan şirketlere yatırım yapan girişim sermayelerini desteklemektedir.** Özellikle rekabetçi, ürün farklılaştırması yapabilen ve yüksek teknolojiye sahip şirketler Kanada ekonomisinin itici gücü olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, şirketlerin sektörlere girişini kolaylaştıracak, işlerini genişletebilecek ve engelleri kaldıracak önlemler alınmıştır. Örneğin, 2020 yılında “Red Tape Challenge” yöntemi ile sektör spesifik raporlar hazırlanmış ve iş geliştirme önerileri sunulmuştur.
- 2) Gençler, kadınlar gibi finansmana ulaşmakta zorluk çekenleri hedefleyen girişim sermayelerini ön plana çıkarmaktadır.** Kadınların, gençlerin, yerli Amerikan halkı ve engellilerin işletmelerdeki sahiplik oranlarının ve istihdamlarının düşük olduğu ve artırılması gerektiği değerlendirilmekte; bu kişilerin finansmana erişimlerinde pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır. Kadın girişimcileri desteklemek için 2018 yılında BDC ve Export Development Canada’nın (EDC) öncülüğünde uzun dönemli “Kadın Girişimciler Stratejisi” programı başlatılmıştır. Diğer taraftan, birçok finansal kuruluşun iş birliğiyle siyahi girişimcilere ve işletmelere yönelik olarak “Siyah Girişimci Programı” ile 291 milyon Kanada doları (CAD) tutarında yatırım yapılmıştır.
- 3) Fonların fonunu desteklemek için melek yatırımcı ve girişim sermayesi şirketlerinin KOBİ’lere öncülük etmesi sağlanmaktadır.** Melek yatırımcıların KOBİ’lerle buluşmasına BDC öncülük etmekte ve yatırımın her aşamasında danışmanlık hizmeti vermektedir. Bununla birlikte devlet, girişim sermayesi alanında vergi kolaylıkları da sağlamaktadır. 2017 yılında girişim sermayesi sistemi yenilenerek yetenekli, dinamik ve gelecek vaat eden özel yatırımcıları ve start-upları desteklemek amacıyla oluşturulan “Venture Capital Catalyst Initiative” (VCCI) programı ile çok önemli bir ilerleme sağlanmıştır. 2021 yılında VCCI tarafından start-uplara yapılan toplam girişim sermayesi tutarı 14,7 milyar CAD’a ulaşmıştır.

Kaynak: Innovaiton, Science and Economic Development Canada, Canada Small Business Financing Program, 2022 https://ised-isde.canada.ca/site/canada-small-business-financing-program/sites/default/files/documents/2022-07/csbfp_bulletin_july_4_2022.pdf E.T: 14.06.2023; Sankar, 2020, Direct Lending to SMEs – Canada’s Business Credit Availability Program, <https://som.yale.edu/blog/direct-lending-to-smes-canada-s-business-credit-availability-program> E.T: 14.06.2023

2.1.4. Uluslararası Hedefler

Küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için belirlenen “Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi”, uluslararası alanda pek çok ülkenin, KOBİ’ler ve girişimcilik politikaları dâhil olmak üzere, ulusal politikalarının bağlayıcı çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, BM tarafından 193 ülkenin imzasıyla kabul edilen 17 SKA içinde, KOBİ’ler ve girişimcilik ile doğrudan ilişkilendirilebilecek hedefler, alt hedefler ve göstergeler bulunmaktadır. Bütün bunlar, aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2. Doğrudan KOBİ'ler ve Girişimcilik ile İlişkilendirilebilecek Amaçlar, Alt Hedefler ve Göstergeler

Amaç	Hedef	Gösterge
SKA 4: Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek	Hedef 4.4: 2030 yılına kadar istihdam, insana yakışır işler ve girişimcilik için teknik ve mesleki beceriler de dâhil olmak üzere gerekli becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin sayısını önemli ölçüde artırmak	4.4.1 Yetenek tipine göre bilgi ve iletişim teknolojileri becerisine sahip genç ve yetişkinlerin oranı
SKA 8: İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek	Hedef 8.3: Üretken faaliyetleri, insana yakışır iş üretimini, girişimciliği , yaratıcılığı ve yenilikçiliği destekleyen kalkınma odaklı politikalar geliştirmek ve finansal hizmetlere erişim yolunu da kapsayacak şekilde mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kayıt altına alınması ve büyümesini teşvik etmek	8.3.1 Cinsiyete göre tarım dışı sektörde kayıt dışı istihdamın oranı
SKA 9: Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek	Hedef 9.3: Küçük ölçekli sanayi işletmeleri ve diğer işletmelerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, uygun koşullu krediyi de kapsayan finansal hizmetlere erişimlerini ve değer zincirleri ile piyasalara entegrasyonlarını artırmak	9.3.1 Toplam sanayi katma değeri içinde küçük ölçekli sanayilerin oranı

Tablodan da görüleceği üzere, Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi kapsamında KOBİ'ler ve girişimcilikle ilişkilendirilebilecek önemli hedefler bulunmaktadır. Bu hedefler, meslekî becerilere sahip bireylerin sayısının artırılması, finansal hizmetlere ve uygun koşullu finansmana erişimin sağlanması, yenilikçiliğin desteklenmesi, KOBİ'lerin kayıt altına alınması ve büyümesi ve KOBİ'lerin değer zincirleri vasıtasıyla pazara erişimlerinin artırılması gibi alanlara odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, ulusal ve uluslararası politika yapıcılarının ve paydaşların, KOBİ'ler ve girişimcilik alanında sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılmasını sağlamak amacıyla bu hedefler doğrultusunda politikalar ve stratejiler geliştirmesi, uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesinde kritik öneme sahiptir.

2.2. Türkiye'de Genel Durum

2.2.1. Tanım ve Sınıflamalar

2.2.1.1.KOBİ Tanımı

Türkiye'de uzun yıllar farklı kurumlar tarafından birbirinden farklı KOBİ tanımları kullanıldıktan sonra farklılıktan kaynaklanan kargaşanın ortadan kaldırılması için, 8 Ocak 1985 tarihli, 3143 sayılı Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un

ek 1. maddesi gereğince, AB KOBİ tanımıyla da uyumlu olacak şekilde bir mevzuat düzenlemesi yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda “*KOBİ’lerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırması Hakkında Yönetmelik*” 2005 yılında yayımlanmış ve 2006 yılından itibaren de KOBİ’lere destek veren kurum/kuruluşlar tarafından Türkiye’nin ilk ortak KOBİ tanımı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

İlerleyen yıllarda mevcut koşullara göre değişiklikler ve güncellemeler yapıldıktan sonra 25 Mayıs 2023 tarihli ve 32201 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “*Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler Yönetmeliği*” ile “*KOBİ’lerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırması Hakkında Yönetmelik*” yürürlükten kaldırılmış ve KOBİ tanımı güncellenmiştir.

Tablo 3. Ulusal KOBİ Tanımı

İşletme Ölçeği	Çalışan Sayısı		Net Satış Hâsılatı (TL)		Mali Bilanço Toplamı (TL)
Mikro İşletme	< 10	ve	≤ 10 milyon	veya	≤ 10 milyon
Küçük İşletme	< 50		≤ 100 milyon		≤ 100 milyon
Orta Büyüklükteki İşletme	< 250		≤ 500 milyon		≤ 500 milyon

Kaynak: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler Yönetmeliği

Bu tanım çalışan sayısı bakımından AB tanımı ile uyumlu olmakla birlikte, ciro ve bilanço açısından daha farklı eşikler belirlenmiştir. Ancak KOBİ politikasının ve uygulama araçlarının geliştirilmesi bakımından KOBİ tanımının ötesinde bu geniş kitlenin öncelik ve ihtiyaçlarına uygun şekilde farklı niteliklerine odaklanan belirlemelerin veya sınıflandırmaların yapılması önem arz etmektedir.

Gelişmiş ülkelerde gözlenen mevzuatla işletme ölçekleri dışında da segmentler tanımlayıp söz konusu segmentlere yönelik destek, teşvik ve muafiyet sağlanmasına benzer bir yaklaşımın ülkemizde de geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Buna en yakın uygulamalar 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ve 5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun gibi kanunlar kapsamına giren işletmelere sağlanan çeşitli avantajlarda yapılmış olmakla birlikte bu yaklaşımın yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi faydalı olacaktır.

2.2.1.2.Girişimci ve Startup Tanımı

KOSGEB’in benimsediği girişimcilik tanımında girişimciler; “*bir iş fikrine dayalı olarak kendi işini kurmak isteyen gerçek kişiler*” olarak tanımlamaktadır. Öte yandan,

Türkiye’de mevzuat ile resmi bir startup işletme tanımı yapılmamış olmakla birlikte “Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi Eylem Planı”nda Türk teknoloji girişimleri “teknogirişim” olarak adlandırılmıştır. Teknik tanım olarak teknogirişim, “*teknoloji ve yenilik odaklı faaliyetler yürüten, hızlı büyüme potansiyeline sahip, ölçeklenebilir bir iş fikri olan en fazla 10 yaşındaki girişim şirketi*” olarak tanımlanmıştır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022). Bu tanımdan yola çıkılarak KOSGEB; işletmelerin uluslararası pazarlara girişini kolaylaştırmak, teknik, yönetsel, hukuki ve hedef ülkede satış imkânları sağlayacak profesyonel ağlara erişim hizmetleri sunan yurt dışı hızlandırıcı programına katılmalarına destek verilmesi amacıyla yürütülen Yurt Dışı Hızlandırıcı Destek Programı mevzuatında startup türündeki işletmelerin özelliklerini; fikir aşamasında veya demo olarak geliştirilmiş bir ürünü olan, en fazla 5 yaşında ve en az 1 çalışanı olan işletmeler olarak belirlemiştir.

Bununla birlikte, On İkinci Kalkınma Planının amacı ve hedefleri doğrultusunda girişimcilik tanımının kapsamının genişletilmesi de mümkündür. Örneğin, OECD, girişimciliği “**yeni** ürünler, süreçler veya pazarlar belirleyerek ve bunlardan yararlanarak ekonomik faaliyetin yaratılması veya genişletilmesi yoluyla **değer yaratma** arayışındaki girişimci insan eylemi” olarak tanımlamaktadır.” Bu tanım, girişimciliğin yeni değer ve ekonomik faaliyet yaratmadaki önemini vurgulamaktadır. Ayrıca bu tanım, girişimcilerin yeni fırsatların belirlenmesindeki ve kullanılmasındaki rolü üzerinde de durmaktadır. OECD’nin girişimcilik tanımı geniştir ve yeni bir iş kurmaktan mevcut bir işletmede yenilik yapmaya kadar çok çeşitli faaliyetleri kapsamaktadır.

OECD tarafından yapılan tanımdan ve girişimcilik ile ilgili yapılan diğer tartışmalardan yola çıkarak girişimciliğin temel özelliklerinden bazıları şu şekilde ifade edilebilir:

- Girişimcilik bir insan eylemidir. Girişimcilik makineler veya bilgisayarlar tarafından yapılabilecek bir şey değildir. İnsanoğlunun yaratıcılığını, becerisini ve dürtüsünü gerektirir.
- Girişimcilik, değer yaratmaya odaklanır. Girişimciler sadece kâr elde etmekle yetinmeyip müşterileri, çalışanları ve toplulukları için yeni değer yaratmaya yönelirler.
- Girişimciler, gerçek ihtiyaçları görebilmeyi ve gösterebilmeyi sağlayan kişilerdir.
- Girişimciler sürekli olarak ürünleri, süreçleri ve pazarları iyileştirmenin yeni yollarını ararlar. Risk almaktan ve denemekten korkmazlar.

- Girişimciler her zaman işlerini büyümenin yollarını ararlar. İstihdam oluşturmak, zenginlik yaratmak ve dünya üzerinde olumlu bir etki bırakmak isterler.

Açıklanan bağlam ve On İkinci Kalkınma Planının amacı ve hedefleri doğrultusunda yeni bir tanım önerilebilir. Buna göre Girişimcilik;

“Yeni pazar, ürün ve/veya süreç fırsatlarını tespit ederek, bu fırsatlardan değer üretmek amacıyla yenilik içeren bir iktisadi faaliyetin başlatılması veya genişletilmesi yönündeki çaba”

olarak tanımlanabilir. Önerilen bu tanım doğrultusunda, yukarıdaki faaliyetleri yapan kişiler girişimci olarak tanımlanabileceği gibi faaliyetlerine daha önceden başlamış KOBİ’ler de pekâlâ “girişimci” sıfatını haiz olabilir ve “girişim” veya “girişimci şirket” olarak adlandırılabilir.

2.2.2. Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar

Türkiye’de KOBİ’ler ve girişimcilik ile ilgili en temel kurum Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığıdır (KOSGEB). Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde KOSGEB’in kuruluş amacı *“Ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin payını ve etkinliğini artırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmek”* olarak ifade edilmiştir.

Ülkemizdeki KOBİ’ler ve girişimcilik ile ilgili sorumlu kurum ve kuruluşların daha geniş bir listesini görmek için Türkiye’deki girişimcilik ekosisteminin aktörlerine bakılabilir. 2022 yılı son çeyreğinde yürürlüğe alınan “Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi”nde ülkemiz girişimci ekosisteminin aktörleri Finans, Politika, Destek, Yetenek ve Kültür, Pazar boyutlarında tanımlanmış olup bu aktörler aşağıdaki şema ile gösterilmiştir.

Finans Boyutu: Melek yatırım ağları, kitlesel fonlama platformları, teknoloji hızlandırıcı yatırımcılar, tohum ve erken aşama yatırımcıları, büyüme ve olgun aşama yatırımcıları, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve bağlı kuruluşlar.

Politika Boyutu: TÜBİTAK, KOSGEB, Devlet Malzeme Ofisi, Dışişleri Bakanlığı, Türk Patent ve Marka Kurumu, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu, Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Kalkınma ajansları.

Destek Boyutu: Fikrî ve sınaî mülkiyet hakları, sivil toplum kuruluşları, mentor platformları, yatırım-girişimci buluşturma platformları, ön-kuluçka ve kuluçka merkezleri, hızlandırıcılar, teknoparklar.

2.2.3. Ulusal Politikalar

KOBİ'ler ve girişimcilik kapsamında, önceki bölümlerde zikredilen mevzuata ilaveten makro politika belgeleri, ulusal politikaların çerçevesini çizmektedir. Bu belgelerin başında On Birinci Kalkınma Planı gelmektedir. On Birinci Kalkınma Planı'nın "2.2.3.3. Girişimcilik ve KOBİ'ler" bölümünde ifade edildiği üzere "*Girişimcilik kültürünün, teknoloji tabanlı ve yenilikçi girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesi, finansmana, bilgiye ve pazara erişim imkânlarını geliştiren girişimcilik ekosisteminin güçlendirilmesi, firmaların ölçek büyütmelelerinin sağlanması temel amaçtır.*"

Kalkınma planının yanı sıra Orta Vadeli Program (OVP) ve 2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Planı ile birlikte KOBİ ve girişimcilik politikasını doğrudan etkileyen diğer makro politika dokümanlarına da aşağıda başlıklar halinde yer verilmiştir:

- 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi
- Teknogirişim Stratejisi
- Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi Eylem Planı (2022-2025)
- Türkiye'nin Sanayi Devrimi Dijital Yol Haritası
- Türkiye Cumhuriyeti Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023)
- Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (2017-2023)
- Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021
- Ulusal Genç İstihdam Stratejisi Eylem Planı (2021-2023)
- Türkiye Uluslararası Doğrudan Yatırım Stratejisi (2021-2023)
- Katılım Finans Strateji Belgesi (2022-2025)

4 Eylül 2022 tarihinde yayınlanan 2023-2025 OVP’de KOBİ ve girişimcilerle ilgili politika ve eylemler büyüme, yeşil dönüşüm, istihdam, fiyat istikrarı ve ödemeler dengesi olmak üzere 5 başlık altında yer almıştır. Yine bu planda, başta ihracat yapan KOBİ’ler olmak üzere firmaların yeşil dönüşüme uyumlarını kolaylaştırmak üzere destek mekanizmalarının geliştirilmesi ve üretilen ürün ve hizmetlerin değer zincirindeki çevresel ve sosyal risklerin ölçülmesi, analizi ve yönetimi konusundaki kapasitenin geliştirilmesi öngörülmüştür. 2023 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında yer alan birçok tedbir kapsamında KOBİ’ler ve girişimciliğe dair yürütülecek faaliyet ve projelere yer verilmiştir. KOBİ ve girişimcilere ilişkin politikaların yer aldığı bir diğer strateji belgesi ise 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi’nde KOBİ ve girişimcilerle ilgili yer alan politikalar Dijital Dönüşüm ve Sanayi Hamlesi Bileşeni, Girişimcilik Bileşeni ve Beşerî Sermaye Bileşeni olmak üzere üç ana başlık altında yer almaktadır. Teknogirişim Stratejisi, temel amaç olarak “lider bir teknoloji girişimciliği ekosistemi” oluşturmayı benimsemiştir. Bu amaç için, kurumsal destekler ve altyapı, erişilebilir finansman ve fırsat sağlayıcı politika araçları gibi unsurların kullanılması öngörülmüştür. 27 Ekim 2022 tarihli Resmî Gazete’de yayınlanan 2022/17 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile yürürlüğe giren Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi Eylem Planı hazırlanmıştır. Stratejinin temel amacı, kültür alt yapısı, nitelikli beşeri sermayesi ve girişim dostu pazar olanakları gibi başlıklarda belli olgunluğa ulaşmış teknoloji ortamını, kurumsal destekler ve altyapı, erişilebilir finansman ve fırsat sağlayıcı politika araçları gibi unsurlarla geliştirerek “lider bir teknoloji girişimciliği ekosistemi” oluşturmaktır. Söz konusu eylem planında dünyada ve ülkemizde yaygın olarak kullanılan startup gibi yabancı terimler için “teknogirişim” kelimesi kullanılmıştır. Stratejide bu teknogirişimlere yönelik olarak 30 strateji ve 90 eylem yer almaktadır. İmalat sanayisinin rekabet gücünün artırılması hedefiyle hazırlanan Türkiye’nin Sanayi Devrimi Dijital Türkiye Yol Haritası, “insan, teknoloji, altyapı, tedarikçiler, kullanıcılar ve yönetim”e odaklanan 6 bileşenden oluşmaktadır. Bu altı bileşenden ilk 5 tanesi KOBİ ve girişimcilerle ilgili politika ve tedbirler içermektedir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planında (2011-2023) KOBİ’lere yönelik eylemler yer almaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından hazırlanan Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı (2017-2023)’te KOBİ niteliğindeki binalara yönelik enerji verimliliği etüt programları ve etütler için kaynak tahsis edilmesi planlanmaktadır. Yeşil Mutabakat Eylem Planında sınırda karbon düzenlemesine tabi olabilecek öncelikli imalat sanayi sektörlerinde sera gazı salınımının azaltılmasını desteklemek amacıyla ülkemiz yol haritasının veya faaliyetlerinin belirlenmesi amaçlanmakta olup

KOBİ'ler başta olmak üzere işletmelerin çevre etiketi ve atık yönetimi hakkında bilinçlendirilmesi; endüstriyel süreçler de dâhil olmak üzere su kullanım verimliliğinin geliştirilmesi ve bu bağlamda KOBİ'ler de dâhil olmak üzere firmaların bilgilendirilmesi hedeflenmektedir. Ulusal Genç İstihdam Stratejisi Eylem Planı (2021-2023)'te girişimcilik kültürünün gençler arasında yaygınlaştırılması ve gençlerin bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Türkiye Uluslararası Doğrudan Yatırım Stratejisinde KOBİ'ler ve girişimcilik ile alakalı olarak nitelikli uluslararası doğrudan yatırım profillerine uygun ülkemizde yerleşik uluslararası firmaların tedarikçisi konumundaki KOBİ'lerin, Ar-Ge projelerini yönlendirdiği ve eş-finansman sağladığı bir destek programının oluşturulması ve yine nitelikli uluslararası doğrudan yatırım profillerindeki öncelikli sektörlerde teknoloji girişimlerinin, yenilikçi KOBİ'lerin ve ülkemizde yerleşik uluslararası yatırımcıların da yer aldığı büyük firmaların iş birliği kapasitesini geliştirmeye yönelik platformların kurulması, eşleştirme ve ortak proje geliştirme desteğinin verilmesi eylemlerine yer verilmiştir. Katılım Finans Strateji Belgesinin eylem maddeleri arasında finansal teknolojilerin etkin kullanımının sağlanması kapsamında KOSGEB tarafından, KOBİ'lerin işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla murabaha, karz-ı hasen ve vekâlet gibi katılım esaslı finansal sözleşmelerin kullanıldığı bir kitle fonlaması platformunun kurularak gerekli düzenlemelerin yapılacağı; reel sektör şirketlerinin sermaye piyasası üzerinden finansmana erişimini kolaylaştırmak ve kira sertifikası ihraçlarını teşvik etmek amacıyla Kira Sertifikası Garanti Fonu'nun kurulmasının sağlanacağı belirtilmiştir.

Ayrıca bunlar dışında 2023 Türkiye İhracat Stratejisi, Mobilite ve Araç Teknolojileri Yol Haritası, Akıllı Yaşam ve Sağlık Ürün ve Teknolojileri Yol Haritası, Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025 ve Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023) gibi belgelerde de KOBİ ve girişimcilerle ilgili politika ve tedbirlere yer verilmiştir.

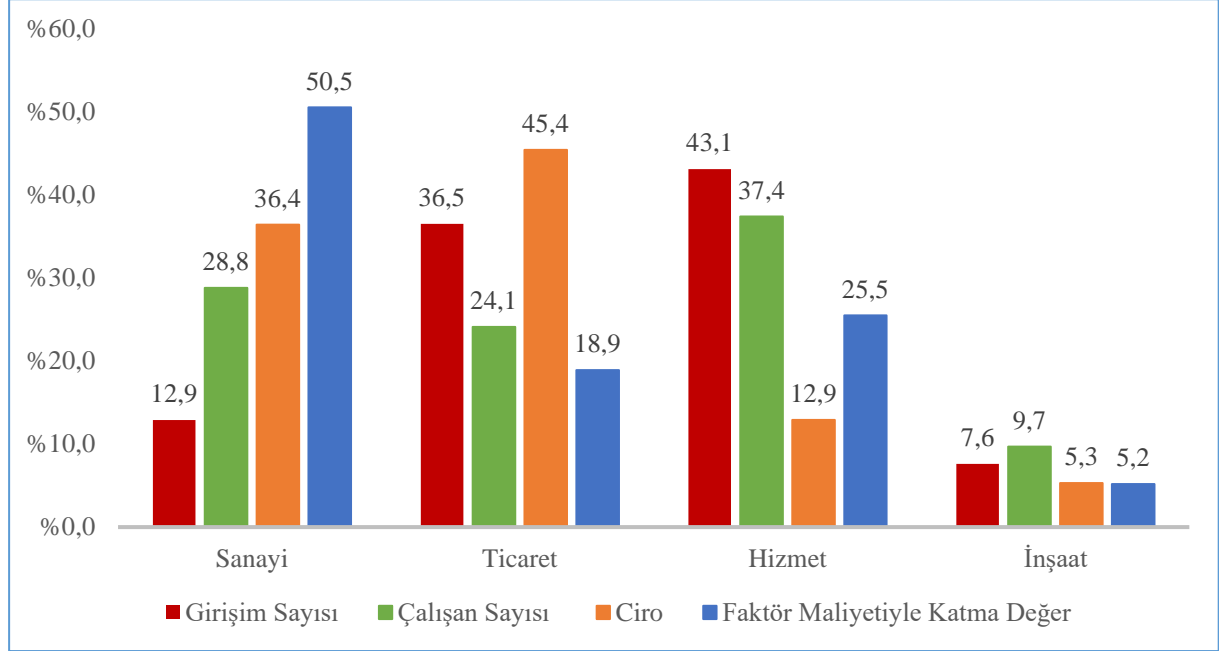
2.2.4. Türkiye için KOBİ'ler ile Girişimciliğe Dair Temel Veriler ve Göstergeler

2.2.4.1.KOBİ'lerin Sektörel Kompozisyonu ve Türkiye Ekonomisi İçerisindeki Payı

KOBİ'ler, Türkiye ekonomisinde büyük bir öneme sahip olup istihdam, katma değer, ciro ve üretim gibi temel ekonomik göstergeler bakımından önemli paya sahiptir. Bu nedenle, KOBİ'lerin sektörel kompozisyonunu ve Türkiye ekonomisi içerisindeki payını incelemek, ekonomi politika ve stratejilerinin oluşturulması açısından önemlidir. Bu bölümde, Türkiye'de KOBİ'lerin sektörel dağılımı ve ekonomideki payları analiz edilerek, KOBİ'lerin ekonomik etkisi ve önemi değerlendirilecektir.

2021 yılına ilişkin girişim sayısı ile girişimlere ait temel ekonomik göstergelerinin ana sektör grupları olan sanayi, ticaret, hizmet ve inşaat sektörleri açısından dağılımı aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 1. Temel Ekonomik Göstergelerin Ana Sektör Grupları Bazında Dağılımı

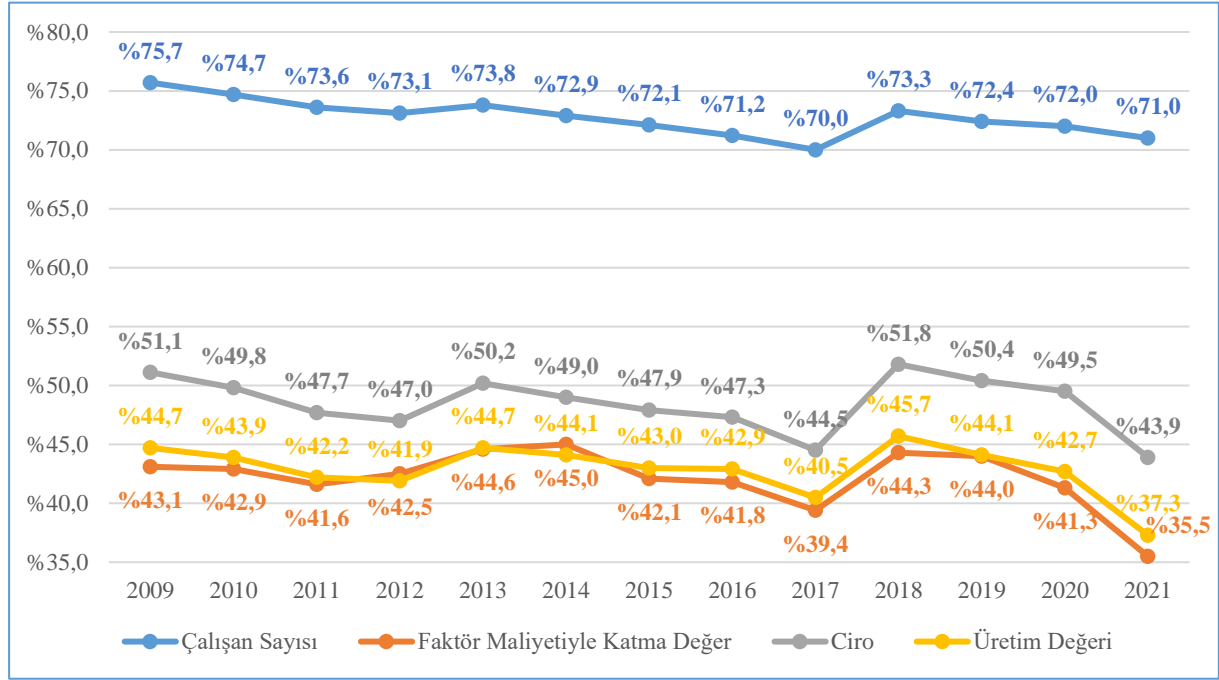
Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

2021 yılında faal olan 3.578.931 girişimin %43,1'inin hizmet sektöründe faaliyet gösterdiği, bu sektörü %36,5 ile ticaret sektörünün takip ettiği görülmektedir. Hizmet sektörü girişim ve çalışan sayısı bakımından ilk sırada olmasına rağmen ciro bakımından hem sanayi hem de ticaret sektörünün gerisinde kalmıştır. Diğer sektörlerle göre girişim sayısı az olsa da katma değer açısından sanayi sektörü ilk sırada yer almaktadır.

Sanayi sektörü, diğer sektörlerle nazaran daha az girişim ile daha fazla istihdam sağlamış ve katma değerde %50,5'lik bir paya sahip olmuştur. Bu durumun tersi hizmet sektörü için geçerlidir. Girişimlerin %43,1'ini ve çalışan sayısının %37,4'ünü oluşturmasına rağmen bu sektörün cirodaki payı %12,9 seviyesinde kalmıştır.

KOBİ'lerin pek çok değişken bakımından Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. KOBİ'lerin çalışan sayısı, faktör maliyetiyle katma değer, ciro ve üretim değeri gibi bazı temel göstergeler açısından ekonomi içerisindeki paylarının yıllar içerisindeki değişimi aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 2. Bazı Temel Göstergelerle KOBİ'lerin Ekonomi İçerisindeki Payı

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

İncelenen dönemin sonu ile başı karşılaştırıldığında tüm göstergeler açısından bir gerileme gözlenmekle birlikte, belirli dönemler itibarıyla izlenen azalmalar sonrası artış yaşanması şeklindeki seyirin, büyük oranda KOBİ tanımına ilişkin mali eşik değerlerin sabit kaldığı dönemde bu gruptaki işletme sayısının azalması ve sonrasında yapılan güncellemelerden sonra artış kaydetmesi ile açıklanabileceği söylenebilir. Ekonominin temel taşı olan KOBİ'ler 2021 yılında, çalışan sayısı ve mali ölçütler bakımından;

- Toplam girişimlerin %99,7'sini,
- İstihdamın %71'ini,
- Katma değerlerin %35,5'ini,
- Cironun %43,9'unu ve
- Üretimin %37,3'ünü oluşturmuştur.

KOBİ'lerin sektörel kompozisyonu ve Türkiye ekonomisi içerisindeki payı hakkında yapılan bu analiz, KOBİ'lerin ekonomilerin belkemiği olarak sahip olduğu önemin Türkiye için de geçerli olduğunu göstermektedir. Özellikle hizmet ve ticaret sektörlerinde yoğunlaşan KOBİ'ler, istihdamın büyük bir bölümünü oluşturmakta, önemli oranda katma değer ve ciro sağlamaktadır. Ancak, sanayi sektöründe katma değer açısından daha büyük bir potansiyel olduğu görülmektedir.

2.2.4.2.Ölçeklere ve Sektörlere Göre Girişim Sayıları

Girişim sayılarının ölçek ve sektörler göre dağılımı, ekonomideki çeşitliliği ve büyüme potansiyelini anlamak açısından önemli bir göstergedir. Bu bağlamda, yıllar içinde Türkiye'deki girişim sayılarının ölçeklere ve sektörler göre nasıl değiştiği incelenerek, KOBİ'lerin ekonomideki konumları ve etkileri daha iyi anlaşılabilir. İlgili istatistikler, KOBİ'lerin desteklenmesi ve ekonomik büyüme stratejilerinin belirlenmesi açısından değerli bilgiler sunma potansiyeline sahiptir.

Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre girişim sayılarının 2010-2021 döneminde ölçek bazında seyri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 4. Ölçeklere Göre Girişim Sayılarının Yıllar İçerisindeki Seyri, 2010-2021

Ölçek	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Mikro	2.495.772 (%93,2)	2.524.232 (%92,2)	2.559.813 (%91,4)	2.586.592 (%90,8)	2.602.475 (%90,1)	2.628.851 (%89,4)	2.654.664 (%89,0)	2.737.053 (%88,3)	2.904.649 (%91,9)	2.979.417 (%92,3)	3.035.095 (%91,9)	3.250.625 (%90,8)
Küçük	145.795 (%5,4)	168.002 (%6,1)	188.432 (%6,7)	215.953 (%7,6)	234.879 (%8,1)	256.155 (%8,7)	266.489 (%8,9)	294.126 (%9,5)	213.426 (%6,8)	207.634 (%6,4)	223.626 (%6,8)	269.818 (%7,5)
Orta	30.472 (%1,1)	36.622 (%1,3)	42.169 (%1,5)	37.153 (%1,3)	41.781 (%1,4)	46.034 (%1,6)	49.042 (%1,6)	55.973 (%1,8)	35.224 (%1,1)	34.182 (%1,1)	37.274 (%1,1)	47.323 (%1,3)
KOBİ	2.672.039 (%99,7)	2.728.856 (%99,7)	2.790.414 (%99,7)	2.839.698 (%99,7)	2.879.135 (%99,7)	2.931.040 (%99,7)	2.970.195 (%99,6)	3.087.152 (%99,6)	3.153.299 (%99,8)	3.221.233 (%99,8)	3.295.995 (%99,8)	3.567.766 (%99,7)
Büyük	6.748 (%0,3)	8.422 (%0,3)	9.646 (%0,3)	8.027 (%0,3)	9.045 (%0,3)	10.193 (%0,3)	11.186 (%0,4)	13.260 (%0,4)	7.072 (%0,2)	7.188 (%0,2)	8.071 (%0,2)	11.165 (%0,3)
Toplam	2.678.787 (%100)	2.737.278 (%100)	2.800.060 (%100)	2.847.725 (%100)	2.888.180 (%100)	2.941.233 (%100)	2.981.381 (%100)	3.100.412 (%100)	3.160.371 (%100)	3.228.421 (%100)	3.304.066 (%100)	3.578.931 (%100)

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

2021 yılında tüm girişimler içinde KOBİ'lerin payı %99,7'dir. İşletmelerin %90,8'i mikro, %7,5'i küçük ve %1,3'ü orta büyüklüktedir. 2018 yılı için mikro işletmelerin payındaki 3,6 puanlık artışın KOBİ tanımını düzenleyen eşik değerlerde aynı yıl yapılan artıştan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Sadece çalışan sayılarına göre bakıldığında girişim sayılarının 2015-2021 yılları arasındaki seyri ise bir sonraki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5. Çalışan Sayılarına Göre Girişim Sayılarının Yıllar İçerisindeki Seyri, 2015-2021

Çalışan Sayısı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
0-9	2.741.488 (%93,2)	2.782.760 (%93,3)	2.896.357 (%93,4)	2.956.224 (%93,5)	3.041.828 (%94,2)	3.112.048 (%94,2)	3.365.044 (%94)
10-49	167.120 (%5,7)	165.762 (%5,6)	170.088 (%5,5)	170.666 (%5,4)	155.755 (%4,8)	160.976 (%4,9)	179.743 (%5)
50-249	27.553 (%0,9)	27.659 (%0,9)	28.592 (%0,9)	28.274 (%0,9)	25.908 (%0,8)	26.145 (%0,8)	28.785 (%0,8)
0-249	2.936.161 (%99,8)	2.976.181 (%99,8)	3.095.037 (%99,8)	3.155.164 (%99,8)	3.223.491 (%99,8)	3.299.169 (%99,9)	3.573.572 (%99,9)
250+	5.072 (%0,2)	5.200 (%0,2)	5.375 (%0,2)	5.207 (%0,2)	4.930 (%0,2)	4.919 (%0,1)	5.359 (%0,1)
Toplam	2.941.233 (%100)	2.981.381 (%100)	3.100.412 (%100)	3.160.371 (%100)	3.228.421 (%100)	3.304.088 (%100)	3.578.931 (%100)

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

Girişim sayılarının sektörlere ve işletme büyüklüklerine göre dağılımı 2021 yılı için aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. KOBİ'lerin %36,5'lik oran ile en fazla faaliyet gösterdiği sektörün "G-Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı" olduğu görülmektedir. İmalat sektöründeki girişim sayısının sektörlere ve işletme büyüklüklerine göre dağılımına bakıldığında ise 2021 yılı için KOBİ'lerin 65.343 adet ile en fazla faaliyet gösterdiği imalat sektörü kolunun "25-Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı" olduğu görülmektedir.

Ölçeklere ve sektörlere göre girişim sayıları incelendiğinde, her sektörde KOBİ'lerin Türkiye ekonomisindeki teşebbüslerin büyük bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. Genel itibarıyla KOBİ'ler toptan ve perakende ticaret sektöründe yoğunlaşmakta, imalat sektöründe ise ağırlıklı olarak fabrikasyon metal ürünleri, giyim ve gıda imalatı alanlarında faaliyet göstermektedir.

Tablo 6. Girişim Sayısının Sektörlere ve Ölçeklere Göre Dağılımı, 2021

SEKTÖR (NACE Rev.2)	Mikro			Küçük			Orta			KOBİ			Büyük			Toplam
	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	
B-Madencilik ve Taş Ocakçılığı	3.284	0,1	64,1	1.320	0,5	25,7	396	0,8	7,7	5.000	0,1	97,5	127	1,1	2,5	5.127
C-İmalat	370.173	11,4	83,4	55.116	20,4	12,4	14.406	30,4	3,2	439.695	12,3	99,0	4.335	38,8	1,0	444.030
D-Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtım	3.502	0,1	63,7	1.253	0,5	22,8	410	0,9	7,5	5.165	0,1	94,0	329	2,9	6,0	5.494
E-Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	4.634	0,1	81,0	784	0,3	13,7	235	0,5	4,1	5653	0,2	98,8	71	0,6	1,2	4.708
F-İnşaat	229.129	7,0	84,4	36.437	13,5	13,4	5.210	11,0	1,9	270.776	7,6	99,7	787	7,0	0,3	271.563
G-Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı	1.184.853	36,5	90,8	101.363	37,6	7,8	16.298	34,4	1,2	1.302.514	36,5	99,8	3.075	27,5	0,2	1.305.589
H-Ulaştırma ve Depolama	512.655	15,8	96,4	16.389	6,1	3,1	2.103	4,4	0,4	531.147	14,9	99,9	417	3,7	0,1	531.564
I-Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	285.847	8,8	94,3	15.169	5,6	5,0	1.713	3,6	0,6	302.729	8,5	99,9	334	3,0	0,1	303.063
J-Bilgi ve İletişim	43.599	1,3	89,4	4.178	1,5	8,6	812	1,7	1,7	48.589	1,4	99,6	194	1,7	0,4	48.783
L-Gayrimenkul Faaliyetleri	50.179	1,5	95,2	2.009	0,7	3,8	428	0,9	0,8	52.616	1,5	99,8	85	0,8	0,2	52.701
M-Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	239.160	7,4	94,2	13.313	4,9	5,2	1.218	2,6	0,5	253.691	7,1	99,9	208	1,9	0,1	253.899

SEKTÖR (NACE Rev.2)	Mikro			Küçük			Orta			KOBİ			Büyük			Toplam
	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	
N-İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	51.077	1,6	83,5	7.242	2,7	11,8	2.055	4,3	3,4	60.374	1,7	98,7	793	7,1	1,3	61.167
P-Eğitim	20.049	0,6	73,1	6.161	2,3	22,5	1.062	2,2	3,9	27.272	0,8	99,4	151	1,4	0,6	27.423
Q-İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	47.774	1,5	88,0	5.541	2,1	10,2	727	1,5	1,3	54.042	1,5	99,6	233	2,1	0,4	54.275
R-Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	26.504	0,8	96,2	912	0,3	3,3	128	0,3	0,5	27.544	0,8	99,9	21	0,2	0,1	27.565
S-Diğer Hizmet Faaliyetleri	178.206	5,5	98,5	2.631	1,0	1,5	122	0,3	0,1	180.959	5,1	100,0	5	0,0	0,0	180.964
Toplam	3.250.625	100	90,8	269.818	100	7,5	47.323	100	1,3	3.567.766	100	99,7	11.165	100	0,3	3.578.931

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

¹ Sütun Yüzdesi

² Satır Yüzdesi

Tablo 7.İmalat Sektöründeki Girişim Sayısının Sektörlere ve Ölçeklere Göre Dağılımı, 2021

İmalat Sanayi Alt Sektörü (NACE Rev.2)	Mikro			Küçük			Orta			KOBİ			Büyük			Toplam
	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	
10-Gıda Ürünlerinin İmalatı	49.209	13,3	85,5	6.305	11,4	11,0	1.450	10,1	2,5	56.964	13,0	99,0	598	13,8	1,0	57.562
11-İçeceklerin İmalatı	385	0,1	58,9	178	0,3	27,2	66	0,5	10,1	629	0,1	96,2	25	0,6	3,8	654
12-Tütün Ürünleri İmalatı	29	0,0	49,2	15	0,0	25,4	7	0,0	11,9	51	0,0	86,4	8	0,2	13,6	59
13-Tekstil Ürünlerinin İmalatı	19.952	5,4	76,6	3.972	7,2	15,2	1.509	10,5	5,8	25.433	5,8	97,6	613	14,1	2,4	26.046
14-Giyim Eşyalarının İmalatı	51.611	13,9	82,2	8.258	15,0	13,2	2.491	17,3	4,0	62.360	14,2	99,4	395	9,1	0,6	62.755
15-Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	7.801	2,1	81,1	1.494	2,7	15,5	292	2,0	3,0	9.587	2,2	99,7	29	0,7	0,3	9.616
16-Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı (Mobilya Hariç)	22.921	6,2	93,3	1.394	2,5	5,7	218	1,5	0,9	24.533	5,6	99,8	37	0,9	0,2	24.570
17-Kağıt ve Kağıt Ürünlerinin İmalatı	3.015	0,8	65,3	1.129	2,0	24,5	323	2,2	7,0	4.467	1,0	96,8	148	3,4	3,2	4.615
18-Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	11.024	3,0	89,9	1.082	2,0	8,8	127	0,9	1,0	12.233	2,8	99,8	30	0,7	0,2	12.263
19-Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	180	0,0	58,8	76	0,1	24,8	34	0,2	11,1	290	0,1	94,8	16	0,4	5,2	306
20-Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	5.150	1,4	70,9	1.382	2,5	19,0	478	3,3	6,6	7.010	1,6	96,5	252	5,8	3,5	7.262
21-Temel Eczacılık Ürünlerinin ve Eczacılığa İlişkin Malzemelerin İmalatı	399	0,1	61,3	125	0,2	19,2	66	0,5	10,1	590	0,1	90,6	61	1,4	9,4	651
22-Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı	15.306	4,1	77,0	3.319	6,0	16,7	952	6,6	4,8	19.577	4,5	98,5	301	6,9	1,5	19.878
23-Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	14.547	3,9	79,7	2.516	4,6	13,8	950	6,6	5,2	16.767	26,8	91,9	241	5,6	1,3	18.254
24-Ana Metal Sanayii	5.008	1,4	71,5	1.225	2,2	17,5	478	3,3	6,8	6.711	1,5	95,8	296	6,8	4,2	7.007

İmalat Sanayi Alt Sektörü (NACE Rev.2)	Mikro			Küçük			Orta			KOBİ			Büyük			Toplam
	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	Adet	Payı (%) ¹	Payı (%) ²	
25-Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	57.175	15,4	87,1	6.860	12,4	10,4	1.308	9,1	2,0	65.343	14,9	99,5	328	7,6	0,5	65.671
26-Bilgisayarların, Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	1.529	0,4	72,8	396	0,7	18,8	127	0,9	6,0	2.052	0,5	97,7	49	1,1	2,3	2.101
27-Elektrikli Teçhizat İmalatı	9.692	2,6	80,6	1.646	3,0	13,7	486	3,4	4,0	11.824	2,7	98,3	204	4,7	1,7	12.028
28-Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Ekipman İmalatı	13.949	3,8	69,8	4.608	8,4	23,1	1.145	7,9	5,7	19.702	4,5	98,6	274	6,3	1,4	19.976
29-Motorlu Kara Taşıtı, Treyler ve Yarı Treyler İmalatı	3.826	1,0	68,8	1.100	2,0	19,8	440	3,1	7,9	5.366	1,2	96,5	193	4,5	3,5	5.559
30-Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı	1.004	0,3	64,2	358	0,6	22,9	138	1,0	8,8	1.500	0,3	96,0	63	1,5	4,0	1.563
31-Mobilya İmalatı	39.380	10,6	90,7	3.378	6,1	7,8	603	4,2	1,4	43.361	9,9	99,8	67	1,5	0,2	43.428
32-Diğer İmalatlar	11.617	3,1	85,5	1.631	3,0	12,0	288	2,0	2,1	13.536	3,1	99,6	59	1,4	0,4	13.595
33-Makine ve Ekipmanların Kurulumu ve Onarımı	25.464	6,9	89,0	2.669	4,8	9,3	430	3,0	1,5	28.563	6,5	99,8	48	1,1	0,2	28.611
Toplam	370.173	100	83,4	55.116	100	12,4	14.406	100	3,2	439.695	100	99,0	4.335	100	1,0	444.030

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

1 Sütun Yüzdesi

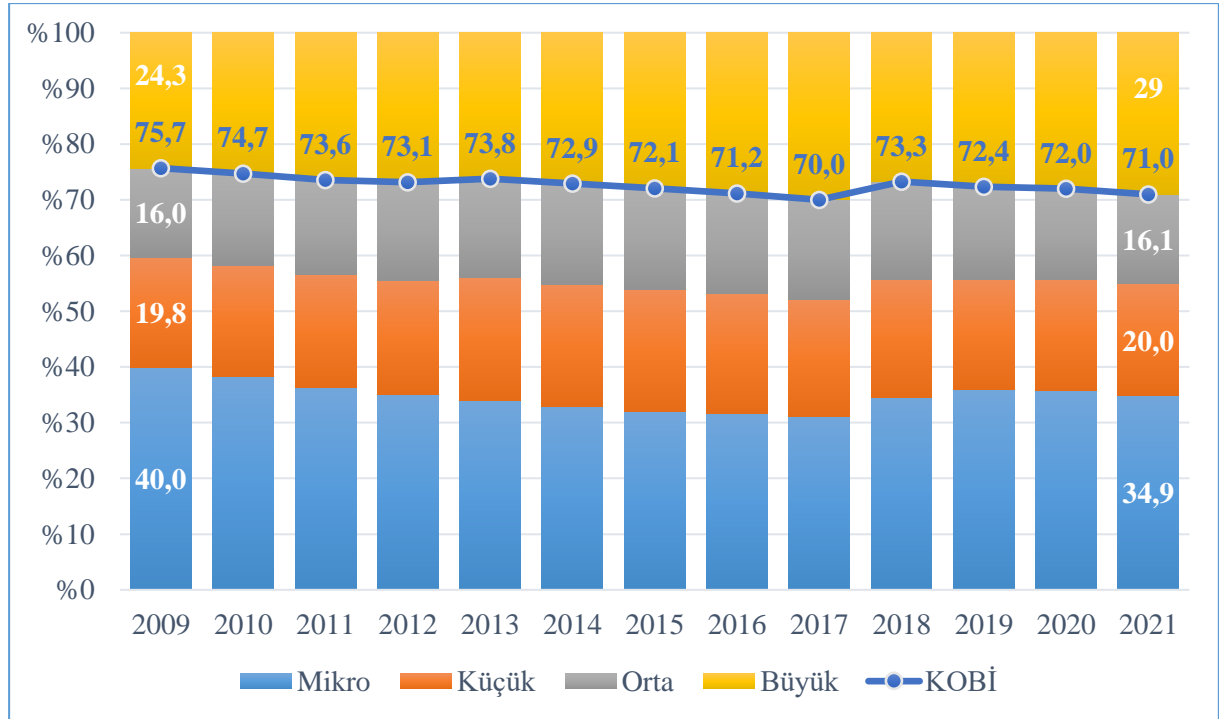
2 Satır Yüzdesi

2.2.4.3.Ölçeklere Göre İstihdam

İstihdamı artırmak ülkelerin temel sosyoekonomik meselelerinden birisi olmuştur. Genel itibarıyla pek çok ülkede de istihdama en fazla katkı sağlayanlar KOBİ'lerdir. Teknoloji düzeyi düşük, emek yoğun üretimin daha fazla olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde KOBİ'lerin istihdama, üretime ve toplumsal yapının korunmasına büyük faydaları olmaktadır. Dolayısıyla ülkemizde istihdamın yapısının ayrıca incelenmesinde fayda görülmektedir.

2021 yılı verilerine göre ülkemizde istihdamın büyük bir bölümünü (%71) KOBİ'ler sağlamıştır. Aşağıdaki grafikte “ölçeklere göre çalışan sayılarının” yıllara göre gelişimi sunulmaktadır. KOBİ'lerin istihdama olan katkıları her dönemde büyük işletmelerden fazladır.

Grafik 3. Ölçeklere Göre İstihdam

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

Çoğunlukla emek yoğun ve düşük teknoloji sektörlerde yoğunlaşan mikro işletmeler, istihdamdan da en büyük payı almıştır (%34,9). Ancak mikro işletmeler de kendi içerisinde istihdam açısından heterojen bir yapı barındırmaktadır. Mikro işletmelerin istihdam sayılarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 8. Mikro Ölçekli İşletmelerin Çalışan Sayısına Göre Dağılımı, 2021

Çalışan Sayıları	İşletme Sayısı	Yüzde Değer
0	1.737.585	53,45
1	812.149	24,98
2-3	447.149	13,76
4-9	253.742	7,81
Toplam	3.250.625	100,00

Kaynak: Veriler 05.06.2023 tarihinde TÜİK'ten alınmıştır.

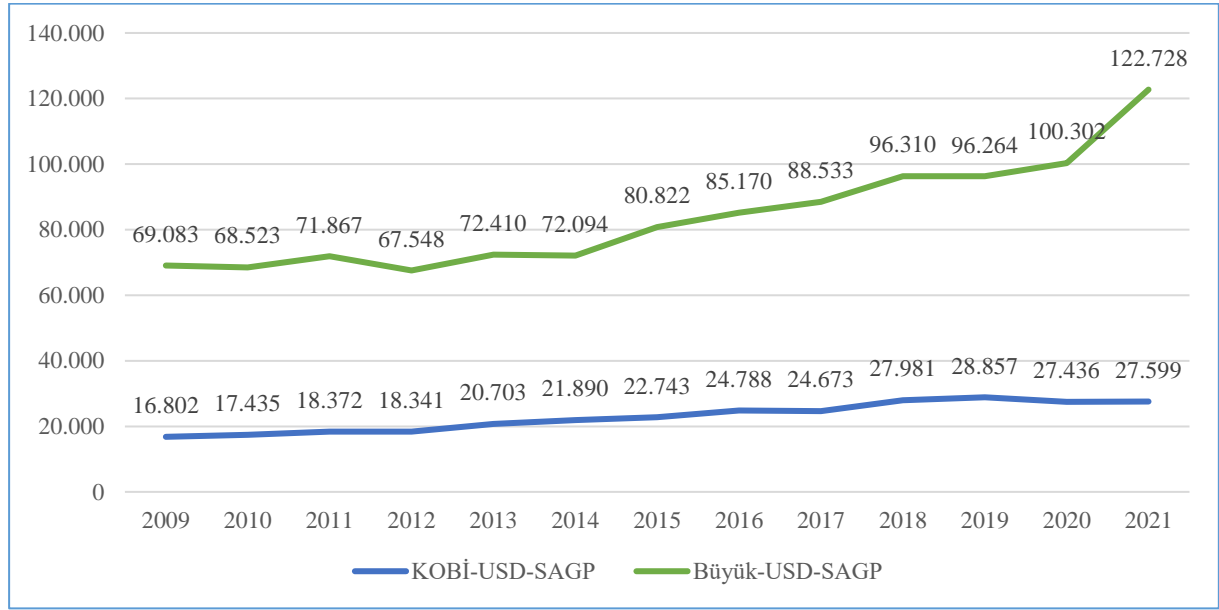
Buna göre mikro işletmelerin yarısından fazlası hiç çalışanı olmadan, dörtte biri ise tek çalışanla hayatına devam etmektedir. Sonuç olarak KOBİ kitlesinin sayıca en fazla işletmeyi barındıran mikro işletmelerine yönelik tasarlanacak politika ve programlarda bu heterojen yapının göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

2.2.4.4. Ölçeklere Göre Çalışan Başına Katma Değer

Çalışan başına katma değer, işletmelerin verimlilik ve etkinliklerini ölçen önemli bir göstergedir. Bu kavram, işletmelerin ölçeklerine göre değerlendirildiğinde, büyük işletmeler ve KOBİ'ler arasındaki performans farklarını ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, yıllar içinde Türkiye'deki işletmelerin ölçeklerine göre çalışan başına katma değer gelişimini inceleyerek, büyük işletmelerin ve KOBİ'lerin ekonomideki etkinlikleri ve verimlilikleri hakkında değerli bilgiler elde edilebilir. Bu analizler, politika yapıcılar için işletme ölçeklerine göre destek ve geliştirme stratejilerinin belirlenmesi bakımından önemlidir.

Son yıllarda ülkemizin yaşadığı kur şokları nedeniyle, daha sağlıklı bir fikir vermesi açısından çalışan başına katma değerın satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış Amerikan doları cinsinden değerinin yıllara göre gelişimi aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 4. Girişim Ölçeklerine Göre Çalışan Başına Katma Değer

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

Notlar: <https://data.oecd.org/conversion/purchasing-power-parities-ppp.htm> adresindeki dönüşüm oranları kullanılmıştır.

Büyük işletmelerde çalışan başına düşen katma değer, KOBİ'lerde çalışan başına düşen katma değere oranı 2009-2021 yılları arasında 3,3 ile 4,4 arasında değişmektedir. Kabaca, büyük işletmelerde bir çalışanın ürettiği katma değer, KOBİ'lerde bir çalışanın ürettiği katma değer üç buçuk katına eşit olduğu söylenebilir.

Ölçeklere göre çalışan başına katma değer incelendiğinde, büyük işletmelerin KOBİ'lere kıyasla daha yüksek katma değer üretmesi, büyük işletmelerin daha etkin ve verimli çalıştığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, KOBİ'lerin ekonomideki payının büyük olması nedeniyle, bu işletmelerin verimliliğini ve etkinliğini artırmaya yönelik politikalar ve stratejiler geliştirmek önemlidir.

2.2.4.5.Yenilik Faaliyetleri ve Ar-Ge Harcamalarına Dair Göstergeler

Gelişmekte olan ekonomilerde yenilik ve Ar-Ge faaliyetleri, rekabet gücü ve sürdürülebilir büyüme açısından büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda, KOBİ'ler ve girişimcilerin katkısı ve yenilikçilik kapasitelerinin değerlendirilmesi, ekonomik kalkınma ve politika yapımı açısından önemli bir konudur. Bu bölümde, Türkiye'deki KOBİ'lerin yenilik faaliyetleri, Ar-Ge harcamaları ve patent başvuruları gibi alanlardaki performansları incelenerek, bu girişimlerin ekonomideki ve girişimci ekosistemindeki pozisyonlarının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

KOBİ'ler ve girişimcilik ile ilgili bir diğer önemli gösterge yenilik faaliyetleriyle ilgilidir. TÜİK Yenilik Araştırması - 2020 bültenine göre 2018-2020 yıllarını kapsayan üç yıllık dönemde 10 ve daha fazla çalışanı olan girişimlerin %38,5'i yenilik faaliyetinde bulunmuştur.

Tablo 9. Yenilik Faaliyetinde Bulunan Girişimlerin Dağılımı

Gösterge	2016-2018 (%)				2018-2020 (%)			
	10-49	50-249	250+	Toplam (10+)	10-49	50-249	250+	Toplam (10+)
Yenilik Faaliyetlerinde Bulunan Girişimler	33,9	43,3	58,2	36,0	35,9	46,7	67,3	38,5
Tamamlanmış Yenilik Faaliyetlerinde Bulunan Girişimler								
Ürün Yenilikçisi Girişimler	19,1	27,0	38,4	20,9	17,6	26,1	44,9	19,7
İş Süreci Yenilikçisi Girişimler	26,9	36,2	50,9	29,0	27,5	38,7	58,8	30,2
Diğer Yenilik Faaliyetlerinde Bulunan Girişimler								
Devam Eden Yenilik Faaliyetlerinde Bulunan Girişimler	22,9	29,8	44,2	24,6	21,0	30,9	50,3	23,4
Vazgeçilmiş Yenilik Faaliyetlerinde Bulunan Girişimler	6,4	6,8	10,0	6,5	8,6	8,4	14,9	8,8
Girişim Bünyesinde Yürütülen Ar-Ge Faaliyetleri	5,4	10,8	31,2	7,0	7,2	13,7	35,9	9,1
Ar-Ge'nin Diğer Girişimlere veya Kuruluşlara Yapıtılması	1,0	1,0	2,4	1,0	3,8	5,3	15,2	4,4

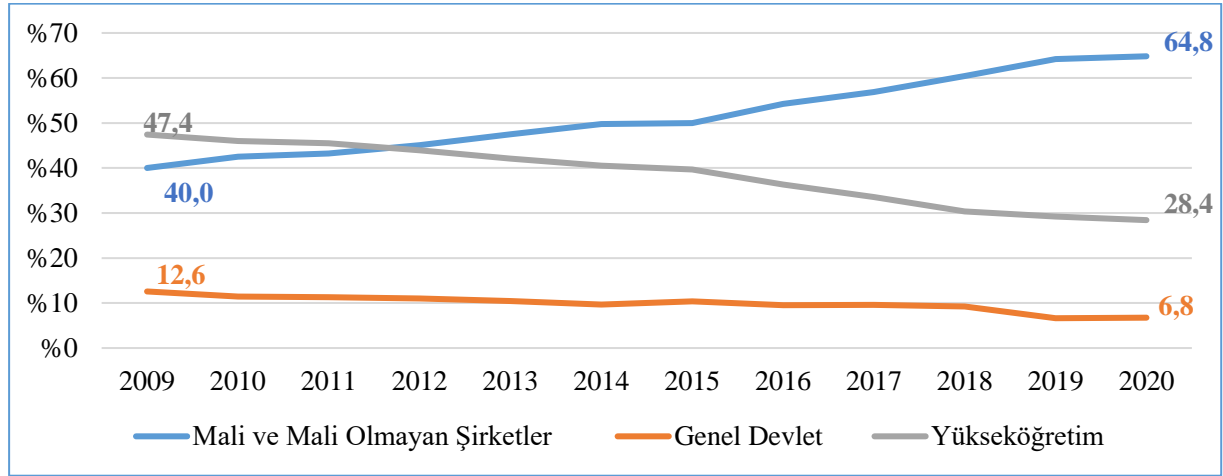
Kaynak: TÜİK Yenilik Araştırması, 2021b

Yukarıda sunulan bilgilere göre, ülkemizde firmalar tarafından yenilik faaliyetlerinde bulunma olasılığı, firma ölçeği büyüdükçe artmaktadır. Buna göre:

- 10-49 çalışanı olan girişimlerin %35,9'u,
- 50-249 çalışanı olan girişimlerin %46,7'si,
- 250 ve daha fazla çalışanı olan girişimlerin %67,3'ü yenilik faaliyetinde bulunmuştur.

TÜİK tarafından yayımlanan Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması ve Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre ülkemizde gerçekleştirilen Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin bazı veriler aşağıda sunulmuştur. Ar-Ge harcamalarının sektörlere göre dağılımı yıllar itibarıyla incelendiğinde, 2016 yılından itibaren mali ve mali olmayan şirketler tarafından yapılan Ar-Ge harcamalarının, kamu ve üniversiteler toplamını geçtiği ve her geçen yıl payının daha da artarak 2020 yılında 2/3'lük orana ulaştığı görülmektedir.

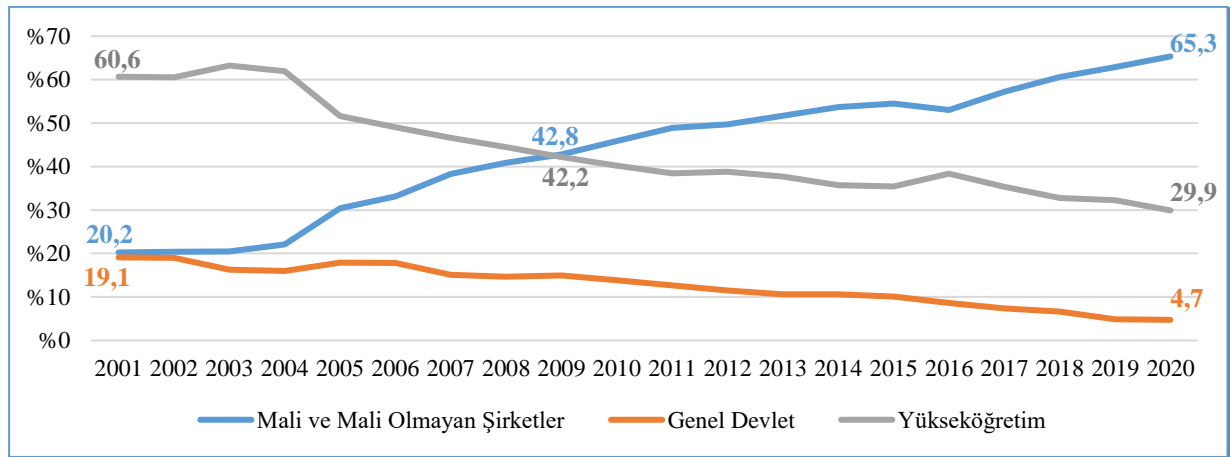
Grafik 5. Sektörlere Göre Ar-Ge Harcamaları

Kaynak: TÜİK Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması, 2021

Ülkemizde tam zaman eşdeğer (TZE) cinsinden Ar-Ge insan kaynağının sektörlere göre dağılımı yıllar itibarıyla aşağıdaki grafikte verilmiştir. Buna göre, 2013 yılından itibaren mali ve mali olmayan şirketlerde istihdam edilen TZE cinsinden toplam Ar-Ge personeli sayısının kamu ve üniversiteler toplamını geçtiği ve her geçen yıl payının daha da artarak 2020 yılında 2/3'lük orana ulaştığı görülmektedir.

Grafik 6. Sektörlere Göre TZE Cinsinden Ar-Ge Personeli

Kaynak: TÜİK Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması, 2021

Sektörlere göre Ar-Ge harcamalarının ve TZE cinsinden Ar-Ge personelinin dağılımı incelendiğinde, 2009 yılından bu yana yükseköğretimin payının önemli ölçüde düştüğü, genel devletin payının azaldığı, özel kesimin payının ise hatırı sayılır ölçüde arttığı görülmektedir. Ar-Ge harcamalarının mutlak tutarlarının yıllar içindeki gelişimi incelendiğinde (ilgili istatistikler bu raporda sunulmamıştır), yükseköğretimin Ar-Ge yatırımı harcamalarının yıllar içinde reel anlamda düştüğü gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, bütün bu gözlemler,

üniversitelerin ekonomideki ve girişimci ekosistemindeki önemi göz önünde bulundurulduğunda dikkat çekicidir. Bununla birlikte, özel sektörün Ar-Ge harcamalarındaki ve Ar-Ge personeli istihdamındaki payının artması son yıllarda ülkemizde özel sektörde Ar-Ge'nin öneminin giderek arttığına bir kanıt olduğundan dikkate değer bir ilerlemedir.

İşletme büyüklüklerine göre patent başvuru sayıları 2015-2021 yılları için aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 10. Ölçek Bazında İşletmelerin Patent Başvuru Sayısı, 2015-2021

Ölçek	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Mikro	258 (%8,1)	293 (%7,6)	294 (%5,3)	478 (%10,7)	491 (%10,9)	557 (%12,0)	454 (%10,0)
Küçük	297 (%9,3)	286 (%7,5)	336 (%6,1)	424 (%9,5)	461 (%10,2)	436 (%9,4)	383 (%8,5)
Orta	356 (%11,2)	305 (%8,0)	345 (%6,2)	406 (%9,1)	464 (%10,3)	570 (%12,3)	426 (%9,4)
KOBİ	911 (%28,6)	884 (%23,1)	975 (%17,6)	1.308 (%29,3)	1.416 (%31,4)	1.563 (%33,8)	1.263 (%28,0)
Büyük	2.277 (%71,4)	2.950 (%76,9)	4.562 (%82,4)	3.150 (%70,7)	3.095 (%68,6)	3.068 (%66,2)	3.255 (%72,0)
Toplam	3.188 (%100)	3.834 (%100)	5.537 (%100)	4.458 (%100)	4.511 (%100)	4.631 (%100)	4.518 (%100)

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

Buna göre, 2021 yılında patent başvurusu gerçekleştiren girişimlerde KOBİ'lerin payı %28'dir. Geçtiğimiz 3 yıla kıyasla KOBİ'lerinin payının düştüğü gözlenmektedir.

2015-2020 yılları arasında patent tescili alan girişimlerin ölçeklere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 11. Ölçek Bazında İşletmelerin Patent Tescil Sayısı, 2015-2021

Ölçek	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Mikro	68 (%5,4)	76 (%6,6)	66 (%5,1)	146 (%8,2)	75 (%5,4)	76 (%4,5)	113 (%4,4)
Küçük	128 (%11,0)	118 (%10,3)	108 (%8,3)	192 (%10,8)	113 (%8,1)	94 (%5,6)	162 (%6,4)
Orta	174 (%15,0)	137 (%12,0)	134 (%10,4)	206 (%11,6)	137 (%9,8)	162 (%9,6)	238 (%9,4)
KOBİ	365 (%31,4)	331 (%28,9)	308 (%23,8)	544 (%30,6)	325 (%23,3)	332 (%19,8)	513 (%20,2)
Büyük	796 (%68,6)	815 (%71,1)	986 (%76,2)	1.231 (%69,4)	1.071 (%76,7)	1.348 (%80,2)	2.027 (%79,8)
Toplam	1.161 (%100)	1.146 (%100)	1.294 (%100)	1.775 (%100)	1.396 (%100)	1.680 (%100)	2.540 (%100)

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021.

2021 yılında bir önceki yıla göre patent tescili alan:

- Mikro ölçekli girişim sayısı 113'e yükselmiş,
- Küçük ölçekli girişim sayısı 162'ye yükselmiş,
- Orta ölçekli girişim sayısı 238'e yükselmiş,
- KOBİ sayısı 513'e yükselmiş,
- Büyük ölçekli girişim sayısı 2.027'ye yükselmiştir.

2021 yılında patent tescili alan girişimlerde KOBİ'lerin payı %20,2'dir. Patent tescili bağlamında, ülkemizdeki KOBİ'ler performanslarını mutlak anlamda artırsalar dahi oransal olarak azalış kaydetmiş ve pay olarak büyük işletmelerin gerisinde kalmışlardır.

Sonuç olarak, teşebbüslerin yenilik faaliyetleri ve Ar-Ge harcamalarına dair göstergeler incelendiğinde, büyük işletmelerin KOBİ'lere kıyasla daha yüksek bir performans kaydettiği görülmektedir. Özellikle, patent başvuruları ve tescillerinde büyük işletmelerin payının daha yüksek olması dikkat çekicidir. Buna karşın, KOBİ'lerin yenilik faaliyetlerinde ve Ar-Ge yatırımlarında da ilerleme kaydettiği görülse de bu alandaki payları büyük işletmelerin gerisinde kalmaktadır. Ayrıca, yükseköğretim kurumlarının Ar-Ge yatırımı harcamalarındaki düşüş, üniversite-sanayi işbirliğini teşvik etmek ve üniversitelerin ekonomi ve girişimci ekosistemi içindeki pozisyonlarını güçlendirmek adına yeni politikaların benimsenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

2.2.4.6.KOBİ'lerin Teknoloji Düzeyine Göre İhracatı

KOBİ'lerin teknoloji düzeyine göre ihracat performanslarını incelemek, onların küresel rekabet gücü ve ekonomik katkıları açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Bu bölümde, Türkiye'deki KOBİ'lerin imalat sanayinde teknoloji düzeyi ve büyüklük grubuna göre ihracat istatistiklerine odaklanılarak, bu işletmelerin uluslararası pazardaki durumları ve rekabet güçleri değerlendirilmektedir.

İmalat sanayinde teknoloji düzeyine göre incelenen ihracat istatistikleri, KOBİ'lerin ihracat içindeki payı açısından önemli bir farklılık göstermese de, yüksek teknoloji ve orta yüksek teknoloji kategorilerinde KOBİ'lerin ihracat paylarında 2013 yılından bu yana kısmî düşüşler yaşanmıştır. Bu bulgular, KOBİ'lerin teknolojik yetkinliklerini ve ihracat kapasitelerini artırmaya yönelik politikaların ve destek mekanizmalarının önemini vurgulamaktadır.

Tablo 12. İmalat Sanayinde Teknoloji Düzeyi ve Büyüklük Grubuna Göre İhracat

Teknoloji sınıflaması	Büyüklük grubu	2013		2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021	
		İhracat değeri (Milyar ABD \$)	İhracat oranı (%)	İhracat değeri (Milyar ABD \$)	İhracat oranı (%)	İhracat değeri (Milyar ABD \$)	İhracat oranı (%)	İhracat değeri (Milyar ABD \$)	İhracat oranı (%)	İhracat değeri (Milyar ABD \$)	İhracat oranı (%)	İhracat değeri (Milyar ABD \$)	İhracat oranı (%)	İhracat değeri (Milyar ABD \$)	İhracat oranı (%)	İhracat değeri (Milyar ABD \$)	İhracat oranı (%)	İhracat değeri (Milyar ABD \$)	İhracat oranı (%)
Toplam	Toplam	87,18	100,0	89,84	100,0	80,56	100,0	80,66	100,0	90,79	100,0	99,53	100,0	101,30	100,0	93,75	100,0	122,10	100,0
	Mikro	0,75	0,9	0,67	0,7	0,64	0,8	0,59	0,7	0,58	0,6	1,23	1,2	1,27	1,3	1,20	1,3	1,06	0,9
	Küçük	6,10	7,0	5,78	6,4	4,75	5,9	4,54	5,6	4,31	4,7	7,11	7,1	7,08	7,0	6,24	6,7	6,14	5,0
	Orta	13,62	15,6	14,00	15,6	11,60	14,4	10,99	13,6	10,71	11,8	15,58	15,7	15,36	15,2	14,09	15,0	14,50	11,9
	KOBİ	20,46	23,5	20,45	22,8	16,99	21,1	16,13	20,0	15,60	17,2	23,92	24,0	23,71	23,4	21,53	23,0	21,69	17,8
	Büyük	66,72	76,5	69,39	77,2	63,57	78,9	64,54	80,0	75,19	82,8	75,60	76,0	77,59	76,6	72,22	77,0	100,41	82,2
Yüksek Teknoloji	Toplam	2,35	100,0	2,87	100,0	2,61	100,0	2,24	100,0	2,36	100,0	2,83	100,0	3,28	100,0	2,99	100,0	2,78	100,0
	Mikro	0,00	0,2	0,00	0,1	0,00	0,1	0,00	0,1	0,00	0,1	0,01	0,3	0,01	0,3	0,01	0,3	0,01	0,4
	Küçük	0,04	1,8	0,04	1,3	0,04	1,5	0,04	1,7	0,04	1,6	0,07	2,5	0,07	2,2	0,08	2,5	0,05	2,0
	Orta	0,25	10,7	0,22	7,7	0,18	6,7	0,14	6,3	0,17	7,1	0,22	7,7	0,21	6,5	0,23	7,6	0,22	8,0
	KOBİ	0,30	12,6	0,26	9,2	0,22	8,3	0,18	8,1	0,21	8,8	0,30	10,5	0,29	8,9	0,31	10,5	0,29	10,4
	Büyük		87,4	2,61	90,8	2,39	91,7	2,05	91,9	2,15	91,2	2,53	89,5	2,98	91,1	2,68	89,5	2,49	89,6
Orta Yüksek Teknoloji	Toplam	32,99	100,0	32,97	100,0	30,49	100,0	32,41	100,0	38,20	100,0	41,08	100,0	40,75	100,0	37,00	100,0	45,19	100,0
	Mikro	0,17	0,5	0,17	0,5	0,16	0,5	0,15	0,5	0,12	0,3	0,31	0,8	0,32	0,8	0,27	0,7	0,24	0,5
	Küçük	1,41	4,3	1,39	4,2	1,18	3,9	1,08	3,3	1,01	2,7	1,87	4,5	1,88	4,6	1,73	4,7	1,62	3,6
	Orta	3,19	9,7	3,14	9,5	2,55	8,4	2,44	7,5	2,44	6,4	3,85	9,4	3,96	9,7	3,62	9,8	3,74	8,3
	KOBİ	4,76	14,4	4,70	14,3	3,88	12,7	3,67	11,3	3,58	9,4	6,03	14,7	6,16	15,1	5,62	15,2	5,60	12,4
	Büyük	28,22	85,6	28,27	85,7	26,61	87,3	28,73	88,7	34,63	90,6	35,05	85,3	34,59	84,9	31,38	84,8	39,60	87,6
Orta Düşük Teknoloji	Toplam	25,33	100,0	25,49	100,0	20,75	100,0	19,38	100,0	23,74	100,0	28,14	100,0	29,31	100,0	26,35	100,0	40,69	100,0
	Mikro	0,20	0,8	0,18	0,7	0,15	0,7	0,13	0,7	0,13	0,5	0,31	1,1	0,32	1,1	0,26	1,0	0,25	0,6
	Küçük	1,32	5,2	1,31	5,1	1,00	4,8	0,95	4,9	0,94	4,0	1,56	5,6	1,64	5,6	1,58	6,0	1,48	3,6
	Orta	3,20	12,6	3,22	12,6	2,66	12,8	2,41	12,4	2,46	10,3	4,04	14,3	4,11	14,0	3,70	14,1	3,97	9,8
	KOBİ	4,72	18,6	4,71	18,5	3,80	18,3	3,49	18,0	3,53	14,9	5,92	21,0	6,07	20,7	5,55	21,1	5,70	14,0
	Büyük	20,61	81,4	20,78	81,5	16,94	81,7	15,89	82,0	20,21	85,1	22,23	79,0	23,24	79,3	20,79	78,9	34,99	86,0
Düşük Teknoloji	Toplam	26,52	100,0	28,51	100,0	26,72	100,0	26,65	100,0	26,49	100,0	27,48	100,0	27,97	100,0	27,42	100,0	33,43	100,0
	Mikro	0,37	1,4	0,32	1,1	0,34	1,3	0,32	1,2	0,33	1,3	0,60	2,2	0,62	2,2	0,65	2,4	0,56	1,7
	Küçük	3,33	12,6	3,04	10,7	2,53	9,5	2,47	9,3	2,32	8,7	3,61	13,1	3,48	12,5	2,85	10,4	2,98	8,9
	Orta	6,98	26,3	7,42	26,0	6,22	23,3	6,00	22,5	5,64	21,3	7,47	27,2	7,09	25,3	6,54	23,8	6,57	19,6
	KOBİ	10,68	40,3	10,78	37,8	9,09	34,0	8,78	33,0	8,29	31,3	11,68	42,5	11,19	40,0	10,04	36,6	10,11	30,2
	Büyük	15,83	59,7	17,73	62,2	17,63	66,0	17,86	67,0	18,21	68,7	15,80	57,5	16,78	60,0	17,37	63,4	23,33	69,8

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişimler, 2021

2.2.4.7.KOBİ'lerin Krediler İçerisindeki Payı

KOBİ'lerin finansa erişimini ve kredi kullanımını incelemek, onların büyüme ve sürdürülebilirliği açısından kritik bilgiler sunmaktadır. Bu bölümde, Türkiye'deki KOBİ'lerin krediler içerisindeki payı ve bankacılık sektöründe ölçek bazında kredi dağılımına ilişkin bilgilere odaklanılmaktadır.

BDDK Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergelerine göre; Nisan 2023 itibarıyla KOBİ kredilerinin tüm krediler içerisindeki payı %28,5, ticari krediler içerisindeki payı ise %36,6'dır. Diğer yıllara ait paylara ilişkin bilgiler ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

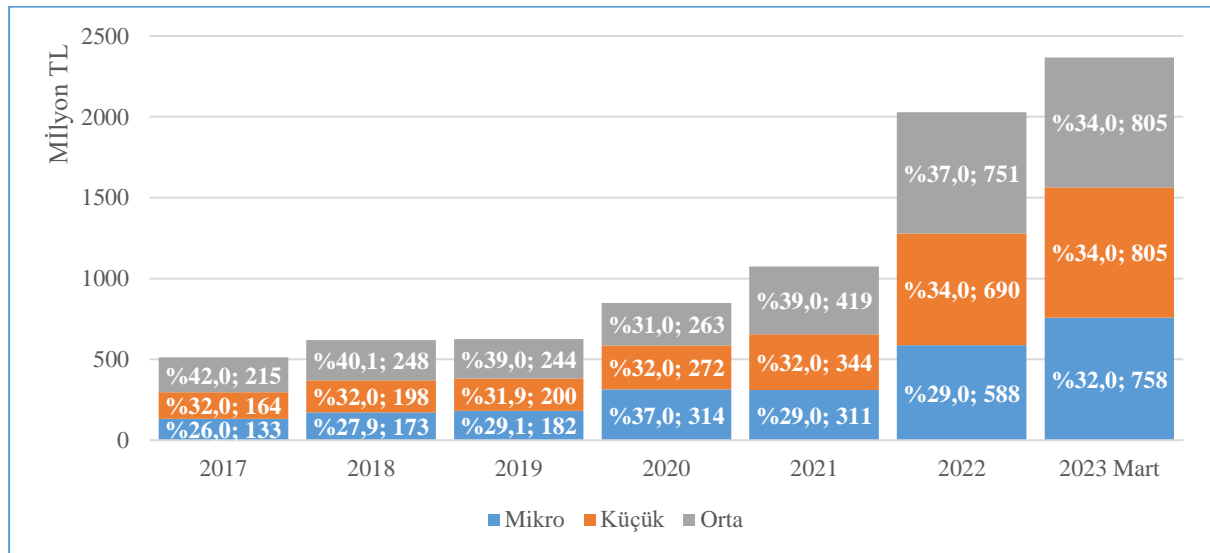
Tablo 13. KOBİ'lerin Krediler İçerisindeki Payı

Temel Göstergeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 Nisan
Toplam Kredilerdeki Pay (%)	25,1	25,9	26,8	26,2	24,3	24,5	25,6	23,2	23,7	21,9	26,8	28,5
Ticari Kredilerdeki Pay (%)	37,4	37,9	37,7	35,4	32,1	31,9	32,4	29,7	30,8	27,4	33,6	36,6

Kaynak: Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Nisan 2023

Buna göre 2012 yılından bu yana KOBİ'lerin toplam krediler içerisindeki payında dalgalanmalar görülse de eğilim anlamında bir artış veya azalış görünmemektedir. Öte yandan, KOBİ'lerin ticari kredilerdeki payında 2012 yılından bu yana görülen bir azalma trendinden söz edilebilmektedir. Bankacılık sektörü KOBİ kredilerinin ölçek bazında dağılımına ilişkin bilgiler aşağıdaki grafikte sunulmaktadır.

Grafik 7. Bankacılık Sektörü KOBİ Kredilerinin Dağılımı

Kaynak: Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Mart 2023

İşletme sınıflarına göre mikro, küçük ve orta büyüklükteki KOBİ kredilerinde 2017 yılından bu yana nominal olarak bir artış gerçekleşmiştir. Buna göre incelenen dönem başı ile karşılaştırıldığında dönem sonunda mikro işletmelerin payında 6 puanlık ve küçük işletmelerin payında 2 puanlık bir artış gözlenirken, orta ölçekli işletmelerin payında 8 puanlık bir azalma gözlenmektedir. Kredilerden faydalanma açısından işletme ölçeğinin küçülmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

2.2.4.8. Kurulan ve Kapanan İşletme Dinamikleri

Girişimcilik ve iş demografisi, bir ülkenin ekonomik büyüme ve sürdürülebilirliğinde kilit öneme sahiptir. Ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimi, yeni işletmelerin kurulması ve mevcut işletmelerin başarıyla büyümesiyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, kurulan ve kapanan işletme dinamiklerini incelemek ve hayatta kalma oranları üzerinde durmak, ülke ekonomisindeki girişimcilik faaliyetlerinin durumu ve gelişimi hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Bu bölümde, Türkiye'deki işletme açılış ve kapanışları ile KOBİ'lerin hayatta kalma oranlarına odaklanılarak, girişimci ekosisteminin sağlığı ve gücü değerlendirilmektedir.

Bir sonraki tabloda, ülkemizde kurulan ve kapanan işletme sayılarının yılları içinde izlediği eğilimler gösterilmektedir.

Tablo 14. Kurulan ve Kapanan İşletme Sayıları ve Göstergeleri (Şirketler)

Şirketler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Açılan (A)*	49.028	57.710	66.701	63.709	72.871	85.279	84.102	101.318	109.695	140.229
Kapanan (B)*	15.538	14.002	12.114	11.038	13.517	12.564	13.197	15.366	16.222	23.170
Fark (A-B)	33.490	43.708	54.587	52.671	59.354	72.715	70.905	85.952	93.473	117.059
Oran (A/B)	3,16	4,12	5,51	5,77	5,39	6,79	6,37	6,59	6,76	6,1
Nüfus (milyon)	76,7	77,7	78,7	79,8	80,8	82,0	83,2	83,6	84,7	85,3
Nüfusa Oran (A) (Onbinde)	6,4	7,4	8,5	8	9	10,4	10,1	12,1	13,0	16,4
Nüfusa Oran (B) (Onbinde)	2	1,8	1,5	1,4	1,7	1,5	1,6	1,8	1,9	2,7

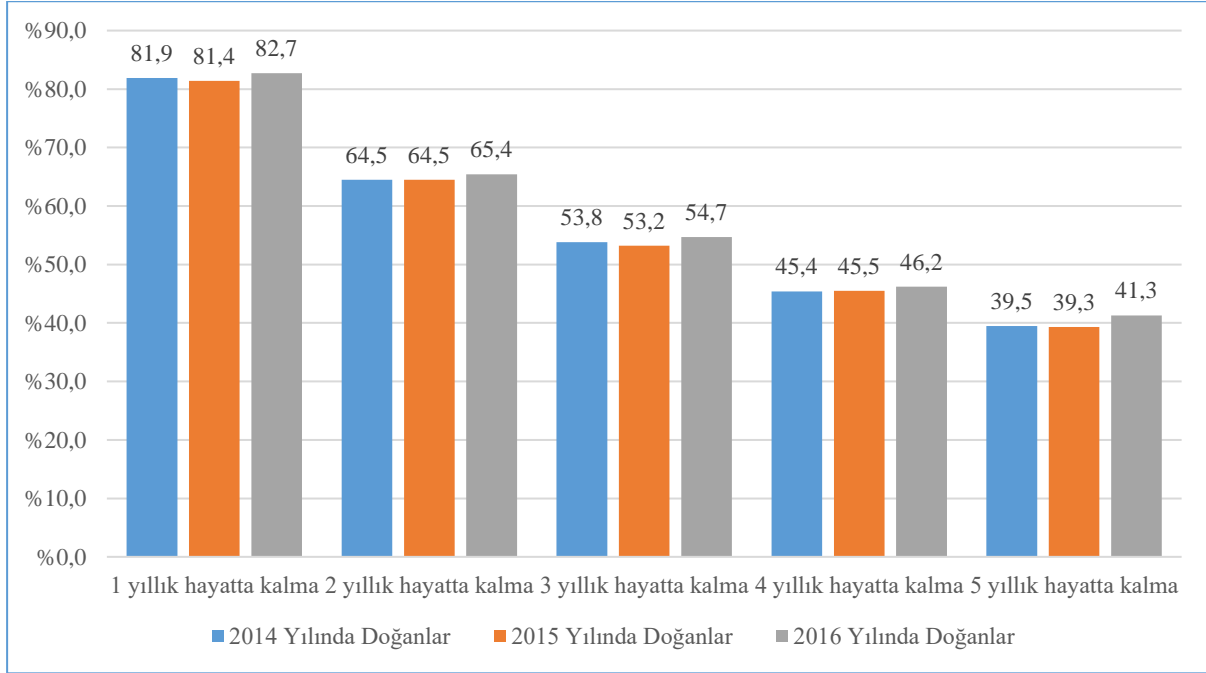
* TOBB Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri (Aralık) verisidir.

Kaynak: TÜİK Veri Portalı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Kurulan Kapanan Şirket İstatistiklerinden alınan veriler ile hazırlanmıştır. (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685> ET: 29.05.2023 ve <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirkestistikleri.php> ET: 29.05.2023)

Buna göre, ülke nüfusuna oranla yeni açılan işletme sayısı 2013'ten bu yana iki buçuk katına çıkarken, kapanan şirket sayısında özellikle 2022 yılında bir artış gözlenmektedir.

TÜİK tarafından yayımlanan 2021 yılında yayımlanan TÜİK Girişimcilik ve İş Demografisi 2020 Çalışması ve KOBİ İstatistikleri, 2021 Çalışmasına göre KOBİ'ler için hayatta kalma oranları ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Grafik 8. Hayatta Kalma ve Doğum Yıllarına Göre Girişimler

Kaynak: TÜİK Girişimcilik ve İş Demografisi ve İş Demografisi ve TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2020 ve 2021 verileri çerçevesinde hazırlanmıştır.

Buna göre yukarıdaki verilerin de gösterdiği şekilde her ne kadar yıllar itibarıyla nispi bir iyileşme gözlenirse de genel itibarıyla açılan işletmelerin 5 yıl sonra ortalama %40'ı hayatta kalmaktadır. Aynı orana ilişkin AB ortalaması ise %46'dır (Eurostat, 2023). Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021 bültenine göre; hayatta kalan KOBİ niteliğindeki girişimlerin oranlarına³ bakıldığında;

- 2020 yılı referans alındığında bir yıllık hayatta kalma oranı %70,
- 2019 yılı referans alındığında iki yıllık hayatta kalma oranı %67,0,
- 2018 yılı referans alındığında üç yıllık hayatta kalma oranı olarak %55,5,
- 2017 yılı referans alındığında dört yıllık hayatta kalma oranı %46,5,
- 2016 yılı referans alındığında beş yıllık hayatta kalma oranı %41,3 olarak gerçekleşmiştir.

³ Girişimin t referans yılından n yıl hayatta kalması, t yılında doğup, t+n yılına kadar aktif olmasıdır.

Bu bulgular, girişimci ekosisteminin büyümesine rağmen, işletmelerin sürekli başarısı ve sürdürülebilirliği konusunda hala zorluklar yaşandığına işaret etmekte, KOBİ'lerin hayatta kalabilmesi için, özellikle ilk beş yıl içerisinde karşılaşılabilecekleri finansal, operasyonel ve pazar odaklı zorlukları yönetme konusunda daha fazla desteğe ve kaynağa ihtiyaç duyduklarını konusunda ipuçları vermektedir.

2.2.4.9.Yeni Girişim Yatırımları

Girişim ekosistemi, ülke ekonomileri için önemli bir büyüme motorudur ve yeni iş fikirlerinin ortaya çıkması, başarılı işletmelerin kurulması ve genişlemesiyle doğrudan ilişkilidir. Yeni girişimlerin başarıya ulaşabilmesi için, özellikle tohum ve erken aşamalarda yatırım desteği ihtiyacı bulunmaktadır.

Türkiye'deki girişim ekosisteminin gelişimine baktığımızda Startups Watch Türkiye Girişimcilik Ekosistemi 2022 Değerlendirme Raporu'na göre Türkiye; tohum, erken ve sonraki aşamalarda 300 anlaşmaya toplam 1 milyar 593 milyon dolar yatırım ile en çok yatırım yapılan 10 Avrupa ülkesinden biri olmuştur. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ise 3. sırada yer almıştır. Bir önceki seneye göre nispi bir düşüş yaşanmış, yatırım miktarında %3, yatırım adedinde %10'luk bir azalma görülmüştür. En büyük üç yatırımın toplamı 1,144 milyar doları bulmuştur (Getir, 768 milyon dolar; Dream Games, 255 milyon dolar; Insider 121 milyon dolar). 2022 yılında gerçekleşen her 5 yatırım işleminin 1 tanesi yabancılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Getir anlaşmaları hariç tutulduğunda tüm zamanların rekoru (825 milyon \$) kırılmıştır. Ayrıca, 2022 yılında melek ve yatırım fonu yatırım miktarına göre İstanbul, Avrupa şehirleri arasında 6. sırada yer almıştır.

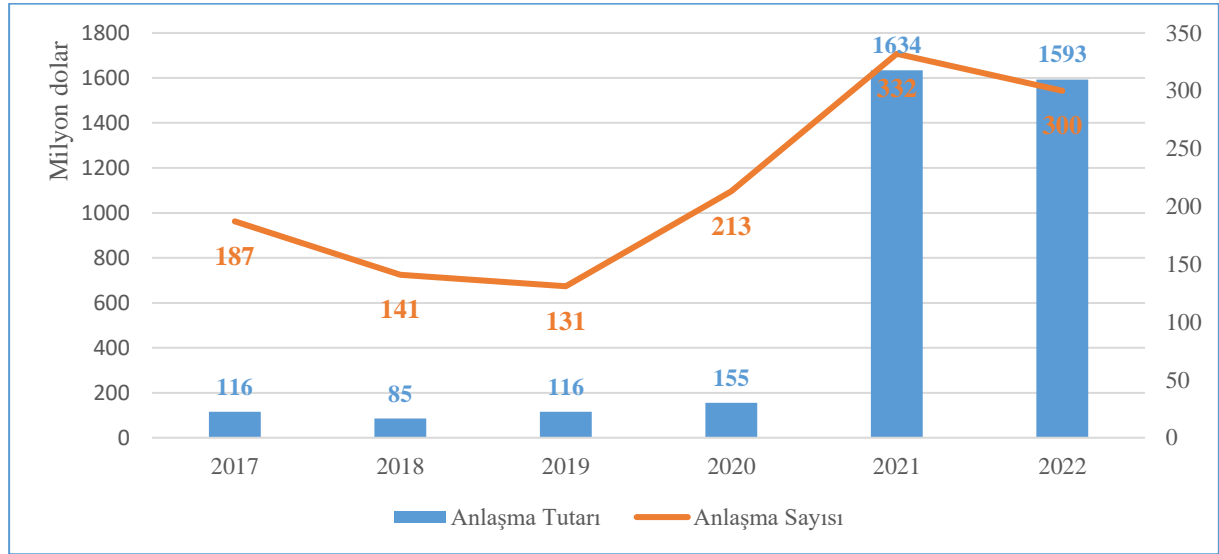
Tablo 15. Türkiye'de Yatırımların Yıllara Göre Seyri

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Yatırım Miktarı (milyon dolar)	116	85 (-%27)	116 (%36)	155 (%34)	1,636 (%955)	1,593 (-%3)
Yatırım Adedi	187	141 (-%25)	131 (-%7)	213 (%63)	332 (%56)	300 (-%10)

Not: Parantez içindeki oranlar yıllık büyüme oranıdır.

Kaynak: Startup Watch Türkiye Girişimcilik Ekosistemi 2022 Değerlendirme Raporu

Grafik 9. Türkiye’de Melek Yatırımcı ve Girişim Sermayesi Yatırımları

Kaynak: Startup Watch Türkiye Girişimcilik Ekosistemi 2022 Değerlendirme Raporu

Buna göre, Türkiye’nin girişimci ekosistemi, son yıllarda önemli ölçüde büyümüş ve 2022 yılında Avrupa’da en çok yatırım yapılan 10 ülke arasına girmiştir. Bu durum, Türkiye’nin inovasyon ve girişimcilik alanında önemli bir aktör olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bir önceki yıla göre yatırım miktarında %3 ve yatırım adedinde %10’luk bir azalma görüldüğü için, bu alanda sürekli büyüme sağlamak adına politikaların çeşitlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, yabancı yatırımcıların Türkiye’deki girişimlerle ilgilenmeye devam ettiği görülmekte olup uluslararası iş birlikleri ve yatırımları çekmek için devam eden çabaların sürdürülmesi önemlidir.

2.2.4.10. Hızlı Büyüyen Girişimler ve Ceylan Girişimler

Girişimcilik alanında hızlı büyüyen ve başarılı işletmeler, ekonomik büyümeye önemli katkılar sağlamakta ve istihdam yaratmaktadır. Bu bağlamda, hızlı büyüyen girişimlerin ve ceylan girişimlerin yıllar içerisindeki seyri ve KOBİ’lerin bu başarılı girişimlerdeki payı incelenmektedir.

TÜİK’e göre 3 yıllık periyotta yıllık olarak ortalama %10 büyüyen girişimler hızlı büyüyen girişim olarak kabul edilmektedir. Büyüme, ciro ya da istihdam üzerinden hesaplanabilmektedir. Hızlı büyüyen girişimler ücretli çalışan sayısı 10 eşliğinin üzerinde istihdamı olan girişimlerdir. Aşağıdaki tabloda hızlı büyüyen girişimlerin yıllar içerisindeki seyri verilmektedir. Buna göre söz konusu girişimlerin %90’dan fazlasının KOBİ olduğu görülmektedir.

Tablo 16. Hızlı Büyüyen Girişimler, 2014-2021

Göstergeler	Büyüklik grubu	2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021	
		Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)
İstihdama göre hızlı büyüyen girişimler	Toplam	31.056	100,0	29.673	100,0	26.619	100,0	26.489	100,0	25.243	100,0	22.652	100,0	21.061	100,0	25.426	100,0
	Küçük	16.161	52,0	15.174	51,1	13.243	49,8	12.658	47,8	14.858	58,9	13.120	57,9	12.555	59,6	14.458	56,9
	Orta	11.709	37,7	11.295	38,1	10.265	38,6	10.385	39,2	8.448	33,5	7.595	33,5	6.965	33,1	8.753	34,4
	KOBİ	27.870	89,7	26.469	89,2	23.508	88,3	23.043	87,0	23.306	92,3	20.715	91,4	19.520	92,7	23.211	91,3
	Büyük	3.186	10,3	3.204	10,8	3.111	11,7	3.446	13,0	1.937	7,7	1.937	8,6	1.541	7,3	2.215	8,7
Ciroya göre hızlı büyüyen girişimler	Toplam	37.311	100,0	39.704	100,0	36.945	100,0	40.829	100,0	37.798	100,0	32.915	100,0	24.916	100	36.154	100
	Küçük	21.309	57,1	22.278	56,1	20.031	54,2	21.059	51,6	24.382	64,5	20.847	63,3	15.568	62,5	20.748	57,4
	Orta	12.518	33,6	13.443	33,9	12.845	34,8	14.654	35,9	10.683	28,3	9.527	28,9	7.457	29,9	11.806	32,7
	KOBİ	33.827	90,7	35.721	90,0	32.876	89,0	35.713	87,5	35.065	92,8	30.374	92,3	23.025	92,4	32.554	90,0
	Büyük	3.484	9,3	3.983	10,0	4.069	11,0	5.116	12,5	2.733	7,2	2.541	7,7	1.891	7,6	3.600	10,0

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişimler, 2021

Hızlı büyüyen girişimler içinde en fazla 5 yaşında olanlar ise ceylan girişimler olarak tanımlanmaktadır. Bir sonraki tabloda ise hesaplama kriteri dağılımında yıllara göre bu girişimlerin büyüklük grupları bazında seyri verilmiştir.

Tablo 17. Ceylan Girişimler, 2016-2021

Göstergeler	Büyüklik grubu	2016		2017		2018		2019		2020		2021	
		Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)	Girişim sayısı	Girişim oranı (%)
İstihdama göre ceylan girişimler	Toplam	4.398	100,0	4.588	100,0	4.549	100,0	3.837	100,0	3.722	100,0	4.562	100,0
	Küçük	2.587	58,8	2.599	56,6	2.909	63,9	2.417	63,0	2.361	63,4	2.800	61,4
	Orta	1.528	34,7	1.636	35,7	1.419	31,2	1.189	31,0	1.176	31,6	1.512	33,1
	KOBİ	4.115	93,6	4.235	92,3	4.328	95,1	3.606	94,0	3.537	95,0	4.312	94,5
	Büyük	283	6,4	353	7,7	221	4,9	231	6,0	185	5,0	250	5,5
Ciroya göre ceylan girişimler	Toplam	5.696	100,0	6.025	100,0	5.795	100,0	4.886	100,0	4.073	100,0	5.426	100,0
	Küçük	3.621	63,6	3.709	61,6	4.008	69,2	3.344	68,4	2.753	67,6	3.543	65,3
	Orta	1.750	30,7	1.899	31,5	1.527	26,4	1.290	26,4	1.140	28,0	1.587	29,2
	KOBİ	5.371	94,3	5.608	93,1	5.535	95,5	4.634	94,8	3.893	95,6	5.130	94,5
	Büyük	325	5,7	417	6,9	260	4,5	252	5,2	180	4,4	296	5,5

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişimler, 2021

Buna göre gerek istihdama gerekse ciro açısından KOBİ'ler ceylan firmaların ezici çoğunluğunu (%95 civarı) teşkil etmektedir.

Hızlı büyüyen girişimler ve ceylan girişimler, ulusal girişimcilik ekosistemini dinamik ve başarılı kılan işletmelerdir. Doğal olarak hızlı büyüyen girişimlerin %90'ından fazlasını ve ceylan girişimlerin ise %95'ini KOBİ'lerin oluşturmaktadır. Sayıca az olan bu işletmeler ekonomik büyüme ve istihdam açısından ise ekonomide önemli roller üstlenmektedir.

2.2.4.11. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ve Organize Sanayi Bölgeleri

Türkiye'nin ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde, teknoloji geliştirme bölgeleri (TGB) ve organize sanayi bölgeleri (OSB) önemli roller üstlenmektedir. TGB'ler, bilim ve teknoloji temelli projelerin desteklenerek yenilikçi ve katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesini hedeflerken, OSB'ler ise sanayi sektöründeki firmaların üretim ve yatırım faaliyetlerini daha etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirmelerine olanak sağlamaktadır. Bu çerçevede, TGB ve OSB'lerin ekonomik ve girişimcilik ekosistemine katkılarını incelemek de fayda görülmektedir.

2001 yılında 4691 sayılı Kanun ile oluşturulan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri; teknolojik bilgi üretme, bu bilgiyi ticarileştirme, ürün ve üretim tekniklerinin kalite ve standardını artırma, verimlilik yükseltme ve üretim maliyetlerini azaltacak yenilikler yaratma, KOBİ'lerin yeni ve ileri teknolojilere uyum sağlamasına yardımcı olma, araştırmacılara iş olanakları yaratma ve yüksek teknolojili yatırımları gerçekleştirecek yabancı sermayenin ülkeye hızla girişini teşvik etme amacıyla kurulmuştur. 2001 yılından Mayıs 2023 tarihine kadar; 15'i altyapı çalışmaları devam eden olmak üzere toplamda 98 Teknoloji Geliştirme Bölgesi oluşturulmuştur. Teknoloji geliştirme bölgeleri ile ilgili çeşitli istatistiklere aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 18. TGB İstatistikleri

Değişken	Değer
Firma Sayısı	9.293
Yabancı/Yabancı ortaklı Firma Sayısı	410
Kuluçka Firma Sayısı	2.447
Akademisyen Ortaklı Firma Sayısı	1.852
Toplam Personel Sayısı	96.871
Ar-Ge	81.362
Tasarım	1.244
Destek	6.954
Kapsam Dışı	7.311
Proje Sayısı (Devam Eden)	14.323
Proje Sayısı (Tamamlanan)	51.674
Toplam Satış (TL)	252,5 milyar TL
Toplam İhracat (\$)	8,7 milyar \$

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri İstatistikleri, Mayıs 2023 <https://sanayi.gov.tr/istatistikler/istatistiki-bilgiler/mi0203011501> adresinden alınmıştır. (ET: 24.05.2023)

2001 yılında teknopark sayısı 2 ve bu teknoparklarda yer alan 60 firmada 240 Ar-Ge personeli çalışırken, Mayıs 2023 itibarıyla aktif teknopark sayısı 83'e, teknoloji tabanlı firma sayısı 9.293'e ve toplam çalışan sayısı da 81.362'si Ar-Ge personeli olmak üzere 96.871'e yükselmiştir. TGB'lerde 1.704 patent alınmış (Ulusal/Uluslararası) 3.366 patent başvurusu süreci ise sonuçlanmayı beklemektedir.

Organize sanayi bölgelerine dair istatistiklere ise aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 19. OSB İstatistikleri

Yıllar	Kurulan OSB Sayısı	OSB'lerde Faaliyete Geçilen Parsel Sayısı	OSB'lerde Faaliyet Gösteren İşletmelerde Çalışan Sayısı	Kullandırılan Kamu Kaynağı (TL)
2011	244	42.245	1.123.435	70.371.282
2012	254	43.173	1.190.209	95.465.854
2013	261	47.031	1.330.555	139.741.189
2014	268	47.454	1.425.421	183.246.465
2015	277	48.631	1.564.105	215.863.509
2016	289	49.479	1.638.055	296.083.621
2017	304	50.538	1.726.536	368.833.010
2018	308	52.726	1.833.365	222.515.251
2019	311	53.308	1.894.445	289.282.517
2020	323	54.324	2.001.300	489.549.171
2021	332	55.562	2.189.164	694.454.507
2022	346	57.349	2.450.367	1.290.277.448

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü

OSB verilerine bakıldığında kullanılan kamu kaynağında ciddi artışlar yaşanmıştır. Bunun neticesinde hem OSB sayısı hem faaliyete geçen parsel sayılarında hem de bu OSB'lerde faaliyet gösteren işletmelerin çalışan sayılarında önemli artışlar yaşanmıştır. TGB'ler ve OSB'ler, yenilikçi ve kalıcı yatırımlar yoluyla yeni iş fırsatları yaratmakta, istihdam sağlamakta ve ülke ekonomisine giderek artan ölçüde önemli katkılar sağlamaktadır. Açıklanan istatistikler, hem mevcut katkının hem de bu bölgelerde faaliyet gösteren işletme sayısının artması ile oluşturulabilecek potansiyel katkının boyutlarını göstermektedir.

2.2.4.12. Girişimlere Verilen Destek Gerçekleşmeleri

Türkiye'de kamu kurum ve kuruluşları, girişimcilere ve KOBİ'lere çeşitli finansal destekler sunarak ve girişim sermayesi fonları aracılığıyla girişimcilik ve KOBİ ekosisteminin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, bu bölümde, KOSGEB, Kredi Garanti Fonu, TÜBİTAK, kalkınma ajansları ve Ticaret Bakanlığı tarafından sağlanan kamu destekleri hakkında birtakım istatistikler sunulmaktadır. Verilen desteklerin karşılaştırılabilir ve toplanabilir olması açısından 2022 Aralık ayı fiyatlarıyla reel değerleri hesaplanmıştır.⁴

⁴ Bunun için <https://herkesicin.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ekonomi/hie/icerik/enflasyon+hesaplayici> adresindeki enflasyon verilerinden istifade edilmiştir.

Tablo 20'e göre 2019-2022 tarihleri arasında KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği kapsamında verilen desteklerin 2022 Mayıs fiyatlarıyla toplamı 13,8 milyar TL iken KOBİ Kredi Faiz Desteği Yönetmeliği kapsamında verilen desteklerin 2023 Mayıs fiyatlarıyla toplamı 2,2 milyar TL'dir. Bununla beraber, KOSGEB'in verdiği destekler, reel değerler temel alındığında bir azalma eğilimindedir.

Tablo 20. KOSGEB Desteklerinin 2023 Mayıs Ayı Fiyatlarıyla Toplam Tutarı

		2019	2020	2021*	2022*	TOPLAM
KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği Kapsamında Verilen Destekler	Nominal	1.777.421.607	1.359.343.280	1.703.313.760	1.573.569.104	6.413.647.751
	Reel	5.247.933.126	3.502.232.266	3.224.877.904	1.813.623.977	13.788.667.273
KOSGEB KOBİ Kredi Faiz Desteği Yönetmeliği Kapsamında Verilen Destekler	Nominal	532.114.744	157.691.271	74.110.053	33.937.000	797.853.068
	Reel	1.571.097.471	406.278.138	140.312.301	39.114.238	2.156.802.148
TOPLAM	Nominal	2.309.536.351	1.517.034.551	1.777.423.813	1.607.506.104	7.211.500.819
	Reel	6.819.030.597	3.908.510.404	3.365.190.205	1.852.738.215	15.945.469.421

Kaynak: KOSGEB Yıllık Faaliyet Raporlarından derlenmiştir.

*Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı dâhil değildir.

Bir sonraki tabloda Kredi Garanti Fonu A.Ş. (KGF) tarafından 2016-2021 yılları arasında KGF'nin özkaynaklarından ve Hazine desteğinden verilen kefaletler ile firmalara sağlanan banka kredilerinin tutarları gösterilmektedir. Ayrıca, söz konusu tutarların 2022 yılı Aralık ayı fiyatları baz alınarak reel değerleri de hesaplanmıştır. Buna göre, 2016-2021 yılları arasında KGF'nin özkaynaklarından ve Hazine desteğinden verilen kefaletler ile 2022 Aralık ayı fiyatları ile teşebbüslere 1,6 trilyon TL kredi kullanılmıştır. Bu tutar, KOBİ dışı firmalara verilen kredileri de kapsamaktadır. KGF tarafından 1994-2021 yılları arasında verilen kefalet ile kullanılan kredi hacminin nominal tutarının %71'nin KOBİ'ler tarafından kullanıldığı bilgisi doğrultusunda (KGF A.Ş. 2021 Faaliyet Raporu, 2021), 2016-2021 yılları arasında KGF'nin özkaynaklarından ve Hazine desteğinden verilen kefaletler ile 2022 Aralık ayı fiyatları ile KOBİ'lere 1 trilyon TL'den fazla kredi kullanıldığı çıkarımına ulaşılabilmektedir. Söz konusu dönemde, KOBİ'ler için 800 binden fazla işlem adedi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 21. KGF A.Ş. Kefalet ve Kredileri, 2016-2021

YIL	İşlem Adedi	Nominal Kredi Tutarı (milyar TL)	Nominal Kefalet Tutarı (milyar TL)	Reel Kredi Tutarı (milyar TL)	Reel Kefalet Tutarı (milyar TL)
2016	19.506	6,68	5,13	25,78	19,78
2017	297.682	208,12	187,50	717,29	646,23
2018	119.294	85,94	75,36	246,22	215,90
2019	119.888	73,66	59,35	188,70	152,04
2020	286.773	203,40	163,03	454,69	364,44
2021	54.064	18,02	14,80	29,60	24,31
TOPLAM	897.207	595,82	505,17	1.662,28	1.422,70

Kaynak: KGF A.Ş. 2021 Faaliyet Raporundan derlenmiştir.

Girişimcilik ekosistemi ve KOBİ'ler için destek sağlayan bir başka kamu kurumu da TÜBİTAK'tır. 2019-2022 yılları arasında Özel Sektör Ar-Ge ve Yenilik Destekleri altında pek çok farklı destek programı kapsamında TÜBİTAK Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB) tarafından KOBİ'lere verilen hibe tutarları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 22. TÜBİTAK TEYDEB KOBİ Ar-Ge ve Yenilik Destekleri, 2019 - 2022

	2019	2020	2021	2022
Nominal Tutar (milyon TL)	540,1	669,1	950,3	1.259,6
Reel Tutar (milyon TL)	1.383,5	1.495,7	1.561,1	1.666,8
Nominal Tutar (milyon TL) (KOBİ)	410,1	473,5	594,5	851,4
Reel Tutar (milyon TL) (KOBİ)	1.669,2	1.680,3	1.542,3	1.126,6

Kaynak: TÜBİTAK

Kalkınma ajansları da verdikleri desteklerle Türkiye'de girişimcilik ekosisteminde bir aktördür. Kalkınma ajanslarının faaliyet raporlarından derlenen ve 2022 Aralık ayı fiyatlarıyla reel değerleri hesaplanan tutarlara göre, 2017-2020 yılları arasında toplamda 4,65 milyar TL proje ve faaliyet destekleme harcaması yapmışlardır. Bu harcamalar kamu kurumları ile yürütülen altyapı projeleri de kapsadığından tamamının KOBİ'ler için veya girişimcilik ekosisteminde kullanılmadığını hatırlamakta yarar vardır.

Tablo 23. Kalkınma Ajansları Destekleme Giderleri, 2017 - 2020

	2017	2018	2019	2020
Nominal Tutarlar (milyon TL)	414,89	285,10	428,07	583,55
Reel Tutarlar (milyon TL)	1.429,96	816,80	1.096,59	1.304,47
TOPLAM (milyon TL)	4,647.82			

Kaynak: Kalkınma Ajansları Faaliyet Raporlarından (2017-2020) derlenmiştir.

Son olarak, girişimcilik ekosistemi ve KOBİ'ler için önemli bir kamu desteği de Ticaret Bakanlığı'nın vermiş olduğu ihracat destekleridir. 2021 yılında gerçekleşen ihracat destekleri, Ticaret Bakanlığı'nın 2021 yılı faaliyet raporundan derlenmiştir. Buna göre, 2021 yılında verilen İhracatta KOBİ ve Kümelenme Desteklerinin 2022 Aralık ayı fiyatlarıyla tutarı yaklaşık 400 milyon TL'dir.

Tablo 24. Ticaret Bakanlığı İhracat Destekleri, 2021

İhracatın Desteklenmesi	Nominal Tutar (milyon TL)	Reel Tutar (milyon TL)
Diğer İhracat Destekleri	2.69	4.43
Fuar Destekleri	174.90	287.30
Hizmet Sektörü İhracatının Desteklenmesi	536.49	881.29
İhracatta KOBİ ve Kümelenme Destekleri	235.76	387.28
İhracatta Markalaşmanın Desteklenmesi	1,122.86	1,844.53
Tarım Ürünleri İhracatının Desteklenmesi	294.28	483.41
TOPLAM	2,366.98	3,888.23

Kaynak: Ticaret Bakanlığı 2021 Faaliyet Raporundan derlenmiştir.

Bütün bu destek istatistikleri birlikte değerlendirildiğinde, kamunun KOBİ ve girişimcilik ekosistemine önemli miktarlarda finansal destek sağladığı görülmektedir. Avrupa Yenilik Skorbordü'nün 2022 yılı verilerine göre, Avrupa Birliği üyesi ülkelere kıyasla ülkemizin en iyi performansı gösterdiği alanın devletin özel sektör araştırma geliştirme faaliyetlerine verdiği destek olması da bunu doğrulamaktadır.

Ülkemizde destek sağlayıcı kuruluşlar tarafından KOBİ'lerin doğrudan desteklenmesinin dışında dolaylı araçlar da mevcuttur. Bu çerçevede örneğin Ar-Ge alanında 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ve 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun kapsamına giren işletmelere çeşitli vergi avantajları sağlanmaktadır. Fonlar da bu kapsamda sayılabilecek dolaylı destek araçlarındandır.

Bu çerçevede Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, KOSGEB ve TÜBİTAK tarafından çeşitli programlar ile girişim sermayesi faaliyetleri desteklenmektedir.

Türk Yatırım Girişimi (TII), ülkemizde risk sermayesi sektörünün sağlıklı büyümesinin sağlanması, bu alandaki kapasitenin artırılması ve dolayısıyla yenilikçi işletmelerin ihtiyaç duyduğu büyüme sermayesinin uluslararası standartlarda sağlanabilmesi hedefi ile Türkiye'nin ilk özel "fonların fonu" (fund of funds) ve "eş yatırım" (co-investment) programı niteliğinde 13 Kasım 2007 tarihinde oluşturulmuş bir finansal yapılanmadır. TII; İstanbul Risk Sermayesi Girişimi (iVCi) ve Türk Büyüme ve İnovasyon Fonu (TGIF) olmak üzere iki alt fon ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

Toplam büyüklüğü 360 milyon avro olan TII alt fonları üzerinden girişim sermayesi fonları aracılığıyla 2,7 milyar avro tutarında kaynak oluşturulmuş ve bu kaynağın yaklaşık 2,4 milyar avrosu Türkiye'ye yatırım olarak dönmüştür. Bu şekilde 21 fona kaynak sağlanmıştır. Bu 21 fon aracılığıyla bugüne kadar 195 şirkete yatırım yapılmıştır. Bu şirketlerin 147 tanesi Türk firmasıdır.

31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla iVCi'den KOBİ'lere toplam 77 milyon avro yatırım yapılmış olup iVCi'nin yatırımı da dâhil olmak üzere, portföy fonlarından KOBİ'lere toplam 681 milyon avro aktarılmıştır. Yani iVCi'nin yaptığı yatırımların 8,9 katı kadar da fonlar yatırım yapmıştır. 2018 yılından itibaren iVCi'den çıkışlar başlamış olup fonların şirketlere yatırımları da sona ermiştir. TGIF'de ise şirket yatırımları devam etmektedir.

Bilişim Vadisi Girişim Sermayesi Yatırım Fonu (GSYF); tohum aşamasından seri A aşamasına kadar, sivil teknoloji alanında faaliyet gösteren girişimlere yatırım yapma stratejisiyle kurulan fondur. Bu fon; mobilite, bağlantı teknolojileri, siber güvenlik, yazılım, tasarım, oyun ve animasyon, akıllı şehir gibi konu başlıklarında projeler yapan girişimcilere finansal destek sunmaktadır. Türkiye'de bir teknoloji geliştirme bölgesi ortaklığıyla kurulmuş ilk yatırım fonu olan bu fon, Bilişim Vadisi, Albaraka Türk, Vakıf Katılım ve KOSGEB ile beraber 300 milyon TL başlangıç sermayesi ile hayata geçmiştir. 2023 yılı Mayıs ayı sonu itibarıyla Bilişim Vadisi GSYF 25 girişim şirketine yaklaşık 152 milyon TL'lik bir yatırım yapmıştır.

2019 yılında kurulan Türkiye Kalkınma Fonu (TKF) bünyesinde; Teknoloji ve İnovasyon Fonu, Bölgesel Kalkınma Fonu, Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası (TKYB) Sermaye Fonu, Yenilikçi ve İleri Teknolojiler GSYF, Kalkınma Katılım GSYF ve Kalkınma ODTÜ TEKNOKENT GSYF yer almaktadır.

Teknoloji ve İnovasyon Fonu, girişimciliğin finansmanının güçlendirilmesi amacıyla kurulmuştur. Teknoloji ve İnovasyon Fonu ile büyüme potansiyeli taşıyan, teknoloji ve inovasyon tabanlı faaliyetler yürüten ve finansman ihtiyacı olan firmalara girişim sermayesi desteği sağlanmaktadır. Teknoloji ve İnovasyon Fonu “fonların fonu”, “eş yatırım” ve doğrudan yatırım mekanizmaları ile çalışmaktadır. “Fonların fonu” yapısı olarak adlandırılan mekanizma ile girişimlere girişim sermayesi fonu sağlayan fonlara yatırım yapılması amaçlanırken; “eş yatırım” mekanizması ile de doğrudan girişimlere ekosistemde bir girişim sermayesi fonu ile birlikte eş-ortak yatırım yapılması amaçlanmaktadır. Doğrudan yatırımda ise başka herhangi bir yatırımcı şartı olmadan girişimlere yatırım yapılmaktadır. 2023 yılı Mayıs ayı sonu itibarıyla Teknoloji ve İnovasyon Fonu 3 girişim sermayesi fonu ve 6 girişimci işletmeye yaklaşık 80 milyon TL yatırım yapmıştır.

Bölgesel Kalkınma Fonu ise 525 milyon TL fon büyüklüğü ile bölgesinde başat sanayi kuruluşu olmaya aday işletmelere yatırım yapılması amacıyla 2020 yılında kurulmuştur. Doğru iş modeli ile çalışan ancak büyümek için gerekli sermayeden yoksun veya bilanço rehabilitasyonuna ihtiyacı olan şirketler hedeflenmektedir. Kurumsal yönetimin güçlendirilmesi, şeffaflığın artırılması, stratejik planlama, etkin finansal yapılandırma ve iş süreçlerin iyileştirilmesi ile operasyonel verimliliğin artırılması Bölgesel Kalkınma Fonu’nun şirketlere sağlayacağı katma değer olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye’de fonlar üzerinden sağlanan gelişmeler KOBİ ve girişimcilik ekosisteminin dolaylı destekler vasıtasıyla finansman imkânlarının genişletilmesi bakımından büyük önemi haizdir.

2.2.5. Uluslararası Mukayeseli Olarak Türkiye İçin Temel Göstergeler

Bu bölümde uluslararası mukayeseli olarak Türkiye için temel göstergeler sunulmakta ve Türkiye’nin uluslararası konumu gösterilmektedir. Başlangıç olarak, On Birinci Kalkınma Planı Girişimcilik, KOBİ’ler, Esnaf ve Sanatkarlar ÖİK Raporunda yer alan Tablo 1’deki göstergelerin ve ilave birkaç endeksin müteakip yıllardaki değerleri aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 25. Türkiye'nin Girişimcilik ve KOBİ'lerle İlgili Küresel Endekslerdeki Sıralaması

	2013- 2014	2017 - 2018	2019	2020	2021	2022
Küresel Girişimcilik Endeksi	40/121	37/137	44/137			
Küresel Rekabetçilik Endeksi	44/144	53/137				
Küresel Rekabetçilik Endeksi 4.0			61/141			
Küresel Yenilikçilik Endeksi	54/141	43/127	49/129	51/131	41/132	37/132
Girişim Sermayesi ve Özel Sermaye Çekicilik Endeksi	40/121	30/125			39/125	
İnsanî Gelişme Endeksi	72/188	71/188	49/191	48/191	49/191	
CISCO Dijital Hazır Olma Endeksi						56/146

Kaynak: Küresel Girişimcilik Endeksi: GEDI – Küresel Girişimcilik ve Kalkınma Enstitüsü; Küresel Rekabetçilik Endeksi (4.0): WEF - Dünya Ekonomik Forumu; Küresel Yenilikçilik Endeksi: WIPO – Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü; Girişim Sermayesi ve Özel Sermaye Çekicilik Endeksi: IESE İşletme Okulu; İnsani Gelişme Endeksi: Birleşmiş Milletler; CISCO Dijital Hazır Olma Endeksi: CISCO.

Yukarıdaki endeksler incelendiğinde, Küresel Yenilikçilik Endeksi, İnsani Gelişme Endeksi gibi endekslerin Türkiye'nin ilgili alanlarda ilerleyen bir trend kaydettiğini gösterdiği gözlemlenirken, Küresel Girişimcilik Endeksi gibi endekslerde ise Türkiye'nin sıralamasının yıllar içerisinde yatay bir seyir izlediği görülmektedir.

Tablo 25'te zikredilen endeksler, daha ayrıntılı bir analize tabi tutularak girişimcilik ekosistemi kapsamında Türkiye'nin önde olduğu veya geride kaldığı alanlar daha net ortaya koyulabilir. Yukarıdaki endekslerden Küresel Girişimcilik Endeksi, üç alt endeksten oluşmaktadır: Girişimsel Tutumlar, Girişimsel Beceriler ve Girişimsel Amaçlar. Girişimsel Tutumlar, bir ülkenin girişimcilik hakkında ne düşündüğü ile ilgilidir. Girişimsel Beceriler, bir ülkede girişimciliğin gerektirdiği yeteneklerin olup olmadığını ölçmektedir. Girişimsel Amaçlar ise bir ülkede genel olarak girişimcilik istek ve arzusunun düzeyi ile alakalıdır. Bu üç alt endeks, her biri girişimciliğin mikro ve makro düzeydeki yönlerine karşılık gelen bir bireysel ve kurumsal değişken içeren 14 sütun ile ölçülmektedir. 2019 yılı sıralamalarına göre, 137 ülke arasında Türkiye, Girişimsel Tutumlar alt endeksinde 56., Girişimsel Beceriler alt endeksinde 49., Girişimsel Amaçlar alt endeksinde ise 33. sırada yer almıştır.

Tablo 26. Türkiye için Küresel Girişimcilik Endeksi'nin Alt Endeks Sıralamaları, 2019

Girişimsel Tutumlar	Fırsat Algısı	Girişim Becerileri	Riskin Kabulü	Ağ kurma	Kültürel Destek
56/137	46/137	21/137	75/137	43/137	60/137
Girişimsel Beceriler	Fırsat Girişimi	Teknoloji Emilimi	Beşerî Sermaye	Rekabet	
49/137	39/137	39/137	46/137	63/137	
Girişimsel Amaçlar	Ürün İnovasyonu	Süreç İnovasyonu	Yüksek Büyüme	Uluslararası aşma	Risk Sermayesi
33/137	10/137	51/137	14/137	70/137	14/137

Kaynak: Küresel Girişimcilik ve Kalkınma Enstitüsü

Her bir alt endeks için sütunlar incelendiğinde, ülkemizin bazı konularda çok daha yüksek bir performans sergilediği, bazılarında ise arkalarda kaldığı görülmektedir. Girişimsel tutumlar alt endeksinde, risk algısı (başarısızlık korkusunun bir iş kurmalarını engelleyeceğine inanan nüfusun yüzdesi) ve ülke riski (ülkenin transfer ve konvertibilite riski) temelinde tanımlanan riskin kabulü sütununda, Türkiye 137 ülke arasında 75. sırada yer almaktadır. Öte yandan, beceri algısı (yeterli girişim becerilerine sahip olduğuna inanan nüfusun yüzdesi) ve eğitim (yükseköğretim ve eğitimin kalitesi) değişkenleri kullanılarak ölçülen girişim becerileri sütununda ülkemiz 21. sıradadır. Bir ülkenin vatandaşlarının girişimcileri statü ve kariyer seçimi açısından nasıl gördüğünün birleşik bir ölçüsü kullanılarak tanımlanan kültürel destek sütununda ise Türkiye 60. sıradadır.

Girişimsel beceriler alt endeksinde Türkiye'nin en geride olduğu sütun rekabet sütunudur. Bu sütun, rekabet (aynı ürün veya hizmeti sunan yalnızca birkaç rakibi olan toplam girişimsel faaliyet işletmelerinin yüzdesi), piyasa hâkimiyeti (birkaç teşebbüs grubunun pazara hâkimiyetini gösteren ölçü) ve düzenleme (düzenleyici kurumların etkinliği) değişkenleri ile ölçülmektedir.

Girişimsel amaçlar alt endeksinde ise ürün inovasyonu, yüksek büyüme ve risk sermayesi sütunlarında ülkemizin konumu oldukça yukarılardadır. Ürün inovasyonu sütunu yeni ürün (bir ülkenin yeni ürünler üretme ve mevcut ürünleri benimseme veya taklit etme potansiyelinin bir ölçüsü) ve teknoloji transferi (bir iş ortamının yeni ürünler geliştirmek için yeniliklerin uygulanmasına izin verip vermediğinin karmaşık bir ölçüsü) değişkenleri kullanılarak oluşturulmaktadır. Yüksek büyüme sütunu ceylan girişimler (en az 10 kişiyi istihdam etmeyi amaçlayan ve beş yıl içinde %50'den fazla büyümeyi planlayan hızlı büyüyen işletmelerin yüzdesi), iş stratejisi (şirketlerin farklılaştırılmış konumlandırma ve yenilikçi üretim ve hizmet sunumu araçlarını içeren farklı stratejiler izleme becerisi) ve risk sermayesi

(risk sermayesi finansmanının olanaklılığı) değişkenleri ile ölçülmektedir. Risk sermayesi sütunu ise gayri resmî yatırım (18-64 yaş grubundaki kayıt dışı yatırımcıların yüzdesinin bireylerin diğer kişilerin yeni işlerine yaptığı yatırımın ortalama büyüklüğü ile çarpımı) ve sermaye piyasasının kurumsal derinliği (borsanın büyüklüğü ve likiditesinin, halka arz, birleşme ve satın alma düzeyinin ve borç ve kredi piyasası faaliyetinin karmaşık bir ölçüsü) kullanılarak oluşturulmaktadır. Türkiye'nin girişimsel amaçlar alt endeksinde en geride olduğu sütun ise uluslararasılaşmadır. Bu sütun, ihracat ve ekonomik karmaşıklık değişkenleri ile ölçülmektedir.

Küresel Yenilikçilik Endeksi'nin yedi alt sütununda ise Türkiye'nin en yüksek performans gösterdiği alan yaratıcı çıktılar olurken (15. sırada) en kötü performansı ise Kurumlar alanında (101. sırada) olmuştur. Endeksin hesaplanmasında kullanılan göstergeler bazında ülkemizin güçlü ve zayıf yanları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 27. Küresel Yenilikçilik Endeksinde Türkiye, 2022

Güçlü Yanlar		Zayıf Yanlar	
Gösterge Adı	Sıralama	Gösterge Adı	Sıralama
Okullu olma süre beklentisi, yıl	11	Politik ve operasyonel istikrar	87
Yükseköğretime kayıt, brüt %	2	(İhtiyaç fazlası personelin) İşten çıkarma maliyeti	119
Brüt sermaye oluşumu, % GSYİH	16	İş yapma politikaları	99
GSYİH/enerji kullanım birimi	17	Devlet finansmanı/öğrenci, ikincil, %GSYİH/kışı	87
Yerli sanayi çeşitlendirmesi	3	Fen bilimleri ve mühendislik mezunları, %	97
İç pazar ölçeği, milyar SAGP\$	11	Çevresel performans	125
Araştırma yeteneği, işletmelerde %	7	Risk sermayesi yatırımcıları, anlaşmalar/milyar SAGP\$ GSYİH	76
İşgücü verimliliği artışı, %	10	Risk sermayesi alıcıları, anlaşmalar/milyar SAGP\$ GSYİH	76
Menşesine göre ticari markalar/milyar SAGP\$ GSYİH	6	Ortak girişim/stratejik ittifak anlaşmaları/milyar SAGP\$ GSYİH	116
Menşesine göre endüstriyel tasarımlar/milyar SAGP\$ GSYİH	1	Eğlence ve medya pazarı/15-69 yaş arası nüfus	48

Kaynak: Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü

Notlar: SAGP: Satın alma gücü paritesi; GSYİH: gayri safi yurtiçi hâsıla.

Türkiye'nin küresel konumunu anlamak için bakılabilecek bir diğer endeks Küresel Girişimcilik Monitörü (Global Entrepreneurship Monitor, GEM) tarafından hazırlanan Ulusal Girişimcilik Bağlamı Endeksidir (National Entrepreneurship Context Index, NECI) Endeksidir. GEM London Business School ve Babson College tarafından 1999 yılında başlatılan bir inisiyatif olup katılımcı ülkelerde girişimcilik düzeyinin belirlenmesine yönelik araştırmaları

kapsamakta ve girişimcilik faaliyeti ile ülkelerin kalkınmışlık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

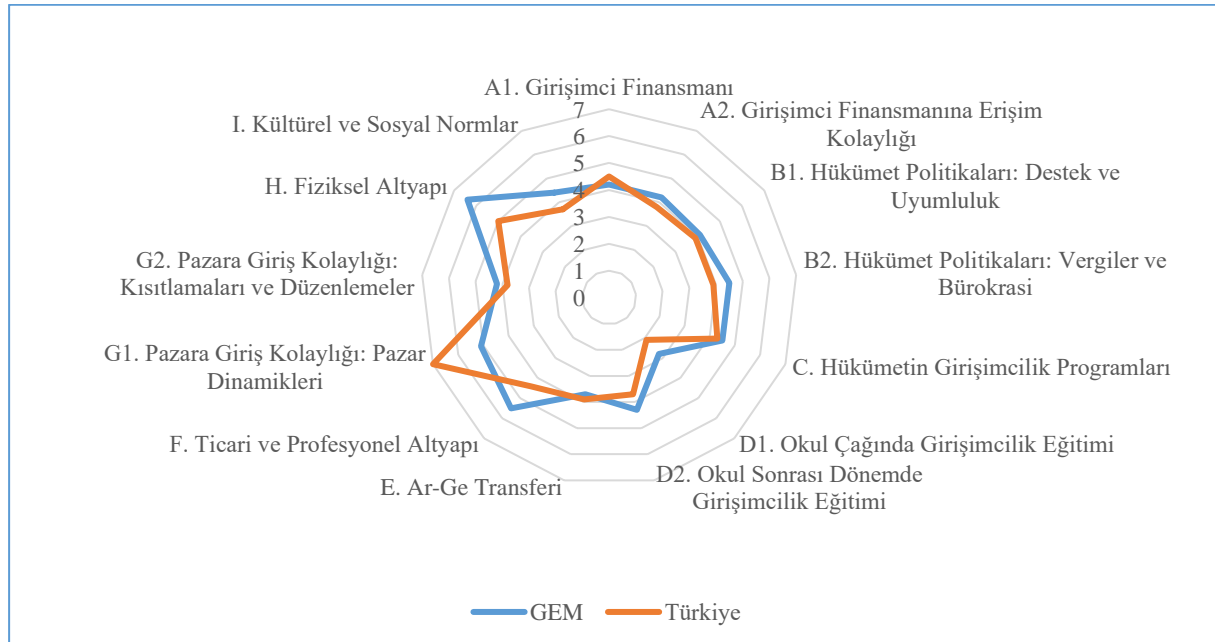
2021/2022 Küresel Raporu için GEM, Dünya Bankası verilerini kullanmaya devam etmesine rağmen katılımcı ekonomilerin daha eşit bir şekilde yayılmasını ve dolayısıyla daha anlamlı karşılaştırmalar elde edilmesini sağlamak için kendi gelir sınırlarını belirlemiştir. GEM gelir sınıflandırmasında;

- Kişi başına GSYİH 40 bin dolardan fazla olan A Düzeyi Ekonomiler (19 ülke)
- Kişi başına GSYİH'si 20 bin ila 40 bin doları arasında olan B Düzeyi Ekonomiler (Türkiye dâhil 19 ülke)
- Kişi başına GSYİH'si 20 bin dolardan az olan C Düzeyi Ekonomiler (13 ülke)

olarak belirlenmiştir.

Çalışmada Türkiye; kişi başına GSYİH'si 20 bin ile 40 bin dolar arasında olan ekonomiler (B Grubu) arasında sayılmış ve karşılaştırmalar da çoğunlukla bu grup içerisinde yapılmıştır. Çalışmada girişimciliğin alt yapısını belirleyen şartlar her ülke için 13 başlık altında belirlenmiş ve uzman değerlendirmelerinin sonucunda ülkelere bu alt başlıklarda puanlar verilmiştir.

Grafik 10. Girişimci Çerçeve Koşullarına Göre Uzman Değerlendirmeleri

Kaynak: Global Entrepreneurship Monitor (GEM), 2022

Girişimci Çerçeve Koşullarına İlişkin Uzman Değerlendirmelerine bakıldığında ise Türkiye, Girişimci Finansmanında 4,5 puan ile GEM Düzey B ekonomileri arasında sekizinci sraya yerleşirken, Girişimci Finansmana Erişim Kolaylığı bu grupta 3,8 puan alarak 13. sırada yer almıştır. Özellikle, Okul Sonrası Girişimcilik Eğitimi koşulu, GEM Düzey B ekonomileri arasında en düşük üçüncü olan 3,7 puan almıştır. Bununla birlikte, Giriş Kolaylığı: Piyasa Dinamikleri koşulu, GEM Düzey B ekonomileri arasında birinci sraya yerleşerek ve aşırı düzenleme olmaksızın erişilebilen tutarlı bir tüketici pazarını yansıtarak 7,0 puan almıştır (Global Entrepreneurship Monitor (GEM), 2022).

Ülkemizin pazar yapısı, fiziksel alt yapısı ve ticari ve profesyonel altyapının etkinliği uzmanlar tarafından girişimcilik ekosistemimizin güçlü yanları olarak belirtilirken, ilköğretim ve liselerde girişimcilik eğitiminin kalitesinin düşüklüğü ise zayıf yönler arasında belirtilmiştir. Buna göre Türkiye’de pazar yapısının dinamik olması girişimcilik ekosistemini destekleyen en önemli faktörlerden biridir. Türkiye’de gerek tüketici mal ve hizmetleri pazarının, gerekse üretici ürün ve hizmetleri pazarının yıldan yıla hızlı olarak değiştiğini belirtmişlerdir. Sürekli yeni ürünlerin ortaya çıktığı hızlı, değişken yapıya sahip piyasalar hem var olan firmaların ayakta kalması hem de yeni girişimcilik faaliyetinin başlaması bakımından hayati bir öneme sahiptir.

Bütün bu verileri birlikte değerlendirdiğimizde Türkiye için karşımıza şu şekilde bir tablo çıkmaktadır: girişimcilik becerilerine sahip olduğunu düşünen bir potansiyel girişimci havuzu olmasına rağmen bu girişimci havuzunun risk algıları ve toplumumuzun girişimcilere dair kültürel tutumları bu potansiyelin önünde bir engel olarak görünmektedir. Girişimcilik ekosisteminin önemli bir bileşeni olan beşerî sermayenin niceliği ve eğitime erişim konularında Türkiye iyi durumdayken, beşerî sermayenin kalitesinde sıkıntılar devam etmektedir.

Bununla beraber, girişimcilik potansiyelinin gerçeğe dönüştürülmesi için piyasadaki rekabet düzeyinin ve düzenlemelerin kalitesinin artırılması ve kurumların işleyişinin iyileştirilmesi gerekmektedir.

Girişimcilerin piyasadaki fırsatları değerlendirebilmesi bağlamında, ürün inovasyonu, iç pazar ölçeği, pazar dinamikleri gibi alanlarda Türkiye’nin pozisyonu oldukça iyidir. Ancak iç pazar için söylenenlerin dış pazar için de söylenmesi pek mümkün değildir. Girişimcilik ekosistemimizin uluslararasılaşma boyutunun geliştirilmesi gerekmektedir.

Finansmana erişim noktasında ise gelişmiş bir bankacılık ve sermaye piyasasının olması Küresel Girişimcilik Endeksi’nde (GEDI) Türkiye’yi yukarı taşısa da startaplara sağlanan risk

sermayesi (satın alma paritesine göre uyarlanmış her bir milyar dolar gayrisafi yurtiçi hâsıla için) bazında ülkemizin katetmesi gereken mesafeler olduğu görülmektedir.

Ortak girişim/stratejik ittifak anlaşmalarında ülkemizin küresel pozisyonu ise ülkemizde birlikte çalışma kültürü konusunda daha ileriye gidilmesi gerektiğini göstermektedir.

Girişimciliğin yanında KOBİ'ler ile bazı göstergelerin de AB üyesi ülkelerle karşılaştırılması faydalı olacaktır. AB'deki KOBİ'lerin tüm işletmeler içerisinde, istihdamda, katma değer ve cirodaki payları açısından ülkemizdeki KOBİ'lerle karşılaştırılması aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 28. AB ile Türkiye KOBİ'lerinin Karşılaştırılması, 2020

Kriter	AB	Türkiye
KOBİ Sayısı	%99,8	%99,8
Mikro	%93,5	%91,9
Küçük	%5,5	%6,8
Orta	%0,9	%1,1
İstihdam	%64,3	%72
Katma değer	%52,5	%41,3
Ciro	%50,5	%49,5

Kaynak: TÜİK ve EUROSTAT verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

AB'de toplam KOBİ sayısı 2020 yılında 23.340.451 iken Türkiye'de 3.295.995'tir. Sadece çalışan sayısı esas alındığında AB'deki işletmelerin %93,5'i mikro, %5,5'i küçük ve %0,9'u orta büyüklükte faaliyet gösterirken, KOBİ'lerin tüm işletmeler içerisindeki oranı %99,8'dir. Ayrıca AB KOBİ'leri istihdamın %64,3'ünü, katma değerini %52,5'ini ve cironun %50,5'ini oluşturmaktadır.

Ülkemizdeki KOBİ'lerin toplam istihdam içerisindeki payı AB'ye kıyasla daha yüksek olmakla birlikte katma değer içerisindeki payı daha düşüktür. AB ile kıyaslandığında, KOBİ'lerimizin büyük işletmelerle arasında oluşturulan ciro bakımından ciddi bir fark bulunmaktadır. Benzer göstergelerin AB ülkeleri ile karşılaştırılması aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 29. Göstergeler Açısından Ülke KOBİ'lerinin Karşılaştırılması, 2020

Ülke Adı	KOBİ Sayısı		İstihdam		Katma Değer		Ciro	
	Sayı	%	Kişi	%	Milyon €	%	Milyon €	%
Yunanistan	710.710	99,9	2.092.453	83,4	28.439	60,5	157.454	67,5
Letonya	110.961	99,8	486.981	78,7	9.575	71,4	43.807	75,9
İtalya	3.636.842	99,9	11.306.384	75,8	439.026	63,5	1.729.674	63,7
Litvanya	227.927	99,8	747.815	73,3	15.939	65,4	64.403	66,3
Slovakya	517.924	99,9	1.164.277	72,6	23.131	56,2	114.083	56,9
Türkiye *	3.295.995	99,8	11.488.623	72,0	36.878	41,3	282.954	49,5
Hırvatistan	180.149	99,8	755.224	69,5	15.229	60,2	54.925	63,1
Norveç	303.588	99,8	1.090.722	68,7	92.649	55,8	323.081	63,4
Macaristan	667.867	99,9	1.956.856	68,4	38.268	55,0	176.358	55,1
İspanya	2.680.202	99,9	8.477.024	67,8	288.138	58,0	1.073.563	56,8
İrlanda	271.090	99,8	1.037.709	67,8	93.863	34,3	337.005	41,6
Çekya	1.066.832	99,8	2.506.019	67,5	62.945	55,8	278.448	54,2
Polonya	2.062.958	99,8	6.662.539	66,6	138.877	50,6	632.367	55,1
İsviçre	142.837	99,2	1.854.812	66,2	230.141	56,8	1.209.114	61,8
Belçika	684.528	99,9	1.934.494	65,6	134.885	57,5	616.177	59,3
Danimarka	228.548	99,7	1.150.412	65,0	102.444	60,8	320.353	58,4
Hollanda	1.361.094	99,9	3.869.200	64,8	253.381	63,3	1.024.069	63,4
Almanya**	2.474.934	99,6	16.760.146	56,9	853.487	46,9	2.607.610	38,9
İsveç	657.496	99,8	1.807.782	55,9	121.112	49,7	391.244	46,7
İngiltere ***	2.183.645	99,7	10.868.616	53,6	641.001	49,4	2.003.720	46,8
Fransa	3.079.151	99,8	8.397.361	51,7	427.972	44,2	1.479.417	40,8

* Katma değer ve ciro verisi 18,5 € kuru üzerinden TL'den çevrilmiştir.

** 1990 yılına kadar Almanya Federal Cumhuriyeti (FRG) olarak geçen bölgeye ilişkin istatistiklerdir. IfM Bonn'a göre Almanya'daki KOBİ sayısı 2020 yılında yaklaşık olarak 3.35 milyondur.

*** 2018 yılı verisidir.

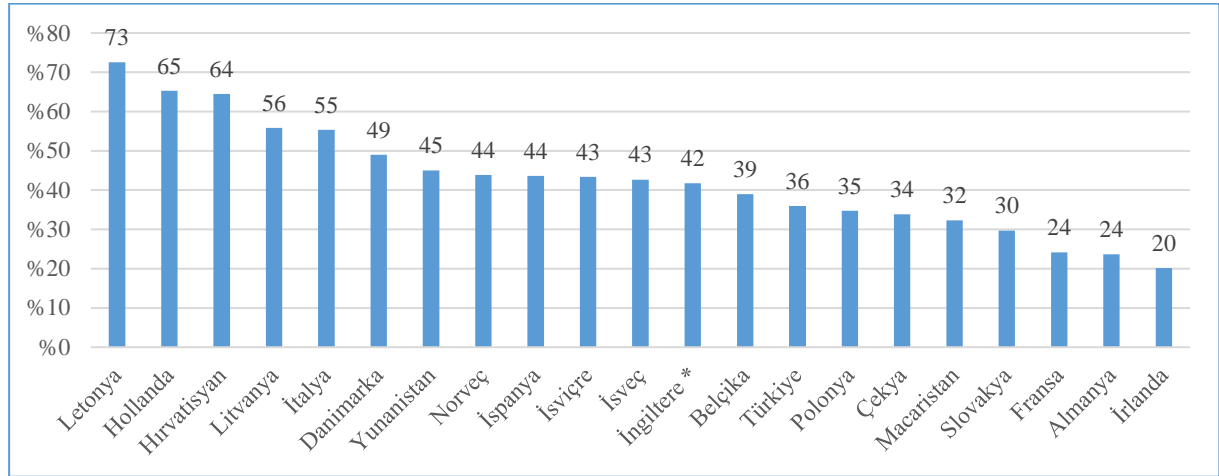
NOT: Ülkeler istihdamdaki paylara göre en fazla olandan en az olana doğru sıralanmıştır.

Kaynak: TÜİK ve EUROSTAT verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

AB ülkelerindeki KOBİ sayıları Türkiye ile benzerlik göstermekle birlikte KOBİ sayısı olarak sadece Almanya ve İtalya, Türkiye'den daha fazla KOBİ'ye sahiptir. KOBİ'lerin istihdamdaki payının %70'in üzerinde olduğu ülke sayısı ise 6'dır.

Ülkeler KOBİ'lerin ihracattaki payı bakımından karşılaştırıldığında ilk sırayı alan AB ülkesinin Letonya olduğu görülürken, en düşük pay ise İrlanda'ya aittir. Almanya ve Fransa'daki KOBİ'ler ise ihracattan %24 oranında pay almıştır.

Grafik 11. İhracattaki KOBİ Payına İlişkin Ülke Karşılaştırılması, 2020

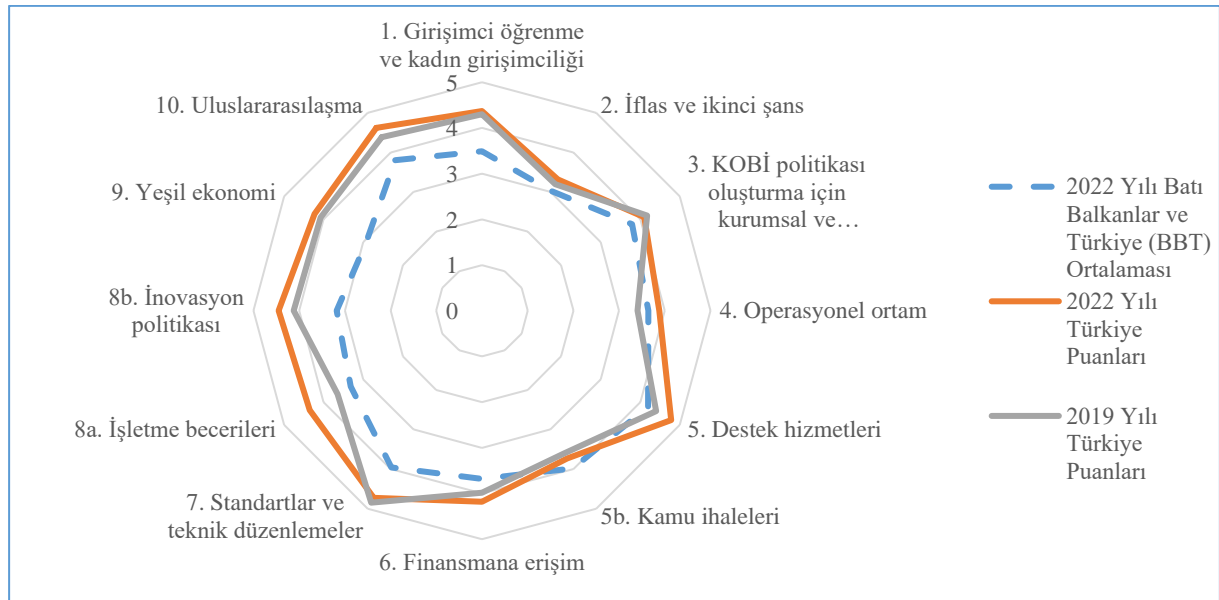

* 2018 yılı verisidir.

Kaynak: TÜİK ve EUROSTAT verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

KOBİ politikaları bağlamında ülkemiz ile ilgili bazı uluslararası karşılaştırmalar, OECD'nin "*KOBİ Politikası Endeksi: Batı Balkanlar ve Türkiye 2022 Raporu*"nda da yer almaktadır. Bu rapor, Türkiye'nin Avrupa Küçük İşletmeler Yasası prensipleri değerlendirme sonuçları açısından Batı Balkan Ülkeleri ile karşılaştırmasını yapmakta ve birçok alanda lider konumda yer aldığını göstermektedir.

Grafik 12. KOBİ Politikası Endeksi: 2019 ve 2022 - Batı Balkan ve Türkiye Karşılaştırması

Kaynak: OECD SME Policy Index Western Balkans and Turkey 2022: Assessing the Implementation of the Small Business Act For Europe, 2022

KOBİ Politika Endeksi 2022 Raporunda yer alan göstergeler bazında Avrupa Küçük İşletmeler Yasası Prensiplerine göre Batı Balkanlar ile Türkiye karşılaştırması yapıldığında ise Türkiye, Küçük İşletmeler Yasası politika alanlarından;

- KOBİ'ler ve start-uplar için destek hizmetleri,
- Finansmana erişim,
- Standartlar ve teknik düzenlemeler,
- İşletme becerileri,
- İnovasyon,
- KOBİ'ler için yeşil ekonomi,
- Uluslararasılaşma

boyutlarında bölge birincisi, girişimci öğrenim ve kadın girişimciliği ile iflas ve ikinci şans boyutlarında ise bölge ikincisi olarak Batı Balkan Ülkeleri arasında en iyi performansı göstermiştir. Ülkemiz, 12 boyuttan 11'inde BBT ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Yalnızca Boyut 5b: Kamu İhalelerinde BBT ortalamasının gerisinde yer almaktadır.

Özet olarak, KOBİ politikası bağlamında Türkiye, Batı Balkanlar'dan görece daha iyi konumda ise de daha genel uluslararası kıyaslamalar söz konusu olduğunda, KOBİ'lerin ürettiği katma değer ve ciro bakımından Türkiye'nin pek çok ülkenin gerisinde kaldığı görülmektedir. Tablo 29'deki veriler kullanarak yapılan başka hesaplamalar bu durumu açıkça ortaya koymaktadır (Tablo 30).

Tablo 30. KOBİ ve Çalışan Başına Hesaplanan Göstergeler Açısından Ülke KOBİ'lerinin Karşılaştırılması, 2020

Ülke Adı	KOBİ başı Katma Değer (€)	KOBİ başı Ciro (€)	KOBİ başı İstihdam	Çalışan Başına Katma Değer (€)	Çalışan Başına Ciro (€)
İsviçre	1.611.214,18	8.464.991,56	12,99	124.077,80	651.879,54
Almanya*	344.852,43	1.053.607,89	6,77	50.923,60	155.583,97
Danimarka	448.238,44	1.401.688,05	5,03	89.049,84	278.468,06
İngiltere **	293.546,34	917.603,37	4,98	58.977,24	184.358,34
Letonya	86.291,58	394.796,37	4,39	19.661,96	89.956,28
Hırvatistan	84.535,58	304.886,51	4,19	20.164,88	72.726,77
İrlanda	346.242,95	1.243.148,03	3,83	90.452,14	324.758,68
Norveç	305.180,05	1.064.208,73	3,59	84.942,82	296.208,38
Türkiye ***	11.188,73	85.847,82	3,49	3.209,96	24.629,06
Litvanya	69.930,28	282.559,77	3,28	21.314,10	86.121,57
Polonya	67.319,35	306.534,11	3,23	20.844,46	94.913,82

Ülke Adı	KOBİ başı Katma Değer (€)	KOBİ başı Ciro (€)	KOBİ başı İstihdam	Çalışan Başına Katma Değer (€)	Çalışan Başına Ciro (€)
İspanya	107.506,08	400.553,02	3,16	33.990,47	126.643,86
İtalya	120.716,27	475.597,79	3,11	38.829,92	152.982,07
Yunanistan	40.014,91	221.544,65	2,94	13.591,23	75.248,52
Macaristan	57.298,83	264.061,56	2,93	19.555,86	90.123,14
Hollanda	186.159,81	752.386,68	2,84	65.486,66	264.672,03
Belçika	197.048,19	900.148,72	2,83	69.726,24	318.521,02
İsveç	184.201,88	595.051,53	2,75	66.994,80	216.422,11
Fransa	138.990,26	480.462,63	2,73	50.965,06	176.176,42
Çekya	59.001,79	261.004,54	2,35	25.117,53	111.111,69
Slovakya	44.660,99	220.269,77	2,25	19.867,27	97.986,13

* 1990 yılına kadar Almanya Federal Cumhuriyeti (FRG) olarak geçen bölgeye ilişkin istatistiklerdir. IfM Bonn'a göre Almanya'daki KOBİ sayısı 2020 yılında yaklaşık olarak 3.35 milyondur.

** 2018 yılı verisidir.

*** Katma değer ve ciro verisi 18,5 € kuru üzerinden TL'den çevrilmiştir.

Kaynak: TÜİK ve EUROSTAT verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

KOBİ başına istihdam, ciro ve katma değer açısından ilk sırayı İsviçre almıştır. Örneğin, İtalya ve İspanya gibi ülkelerle kıyaslandığında, Türkiye'de ortalama bir KOBİ'nin ürettiği katma değer, bu ülkelerdeki ortalama bir KOBİ'nin (neredeyse aynı çalışan sayısı ile) ürettiği katma değerden onda biri civarında gözükmektedir. Elbette, bu hesaplamaların satın alma gücü paritesinin gerektirdiği uyarlamaların yapılmadan gerçekleştirildiği, diğer ülkelerin KOBİ'leri ile ülkemiz KOBİ'leri arasındaki verimlilik farkı yorumlanırken bu durumun dikkate alınması gerektiği hatırlanmalıdır.

2.2.6. On Birinci Kalkınma Planı Döneminin Değerlendirilmesi

On Birinci Kalkınma Planında "Girişimcilik ve KOBİ'ler" başlığı altında 4 temel politika belirlenmiştir:

- **449.** KOBİ ve girişimcilere yönelik yenilikçi finansman imkânları geliştirilecektir.
- **450.** Teknoloji odaklı girişimlerin fikir aşamasından, ölçeklenerek kurumsallaşma safhasına kadar tüm aşamalarda ihtiyaçlarına hitap edecek bir Girişim Destek Paketi hayata geçirilecektir.
- **451.** Esnaf ve sanatkârların değişen ekonomik ve sosyal şartlara uyum sağlayacak şekilde rekabet güçleri ve kapasiteleri artırılacak, sosyal ve yenilikçi kooperatifçilik desteklenerek iş birliği, ortak çalışma kültürünün artırılması sağlanacaktır.

- **452.** Girişimcilik kültürü geliştirilecek, hedef ve performans bazlı odaklı destek modelleri oluşturulacaktır.

Esnaf, sanatkârlar ile kooperatifçilik, On İkinci Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları çerçevesinde ayrı bir ÖİK bünyesinde ele alınmasından dolayı bu raporda ilgili alandaki gelişmelere yer verilmemiştir. Belirlenen diğer 3 temel politika kapsamında On Birinci Kalkınma Planı döneminde önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

Yenilikçi finansman araçları bağlamında; 6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununa 2017 yılında eklenen kitle fonlaması ile ilgili 35/A maddesi, 2020 yılında tekrar düzenlenmiş ve 2021 yılı Ekim ayı sonlarında Paya Dayalı Kitle Fonlaması Tebliği (III-35/A.1) yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye kitle fonlama alanında kanun çalışması ile yasal düzenleme getiren az sayıda ülkeden biri olmuştur. KOBİ ve girişimcilerin finansmana erişimini kolaylaştırmak üzere 2023 yılı Mayıs ayı sonuna kadar 11 kitle fonlama platformu Sermaye Piyasası Kurulundan (SPK) lisans almıştır. Aynı tarih itibarıyla, Merkezi Kayıt Kuruluşuna üye 10 platformdan 8'i aktiftir ve bu platformlar aracılığıyla fonlanan başarılı proje sayısı 94 iken kaydıleşen proje sayısı ise 75'tir. Kaydıleşen projelerin yatırımcı verileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 31. Kitle Fonlamaya İlişkin Temel İstatistikler

Uyruk	Kimlik Tipi	Toplam Yatırımcı Sayısı	Toplam Nominal Değer	Toplam Portföy Değeri
Yabancı	Bireysel	90	517.917	2.460.095
Yerli	Bireysel	21.179	79.093.756	341.560.201
Yerli	Kurumsal	144	11.196.847	73.121.250
Toplam		21.413	90.808.520	417.121.250

Kaynak: Veriler, 7 Haziran 2023 tarihi itibarıyla Merkezi Kayıt Kuruluşundan alınmıştır.

Paya dayalı kitle fonlama sistemi aracılığıyla 20 binden fazla yatırımcı KOBİ'lere 417 milyon TL fon sağlamıştır. Sistemin yaygınlaştırılması için yürütülen çalışmalar kapsamında kalkınma ajansları ile kitle fonlama platformları arasında iş birliği yapılmasına yönelik bir de çağrı ilan edilmiştir.

KOBİ'lerin finansmana (veya krediye) erişimini kolaylaştırmak amacıyla uygulanan dikkat çeken araçlardan birisi de Hazine Destekli KGF Kefalet uygulaması olmuştur. Bu uygulama ile KGF, işletmelerin ihtiyacına dönük nakdi ve/veya gayri nakdi krediler için kefalet verebilmektedir. Mart 2020 tarihinden itibaren Hazine kaynaklı kefaletlerinde bireysel

kredilere de kefalet sağlamaya başlamıştır. 26 Mayıs 2023 tarihi itibarıyla kullanılan kredi tutarı 859 milyar TL, kefalet tutarı ise 720,8 milyar TL'ye ulaşmıştır. Kullanılan toplam ticari kefaletin %78'i KOBİ'lere aittir (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2023a).

2013 yılında devreye alınan Bireysel Katılım Sermayesi (BKS) sistemi kapsamında iptal edilenler hariç 2023 yılı Mart ayı sonuna kadar toplam 901 lisans verilmiştir. Lisansların 451'i aktif durumdadır. Bugüne kadar 188 Bireysel Katılım Yatırımcısı, 58 yatırım için KOBİ'lere toplam 28.171.746 TL sermaye aktarmıştır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2023b).

Finansmana erişim konusunda sağlanan ilerlemelerin diğer bir alanı da girişim ve risk sermayesi olmuştur. GSYF formatının yaygınlaşması, başarılı çıkışların artması yatırımcı sayısında artışın devam etmesini sağlamıştır. 2021 yılında 178 milyon dolar tutarında 18 fon kurulmuştur. 2021 ve 2020 yıllarındaki toplam fon büyüklüğü 576 milyon dolara, son 3 yıldaki (2021-2019) 718 milyon dolara, son 4 yıldaki (2021-2018) 841 milyon dolara, son 5 yıldaki (2021-2017) tutar ise 850 milyon dolara ulaşmıştır. On Birinci Kalkınma Planı Döneminde kurulan fonlardan bazıları TKF, Kalkınma Girişim Sermayesi Portföy Yönetimi AŞ ve Bilişim Vadisi GSYF'dir.

Teknoloji odaklı girişimlerin fikir aşamasından, ölçeklenerek kurumsallaşma safhasına kadar tüm aşamalardaki ihtiyaçlarına hitap edecek politikalar geliştirilmesi konusunda ilk olarak 2019 yılında "2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi" yürürlüğe alınmıştır. Ardından söz konusu strateji, Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı kapsamında uygulama alanı bulmuştur. Bu sayede, Türkiye'de orta-yüksek ve yüksek teknoloji seviyeli, katma değeri yüksek ürünlerin ve bu sektörlerin gelişimi için kritik önemi haiz ürünlerin üretiminin artırılması ve bu çerçevede yeni üretim imkân ve kabiliyetlerinin ülkemize kazandırılması amacıyla yola çıkılan program kapsamında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve bağlı/ilgili kuruluşları tarafından sağlanan destek ve teşviklerin tek pencereden yönetilerek orta-yüksek ve yüksek teknoloji seviyeli sektörlerle yoğunlaştırılması sağlanmıştır.

Bu alanda yürütülen çalışmalardan bir diğeri Model Fabrikalardır. Ülkemizde Model Fabrika alanındaki çalışmalar 2015 yılında T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda başlatılmış ve On Birinci Kalkınma Planı Döneminde hızlandırılmıştır. 2023 Mayıs ayı itibarıyla ulusal ve uluslararası fonlar aracılığıyla 8 adet Model Fabrika'nın (Adana, Ankara, Bursa, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya ve Mersin illerinde) kurulumu tamamlanmış ve faaliyete geçmesi sağlanmıştır.

Ayrıca TGB'lerin sayısında ve bu bölgelerde faaliyet gösteren işletme sayısında yaşanan artış da son dönemde sağlanan önemli gelişmelerdendir. 98 TGB'den 5'i On Birinci Kalkınma Planı Döneminde kurulmuştur. 13 TGB'nin ise altyapı çalışmaları devam etmektedir. Bu dönem içerisinde yeniden yapılandırılan ve özel sektör marifetiyle yaygınlaştırılan ve sayıları 21'i bulan Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER'ler) de Ar-Ge ekosistemine katkısı açısından dikkat çekmektedir.

Bir önceki plan döneminin en önemli ilerlemelerden birisi de Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisinin hazırlanması olmuştur. Ulusal Teknoloji Girişimciliği Stratejisi'nin girişimciliğin yeni bir evreye geçmesinde bir yol haritası olması hedeflenmektedir. Bu strateji ile Teknogirişimci olarak tanımlanan girişimcilere özel stratejiler belirlenmiştir.

Aynı zamanda Dijital Türkiye sloganıyla yürütülen çalışmalar kapsamında kamu tarafından KOBİ'lere sunulan birçok hizmet turkiye.gov.tr adresi üzerinden sunulmaya başlamıştır. Bürokrasinin, kırtasiyeciliğin azaltılması ve hizmetlerin dijital ortama taşınması yönünde yürütülen tüm bu çalışmalar neticesinde Türkiye iş yapma kolaylığı açısından ciddi bir ilerleme kaydetmiştir.

9 Haziran 2022 tarih ve 31861 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 102 sayılı "*Devlet Yardımlarının Uygulanması, Koordinasyonu, İzlenmesi ve Değerlendirilmesi Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*" ile Devlet Yardımları Genel Müdürlüğü kurulmuş ve devlet yardımlarında eşgüdümün sağlanmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır.

Girişimcilik kültürünün geliştirilmesi, hedef ve performans bazlı odaklı destek modelleri oluşturulmasına yönelik politika kapsamında kamu kurumları KOBİ ve girişimcilerin heterojen yapısını dikkate alarak çeşitli destek uygulamaları geliştirmeye de başlamıştır. Örneğin; KOSGEB'in en bilinen destek programlarından olan İleri Girişimcilik Destek Programı kapsamında sektör ve bölgelerin özellikleri dikkate alınarak belirlenen çeşitli segmentler önceliklendirilmiş ve bu segmentlere özel destek programları tasarlanmıştır. İstanbul'da yazılım sektörünün, Bursa'da mobilya sektörünün, Ankara'da savunma ve havacılık, tıbbi cihaz, bilişim/dijitalleşme ve finans gibi stratejik sektörlerin ve İzmir ve Manisa'da Manisa-Temiz Enerji ve Temiz Teknoloji Odaklı Girişimcilerin geliştirilmesine yönelik çağrılar yayımlanmıştır.

Ayrıca 2010-2019 yılları arasında KOSGEB tarafından düzenlenen Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri zaman içerisinde eğitimlerin sınıf ortamında birkaç güne yayılacak şekilde verilmesinin bazı grupların eğitimi almasını zorlaştırması, hizmet sektöründe faaliyet

gösterecek kişi ile teknoloji seviyesi yüksek sektörlerde yer alacak olan işletmelerin eğitim ihtiyaçlarının farklılaşması gibi sebeplerle köklü bir değişiklik yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Böylece 2019 yılında KOSGEB'in kurduğu e-Akademi ile girişimcilik eğitimlerini uzaktan eğitim metodu ile ücretsiz bir şekilde 7/24 erişim sağlanabilecek şekilde tüm vatandaşların istifadesine sunmuştur. E-Akademi'de hedef kitlenin ihtiyaçlarına uygun olarak içeriği tasarlanan Geleneksel Girişimcilik Eğitimi ve İleri Girişimcilik Eğitimi sunulmaktadır. Geleneksel Girişimci Eğitimi, girişimcilerin iş kurma ve yürütme konusunda bilgi sahibi olmaları, bu süreçte rol ve sorumluluklarının farkına varmaları ve iş fikirlerine yönelik iş modelini hazırlayabilecek bilgi ve deneyim kazanmaları amacıyla sağlanmaktadır. İleri Girişimci Eğitimi ise yenilikçi, orta yüksek/yüksek teknoloji düzeyindeki sektörler ile imalat sektöründe faaliyet gösterecek girişimcilerin ihtiyaç duyabilecekleri bilgilerin kazandırılması amacıyla sağlanmaktadır. Eğitimlerin çevrim içi olarak sunulmaya başlandığı 2019 yılından 2023 yılı Mayıs ayı sonuna kadar 517.644 girişimci adayı Geleneksel Girişimci Eğitimi, 248.517 girişimci adayı ise İleri Girişimci Eğitimi tamamlayarak girişimcilik sertifikasını almıştır. 2010 yılından 2019 yılı Mayıs ayına kadar devam eden Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri vasıtasıyla ise 1.252.392 kişi girişimcilik sertifikası almıştır.

Milli Teknoloji Hamlesi vizyonu doğrultusunda hazırlanan 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisinin önemli bileşenlerinden birisi de girişimciliği. Söz konusu strateji belgesinde 2023 yılında ülkemizden 10 Turcorn çıkarma hedefi doğrultusunda yürütülen çalışmalar sonucunda 2'si 10 milyon dolar değeri aşan⁵ 6 Turcorn çıkarılmıştır. Teknogirişim Stratejisi'nde ise 2025 yılına kadar 15 Turcorn, 5 Decacorn hedefi belirlenmiştir.

Bunların yanı sıra 20.04.2023 Tarihli 32169 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar" ile TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen Ar-Ge projeleri neticesinde geliştirilen ya da "Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun" kapsamında Ar-Ge merkezlerinde yürütülen proje sonucunda geliştirildiği Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca görevlendirilen izleyici raporu veya varsa ilgili değerlendirme ve denetim komisyonu kararı ile belgelenen ürünlerin veya parçaların üretimine yönelik yatırımlar da öncelikli yatırım konuları arasına eklenmiştir.

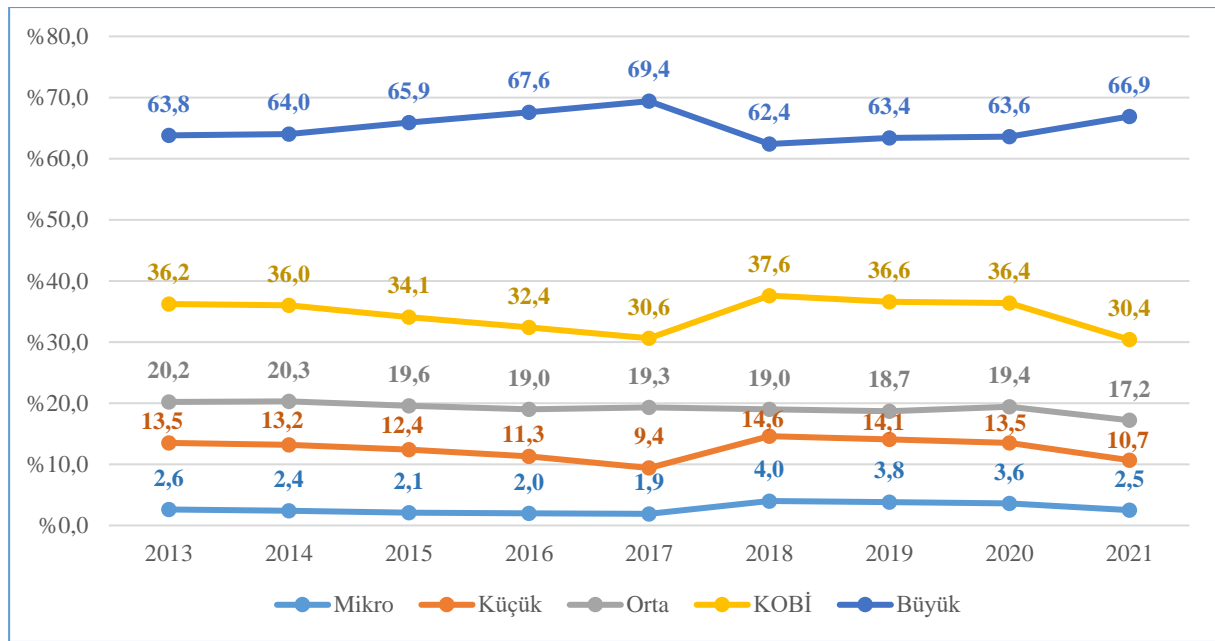
On Birinci Kalkınma Planında KOBİ'lere yönelik belirlenen politikalar doğrultusunda 2 gösterge ve bunlara ilişkin sayısal hedefler belirlenmiştir. Buna göre KOBİ'lerin ihracat

⁵ Değeri 10 milyon doların üzerine çıkan startup girişimler için kullanılan tabirdir.

içerisindeki payının 2023 yılı itibarıyla %60; Ar-Ge harcamalarındaki payının 2023 yılı itibarıyla %25 olması hedeflenmiştir.

TÜİK tarafından yayınlanan en güncel çalışma olan Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre ülkemizde 2021 yılına ilişkin toplam ihracatın **%30,4**'ü⁶ KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilmiştir. 2021 yılı toplam ihracatında; mikro işletmelerin payı %2,5, küçük işletmelerin payı %10,7, orta büyüklükteki işletmelerin payı %17,2 iken büyük işletmelerin payı ise %66,9'dur (TÜİK, 2022).

Grafik 13. Ölçeklere Göre Girişimlerin İhracattaki Payları, 2013-2021

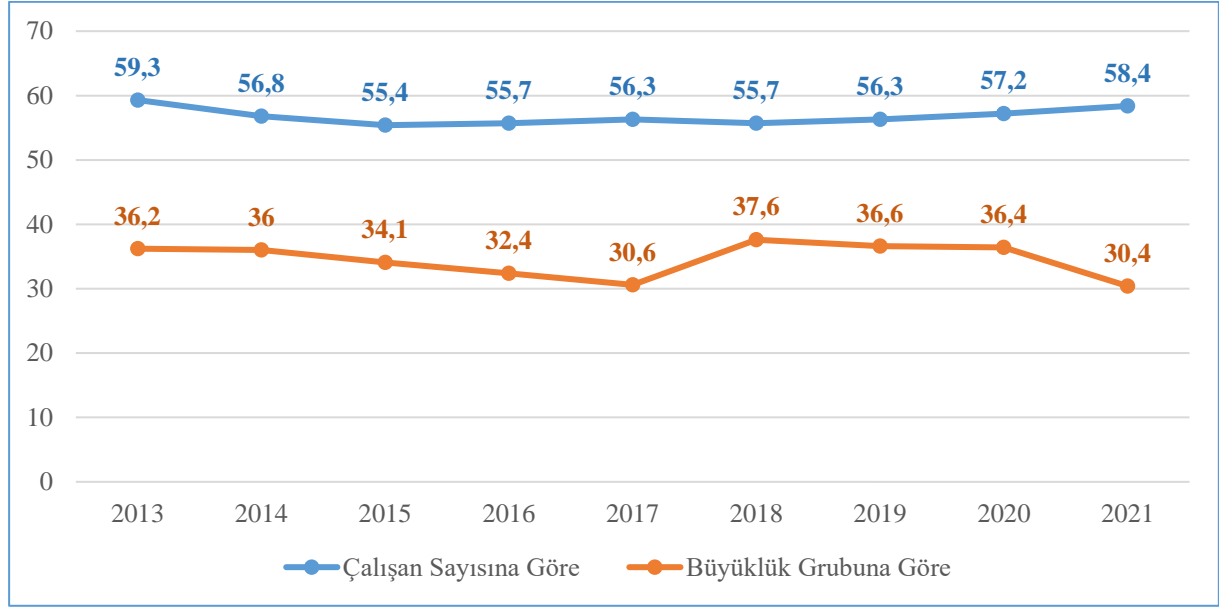
Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021 çalışmasından derlenmiştir.

Bu noktada akla ilk gelen çıkarım %30,4'lük payın %60'lık hedefin çok uzağında kaldığı olabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus planlama döneminin başında KOBİ'lerin ihracat içindeki payının ölçülmesinde farklı bir yaklaşımın benimsendiğidir. Planlama döneminin başında, çalışan sayısı temelli bir tanıma göre Girişim Özelliklerine Göre Dış Ticaret İstatistikleri kapsamında KOBİ'lerin ihracattaki payı hesaplanmış ve buna göre %60 hedefi belirlenmiştir. Oysa Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerinde, çalışan sayısı ve mali kriterler doğrultusunda büyüklük grupları oluşturulmuş ve bu doğrultuda KOBİ'lerin ihracattaki payı hesaplanmıştır. Öte yandan, her iki istatistik için de incelendiğinde

⁶ Söz konusu istatistiğin hesaplanmasında TÜİK tarafından KOBİ tanımında kullanılan mali eşik değer 125 milyon TL olarak esas alınmıştır. Eşik değerin 2022 yılı içinde değişen 250 milyon TL olarak kabul edilmesi durumunda yapılan hesaplama göre 2021 yılında KOBİ'lerin ihracattaki payı %37,4'e çıkmaktadır.

2013-2021 yılları arasında, genel eğilim bakımından KOBİ'lerin ihracattaki payında bir ilerleme kaydedilemediği görülmektedir.

Grafik 14. Çalışan Sayısına ve Büyüklük Grubuna Göre KOBİ'lerin İhracattaki Payları, 2013-2021

Çalışan Sayısı: Sadece çalışan sayısına göre (1-9, 10-49, 50-249)

Kaynak: Girişim Özelliklerine Göre Dış Ticaret İstatistikleri, 2021

Büyüklük Grubu: Çalışan sayısı ve mali kriterlere (Net satış hasılatı, mali bilanço büyüklüğü) göre (Mikro, Küçük; Orta)

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

İmalat sanayinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin ihracat tutarlarının teknoloji düzeylerine göre dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 32. Teknoloji Düzeylerine Göre İmalat Sanayi KOBİ İhracatı, 2013-2020

Bin dolar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Yüksek Teknoloji	297.108 (%1,5)	263.475 (%1,3)	215.335 (%1,3)	181.978 (%1,1)	206.810 (%1,3)	297.496 (%1,2)	291.520 (%1,2)	312.702 (%1,5)	288.189 (%1,3)
Orta Yüksek Teknoloji	4.762.649 (%23,3)	4.701.145 (%23,0)	3.884.825 (%22,9)	3.674.257 (%22,8)	3.576.212 (%22,9)	6.027.087 (%25,2)	6.156.095 (%26,0)	5.621.476 (%26,1)	5.597.609 (%25,8)
Orta Düşük Teknoloji	4.719.970 (%23,1)	4.709.294 (%23,0)	3.804.843 (%22,4)	3.485.313 (%21,6)	3.526.220 (%22,6)	5.915.985 (%24,7)	6.070.818 (%25,6)	5.552.975 (%25,8)	5.701.420 (%26,3)
Düşük Teknoloji	10.680.661 (%52,2)	10.776.394 (%52,7)	9.088.679 (%53,5)	8.783.935 (%54,5)	8.287.785 (%53,1)	11.682.369 (%48,8)	11.188.767 (%47,2)	10.042.023 (%46,6)	10.106.167 (%46,6)
Toplam	20.460.389 (%100)	20.450.307 (%100)	16.993.682 (%100)	16.125.484 (%100)	15.597.028 (%100)	23.922.938 (%100)	23.707.201 (%100)	21.529.176 (%100)	21.693.386 (%100)

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021 çalışmasından derlenmiştir.

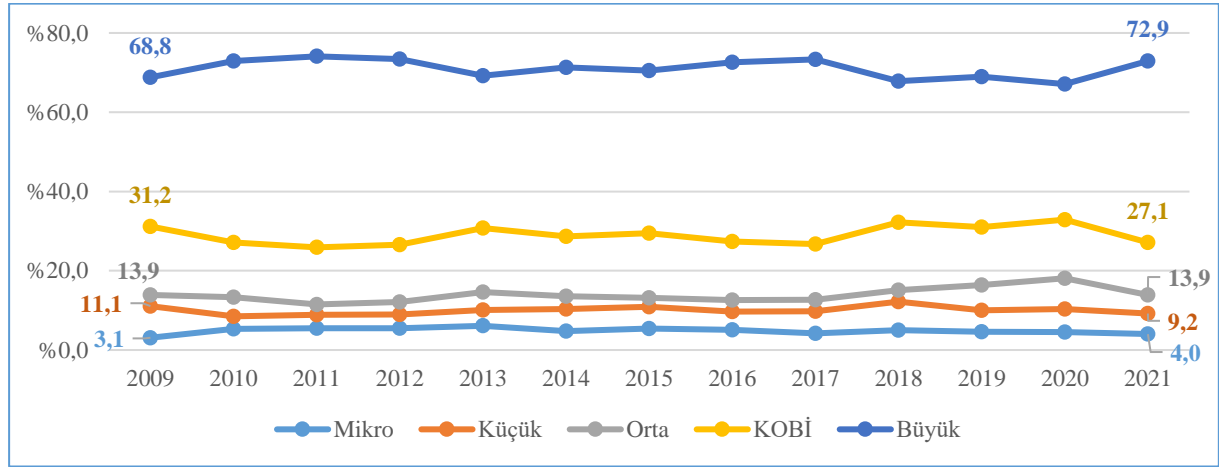
Tabloya göre, teknoloji düzeyi yükseldikçe KOBİ'lerinin payının azaldığı görülmektedir. 2021 yılında ihracatçı imalat sanayi KOBİ'lerinin gerçekleştirdiği ihracat tutarında yüksek teknolojinin payı %1,3, orta-yüksek teknolojinin payı %25,8'dir. Büyük işletmelerin gerçekleştirdiği ihracat tutarında ise yüksek teknolojinin payı %2,5 ve orta-yüksek teknolojinin payı %39,4'tür.

On Birinci Kalkınma Planı Döneminin KOBİ'ler ve girişimcilik ile ilgili bir diğer hedefi de KOBİ'lerin Ar-Ge harcamalarındaki payının 2023 yılı itibarıyla %25 olmasıdır. Yapılan incelemeler ve değerlendirmelerde, %25 olması hedeflenen değişkenin, On Birinci Kalkınma Dönemi Girişimcilik, KOBİ'ler, Esnaf ve Sanatkarlar ÖİK Raporu'nda Tablo 26'da "KOBİ'lerin Tüm Ar-Ge Harcamalarındaki Payı" olduğu anlaşılmıştır. Bu değişken, TÜİK Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması kapsamında planlama dönemi öncesinde 2016 yılı için %18,3 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte KOBİ'lerin Ar-Ge harcamalarındaki payının üniversiteler ile kamunun da içerisinde olduğu bir havuzda değil, doğrudan özel sektör Ar-Ge harcamaları üzerinden yorumlanması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda KOBİ'ler tarafından sağlanan ilerlemeyi, TÜİK tarafından yayımlanan Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri kapsamında büyüklük grubuna göre hesaplanan "mali ve mali olmayan şirketlerin gayrisafi yurt içi Ar-Ge harcaması" üzerinden takip etmek en mantıklı seçenek olarak görülmektedir. Buna göre, mali ve mali olmayan şirketlere ait Ar-Ge harcamalarında KOBİ'lerin payı 2021 yılında **%27,1** olarak gerçekleşmiştir.

Yapılan ilave inceleme ve değerlendirmelerde, KOBİ'lerin içinde yer aldığı "mali ve mali olmayan şirketlerin" önceki plan döneminde "ticari kesim" olarak değerlendirildiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla, Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri kapsamında hesaplanan mali ve mali olmayan şirketlere ait Ar-Ge harcamalarında KOBİ'lerin payına en yakın istatistiğin KOBİ'lerin ticari kesim Ar-Ge harcamalarındaki payı olduğu görülmektedir. On Birinci Kalkınma Dönemi Girişimcilik, KOBİ'ler, Esnaf ve Sanatkarlar ÖİK Raporu'nda Tablo 26'ya göre KOBİ'lerin Ticari Kesim Ar-Ge Harcamalarındaki Payı 2016 yılında %33,7 olarak gerçekleşmiştir.

Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre ülkemizde gerçekleştirilen Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin bazı gelişmelere aşağıda grafikte yer verilmiştir.

Grafik 15. İşletme Ölçeğine Göre Ar-Ge Harcamaları

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021 çalışmasından derlenmiştir.

Buna göre, mali ve mali olmayan şirketlere ait Ar-Ge harcamalarında KOBİ'lerin payı 2009 yılında %31,2 iken 2021 yılında **%27,1**'e düşmüş olup aynı dönemde;

- Mikro işletmelerin payının %6,1'den %4'e düştüğü,
- Küçük işletmelerin payının %11,1'den %9,2'ye düştüğü,
- Orta ölçekli işletmelerin payının %13,9 olarak kaldığı,
- Büyük işletmelerin payının ise %68,8'den %72,9'a çıktığı görülmektedir.

2018 yılından bu yana ele alındığında ise Ar-Ge harcamalarında KOBİ'lerin payında KOBİ'lerin lehine olacak bir değişiklik söz konusu değildir. Özetle, daha uzun bir vade perspektifinde bakıldığında her iki gösterge için de artan bir trend gözlemlenmemektedir.

KOBİ'ler tarafından yapılan ihracat 2013 yılında 56,9 milyar Amerikan doları iken, 2021 yılında 67,6 milyar Amerikan dolarına yükselmiştir. Dolayısıyla, KOBİ'ler tarafından yapılan ihracat 2013 yılından bu yana %18,8 artış göstermiştir. Her ne kadar söz konusu artışın gerekçelerinden bir tanesi KOBİ tanımında 2018 yılında yapılan değişiklik olsa da KOBİ'lerin ihracat tutarında genel bir artış olduğu söylenebilecektir. Aynı dönem içinde (2013-2021) büyük işletmelerin ihracatı da artış göstermiştir. Büyük işletmelerin 2013 yılında 100,1 milyar Amerikan doları olan ihracatı, %54,7'lik bir artışla 2021 yılında 154,9 milyar dolara yükselmiştir. Özetle hem büyük işletmeler ve hem de KOBİ'ler ihracat tutarlarını mutlak anlamda artırmayı başarmışken, büyük işletmelerin yaptığı ihracat tutarlarındaki artışlar daha yüksek olduğundan, KOBİ'lerin payında bir gerileme söz konusu olmuştur.

Benzer bir durum KOBİ'lerin Ar-Ge harcamalarındaki payında da görülecektir. TÜİK'in hazırladığı Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişimler istatistikleri aşağıda sunulmuştur.

Buna göre hem büyük işletmeler ve hem de KOBİ'ler Ar-Ge harcamalarını mutlak anlamda ve reel terimlerde artırmayı başarmışken, büyük işletmelerin yaptığı Ar-Ge harcamalarındaki artışlar daha yüksek olduğundan, ortaya çıkan durum görece olarak KOBİ'lerin aleyhine yorumlanabilecektir.

- Büyük işletmeler için:
 - 2009 yılında Ar-Ge harcamaları: 2.039.454.071 TL
 - 2009 yılında Ar-Ge harcamalarının 2021 fiyatlarıyla değeri⁷: 8.197.314.224 TL
 - 2021 yılında Ar-Ge harcamaları: 41.552.555.295 TL
 - 2009-2021 yılları arasında Ar-Ge harcamalarında artış: %407
- KOBİ'ler için:
 - 2009 yılında KOBİ'lerin Ar-Ge harcamaları: 924.404.844 TL
 - 2009 yılında KOBİ'lerin Ar-Ge harcamalarının 2021 fiyatlarıyla değeri: 3.715.522.249 TL
 - 2021 yılında KOBİ'lerin Ar-Ge harcamaları: 15.457.698.086 TL
 - 2009-2021 yılları arasında Ar-Ge harcamalarında artış: %316

Bütün bu açıklamaların ardından bir sonraki bölümde, belirlenen hedeflere ulaşamamasının olası nedenleri ile KOBİ ve Girişimcilik ekosistemi açısından çözüm bekleyen diğer sorunlar üzerinde durulacaktır.

⁷ <https://herkesicin.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ekonomi/hie/icerik/enflasyon+hesaplayici> adresi kullanılarak hesaplanmıştır.

3. HEDEFLERE ULAŞILMASININ ÖNÜNDEKİ BAŞLICA SORUNLAR

3.1. KOBİ'lerin Büyümesinin Önündeki Engeller

Bir ekonomide, maksimum çıktı elde etmek için kaynakların optimal kullanımı olarak kabul edilen verimlilik, işletmelerin başarısını şekillendirme açısından da önemli rol oynar. Verimlilik, bir işletmenin katma değerine ve satış cirosuna katkıda bulunurken pazardaki varlığını da güçlendirir. Verimsizlik, özellikle rekabetçiliğin güçlü olduğu piyasalarda daha belirleyici bir faktör haline gelir. Firmalar, kaynaklarını optimum şekilde kullanamadıkları zaman, daha yüksek üretim maliyetlerine katlanırlar ve bu da kâr marjlarında bir erimeye yol açar. Firmanın finansal yapısındaki bu zayıflama, pazar payının azalmasına ve nihai olarak pazardan çıkışa neden olabilir. Piyasanın rekabetçi güçleri, “yaratıcı yıkım” olarak bilinen bir süreçte genellikle daha az verimli firmaları “ayıklar”, pazar dinamizmini sağlar ve uzun vadede yeniliği teşvik eder.

Ancak verimlilik, teşebbüsleri piyasada tutmaktan ve piyasadan çıkışı engellemekten daha fazlasını yapar, değer üretmeyi teşvik eder ve satış cirosunu artırır. Üretim süreci ne kadar verimli olursa, katma değer de o kadar yüksek olur. İşletmeler, aynı girdilerle daha fazla çıktı üretebilir veya daha az girdi kullanarak aynı çıktıyı üretebilir. Bu da rekabet güçlerini ve kârlılıklarını artırır. Bu artan üretkenlik, işletmelerin daha düşük fiyatlar sunmasına veya mal ve hizmetlerinin kalitesini iyileştirmesine imkân sağlayarak talep artışına ve genel ekonomik büyümeye katkıda bulunur.

Önceki bölümlerde de değinildiği üzere ülkemizde faaliyet gösteren KOBİ'ler için önemli bir verimsizlik problemi bulunmaktadır. Gerek Avrupa ülkelerindeki KOBİ'lerle kıyaslandığında gerekse Türkiye'deki büyük işletmelerle karşılaştırıldığında ülkemiz KOBİ'lerinin verimlilik açısından ilerleme sağlamalarına ihtiyaç bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu verimsizlik probleminin bir gerekçesi de Türkiye'deki KOBİ'lerin ölçek olarak büyü(ye)memesidir. Ülkemizde KOBİ büyüklüklerinin dağılımına bakıldığında, yıllar içerisinde mikro ve küçük ölçekli işletmelerin payında neredeyse hiç artış olmadığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle, KOBİ'lerimiz büyümektedir. Bu durumun önemli bir gerekçesi, KOBİ'lerin büyümek istememesidir. Zira mevcut KOBİ tanımındaki eşikler aşıldıkça, KOBİ'lerin mevzuattan kaynaklanan düzenleyici yükleri artmakta (örneğin 50 çalışandan sonra; %3 engelli veya iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi çalıştırma

zorunlulukları) ve KOBİ'ler bu yüklerle katlanmak istememektedir. Mevcut düzenleyici yüklerden, ikinci bir şirket kurmak, kayıt dışı işçi çalıştırmak gibi çözümlerle kaçınılmaktadır. KOBİ'lerin büyüme motivasyonunun eksikliğinin bir başka gerekçesi ise büyük işletme tanımına girdikçe KOBİ teşviklerinden yararlanamamalarıdır. Ayrıca, KOBİ'lerin büyümesi için önemli bir araç olan birleşmeler için sunulan vergi teşvikleri, fiilen uygulanamamaktadır.

Öte yandan, büyüme arzusuna ve potansiyeline sahip bazı küçük ölçekli işletmeler ise orta ölçekli işletmelere dönüşürken mekân ihtiyacı oluşmakta ve bu ihtiyaç karşılanamadığından söz konusu işletmeler büyüyememektedir.

KOBİ'ler büyü(ye)mediklerinden departmanlaşma (finans departmanı, pazarlama departmanı vs.) ve profesyonelleşme eksik kalmakta, mevcutlara ilaveten yönetim kapasitesi sorunları ortaya çıkmaktadır.

3.2. Kamu Kaynak Dağıtımındaki Etkinsizlikler

Bir girişimci ekosistemi içinde **kaynak dağıtımında etkinlik**, ekonomik ve sosyal sonuçları maksimize edecek şekilde finansal sermaye, beşerî sermaye, bilgi, danışmanlık ve fiziksel kaynaklar dâhil olmak üzere mevcut kaynakların optimal dağılımını ifade eder.

Etkin bir sistemde, kaynaklar en verimli oldukları yere tahsis edilir. Böylece, en yetenekli girişimcilerin işlerini başarılı bir şekilde kurmaları, yenilemeleri ve büyütmelemleri sağlanır. Bir girişimci ekosisteminde kaynak dağıtımının etkin olması, aynı zamanda kaynakların israf edilmediği, başarılı olamayacak fikirlere veya işlere fon sağlanmadığı, tahsisi yapılan kaynakların marjinal getirilerinin tahsis edildikleri yerlerde maksimize edildiği anlamına gelir.

Türkiye'deki girişimci ekosistemi söz konusu olduğunda, tahsis etkinliğinin sağlanmasının en önemli ve gerekli olduğu kaynak türü kamu kaynaklarıdır. Ülkemiz, yarım yüzyıldan uzun bir süredir enflasyon, işsizlik, dış ticaret açığı, döviz ihtiyacı gibi birtakım kronik ekonomik problemleri çözmek için mücadele etmektedir. Nüfus artışı, göç ve doğal afetler gibi olgular sonucunda ortaya çıkan konut açığı; her yıl okul çağındaki milyonlarca vatandaşın eğitim alması gerekliliği; sosyal devlet olma ilkesi gereğince yapılan sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları; iç ve dış tehditleri bertaraf etmek için yapılması gereken savunma harcamaları; vatandaşların temel hak ve gereksinimlerini karşılayabilmek için yapılması gereken altyapı yatırımları; ve dahi pek çok harcama kalemi, devlet tarafından yapılan kaynak transferlerinin fırsat maliyetinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

2023 Şubat ayı itibarıyla deneyimlediğimiz ulusal ekonomik konjonktür, yaşadığımız doğal afetler ve maruz kaldığımız küresel ekonomik gelişmeler, Türkiye’de KOBİ ve girişimcilik ekosistemine aktarılan kamu kaynağının düzeyi ve bu kamu kaynağının ekosistem içerisinde nasıl dağıtılacağı konusunda karar alıcıları bir tercih yapmaya zorlamaktadır. Bu tercih, kamu kaynağı transferi yapılacak girişimci ve KOBİ gruplarının önceliklendirilmesiyle alakalıdır.

Mevcut durumda, KOSGEB, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları, Ticaret Bakanlığı gibi kamu kurumları aracılığıyla, pek çok sektörde faaliyet gösteren geleneksel girişimcilere ve KOBİ’lere yüksek tutarlarda kamu desteği verilmektedir. Örneğin, 2022 yılında Geleneksel Girişimci Destek Programı kapsamında KOSGEB yaklaşık 185 milyon TL, İleri Girişimci Destek Programı kapsamında ise 637 milyon TL destek sağlamıştır. Bu tutarların toplamı, aynı yıl içinde Ar-Ge, Ür-Ge ve İnovasyon Destek Programı, KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım (KOBİ TEKNOYATIRIM) Destek Programı ve Stratejik Ürün Destek Programı kapsamında verilen tutarların toplamının 4 katından fazladır. Verilen destek tutarlarının yanı sıra, girişimcilik desteklerinin uygulanmasında kullanılan işgücü ve zaman maliyeti ile idari giderler de eklendiğinde toplam fırsat maliyeti daha da artmaktadır. TÜBİTAK 1512-Girişimcilik Destek Programı (BiGG) kapsamında ise 2013-2022 arasında desteklenerek firmasını kuran girişimlere yapılan toplam ödeme tutarı ise 2023 sabit fiyatlarıyla 1,19 milyar TL olmuştur.

Özetle, katma değer yaratma ve büyüme potansiyeli düşük olan geleneksel girişimcilere verilen doğrudan veya dolaylı kamu destekleri, oldukça yüksek fırsat maliyetine sahip olup aynı zamanda faaliyet gösterdikleri piyasalarda etkin rekabeti bozma etkisine de sahiptir.

Kamu kaynak dağıtımındaki potansiyel etkinsizliklerin bir başka gerekçesi ise kamu tarafından verilen desteklerin performansına ilişkin etki analizi yoluyla elde edilen kanıtların, karar verme mekanizmalarında yeterince etkin kullanılmamasıdır. ÖİK toplantılarında katılımcılar tarafından ifade edildiği üzere bazı KOBİ’lere ve girişimcilere verilen kamu desteklerinden arzu edilen faydalar sağlanamamaktadır. Buna ilişkin kanıtlar çeşitli değerlendirme çalışmaları yoluyla ortaya koyulsa dahi bu kanıtların kullanımı konusunda henüz istenilen etkinlik sağlanabilmiş görülmemektedir. Ayrıca, pek çok KOBİ’nin ve girişimcinin verilen kamu teşvikleri hakkında farkındalığı ve bilgisi eksik olduğundan, kamu desteklerine erişimi halinde katma değer yaratma potansiyeli daha yüksek olan girişimler bundan mahrum kalmakta, bu durum da kaynak dağıtımındaki etkinsizlikleri artırmaktadır.

Kaynak dağıtımındaki bir başka etkinsizlik, KOBİ'lere sağlanan finansal desteklerin gelir olarak kaydedilmesinden kaynaklanmaktadır. Alınan destekler gelir olarak kaydedilmekte ve KOBİ'ler aldıkları desteğin de vergisini ödemektedir.

Son olarak, pek çok paydaş kamu kurumu KOBİ'lere ve girişimcilere destek sağlasa dahi, kurumlar arası uyumsuzlukların ve aynı kurumların bütünlük arz etmeyen politikalarının bulunduğu ÖİK toplantılarında katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu da KOBİ ve girişimcilik ekosistemimizde kaynak dağıtımının etkinsizliğine yol açan bir diğer etmendir.

3.3. Pazara Erişim Problemleri

Girişimcilik ekosistemimizde geçmiş 10-15 yılla kıyaslandığında proje fikri oluşturma, projeye başlama, projelerin kamusal destekle ayağa kaldırılması konularında ilerlemeler olsa da ortaya çıkan ürünlerin ticarileşmesinde ve pazarlamasında sıkıntılar devam etmektedir. KOBİ'ler perspektifinden bakıldığında, şayet bir KOBİ geliştirdiği bir ürünle büyük ölçekli bir kuruluşun tedarik zincirinde yer alamıyorsa pazara girmesi oldukça zordur.

Özellikle Covid-19 Pandemisi ile başlayan süreçte yaşam tarzlarındaki değişimin de etkisiyle e-ticaret daha büyük bir pazar olarak ön plana çıkmıştır. Ancak önemli bir rekabet aracı olan e-ticaret, KOBİ ve girişimcilerin teknolojik altyapı eksikliği ve bilgi eksikliği nedeniyle yeteri kadar pay alamadığı bir alan olarak öne çıkmaktadır. E-ticaret yurt içi pazarlarda olduğu kadar yurt dışı pazarlar için de önemli bir araçtır.

KOBİ ve girişimcilerin pazara erişimi açısından öne çıkan bir diğer başlık ihracattır. KOBİ'lerin yurt dışı pazarlarda rekabetçi olamamasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. İhracat konusunda bilgi eksikliği, kapasite yetersizliği, pazara uygun standartlarda ürün üretememe, pazarlama stratejilerinin hatalı belirlenmesi, yurt dışı pazarları yeteri kadar tanımama gibi sebepler rekabetçiliğin önündeki engeller olarak sıralanabilir. Ayrıca korumacı ticaret politikaları ve Covid-19 sonrası küresel tedarik zincirlerinin mevcut yapısının sorgulanmaya başlaması ile değişen tüketici ihtiyaçları ve tedarik zincirlerinin çeşitlendirilmesi ve kısaltılması yönündeki dönüşümler de ihracat açısından bazı zorluklar yaratmaktadır.

KOBİ'lerin ve girişimcilerin yaşadığı pazara erişim problemlerinden bir diğeri kamu alımları ile ilgilidir. Gelişmiş veya gelişmekte olan pek çok ülke tarafından bir destek aracı olarak kullanılan kamu alımları konusunda hazırlanan KOBİ Politika Endeksi 2022 Raporunda (OECD, 2022a) yer alan göstergeler bazında Avrupa Küçük İşletmeler Yasası Prensiplerine göre Türkiye Batı Balkan ülkeleri ile karşılaştırıldığında Küçük İşletmeler Yasası'nın 12

politika alanının 11'inde Batı Balkan Ülkeleri ortalamasının üzerinde yer alırken yalnızca Kamu İhaleleri boyutunda geride kalmıştır. KOBİ'lerin ve girişimcilerin, kamu alımlarından ne kadar pay aldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, gerek Tablo 29'de sunulan veriler, gerekse ÖİK toplantılarında katılımcıların geri bildirimleri, KOBİ'lerin ve girişimcilerin kamu alımlarından yeterince pay alamadığı kanaatini oluşturmaktadır. Ayrıca, KOBİ'lerin ve girişimcilerin kamu alımlarından pay alması noktasında kurumlar arası koordinasyonsuzluklar ve bütünlük arz etmeyen politikalar bulunmaktadır. Yerli teknoloji girişimcilerinin ürünlerinin kamu pazarına erişimi, pazara girişi ve pazarda yayılması bu teknoloji girişimlerinin büyümesi için kaldıraç potansiyelini taşıdığından bu hususta gereken adımların atılması gerekmektedir.

3.4. Finansmana Erişim Problemleri

Finansmana erişim problemleri KOBİ'ler ve yeni iş kuran girişimciler için ayrı ayrı ele alınabilir. Ülkemizin finansal sektöründe ticari bankacılığın ağırlığı çok yüksektir. Daha önceki bölümlerde ifade edildiği üzere, 2012 yılından bu yana KOBİ'lerin toplam krediler içerisindeki payında bir değişiklik olmaması ve ticari kredilerdeki payında bir azalma trendi görülmesi ile KOBİ kredilerinin tutarında reel bazda büyük bir değişiklikten söz edilememesi gibi gözlemler, KOBİ'ler için geleneksel bankacılık araçlarının artık yeterli gelip gelmediğini tartışmaya açmaktadır. Girişimciler içinse, bankaların, kredi geçmişi olmayan, risk profili yüksek girişimcilere kaynak sağlamaya istekli olmadığı gözlemlenmektedir.

KOBİ'lerin ve girişimcilerin geleneksel bankacılık sistemi içinde yaşadıkları sıkışmanın bir gerekçesi teminat sıkıntısıdır. KOBİ'lerden ve girişimcilerden istenen teminatın değerlendirilmesi konusunda da bazı sorunlar bulunmaktadır. Teminat olarak sunulabilen varlıklar kısıtlı iken sunulabilen bu varlıkların değerinin de görece küçük bir oranı teminat olarak kabul edilmektedir.

Finansmana erişim noktasında, geleneksel bankacılık ürünlerine alternatif olabilecek finansman kanallarında da birtakım sıkıntılar bulunmaktadır. Örneğin, teknogirişimciler için önemli bir finansman ve danışmanlık kaynağı olan melek yatırımcılık uygulamasının yaygınlaşmasının önünde bürokratik sorunlar bulunmaktadır. Ayrıca, ilgili mevzuatta yer alan koşullar melek yatırımcılığının doğası ile bağdaşmamaktadır ve mevzuattaki eşikler güncelliğini yitirmiştir. Bununla beraber, girişim sermayesi yatırım fonlarına yatırım yapacak kişilerin nitelikli yatırımcı olma zorunluluğu, daha fazla fon sayısı ve daha yüksek fonlama tutarı potansiyelinin önünde bir engel teşkil etmektedir. KOBİ'ler tarafında ise pek çok

teşebbüs, yatırım fonlarından veya risk sermayesi fonlarından farkındalık eksikliği nedeniyle uzak durmaktadır.

KOBİ'ler ve girişimciler için geleneksel bankacılık ürünlerine alternatif olabilecek sermaye piyasası araçlarında da engeller bulunmaktadır. Modern bir alternatif finansman kanalı olan kitle fonlama platformlarında ikinci el piyasaların henüz oluşturulmaması, bu platformların yaygınlaşmasını yavaşlatmaktadır. Yine kitle fonlaması bağlamında, yalnızca paya dayalı kitle fonlamasının işlerlik kazanması ve borçlanmaya dayalı platformların mevzuat kaynaklı sorunlardan dolayı henüz devreye girememesi, KOBİ'lerin alternatif finansman kaynaklarına erişiminin önünde bir engel teşkil etmektedir.

ÖİK tartışmalarından anlaşıldığına göre KOBİ'lerin yaşadığı finansman problemlerinin bir nedeni de büyük işletmelerle aralarındaki sözleşmeye dayalı etkileşimlerdir. Bazı büyük işletmeler, KOBİ'ler ile yaptıkları tedarik sözleşmelerinde alacak temlikli yasağı koydukları için KOBİ'ler bu sözleşmeleri kullanarak finansmana erişim sağlayamamaktadır. Buna ilaveten, Türk Ticaret Kanunu'nun 1530. Maddesinde belirtilen "*alacaklının küçük yahut orta ölçekli işletme (KOBİ) ... borçlunun büyük ölçekli işletme sıfatını taşıdığı hâllerde, ödeme süresi, altmış günü aşamaz.*" ifadesine rağmen, pratikte bu şart çok fazla işlememekte, büyük işletmelere tedarik yapan KOBİ'ler sıkıntı çekmektedir.

3.5. İnsan Kaynağı ve Bilgiye Erişim Problemleri

Genel olarak ülkemizde nitelikli bir insan kaynağı problemi olduğu farklı kesimler tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Avrupa Yenilik Skorbordu'nun 2022 yılı verilerinin girişimcilik ekosistemi ve yenilik ile ilişkili sütunlarına bakıldığında; doktora mezunları, yaşam boyu öğrenme, araştırma sistemlerinin çekiciliği, dijitalleşme becerileri, çalışan başına inovasyon harcamaları, bilgi teknolojilerinin kullanımı, patent başvuruları gibi boyutlarda Türkiye'nin, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin gerisinde olduğu görülmektedir.

Pratikte ise, ÖİK toplantılarının pek çok katılımcısı, KOBİ'lerin teknik meslekî becerileri olan eleman bulmakta sıkıntı yaşadıklarını ve insan kaynağı sorunları deneyimlediklerini ifade etmiştir. Daha özelde ise KOBİ'lerde staj uygulamalarında problemlerin olduğunu, stajlardan beklenen faydanın sağlanamadığını, öğrencilerin meslekî beceri setlerinde eksiklikler bulunduğunu belirtmişlerdir.

Nitelikli bilgiye ve iş zekâsına erişim noktasında ise, genel olarak, KOBİ'lerin ve girişimcilerin nitelikli danışmanlık ve mentorluk hizmetlerini yeterince alamadıkları tespit

edilmektedir. Bunun bir gerekçesi, mevcut mentor havuzu içinde iyi mentor-kötü mentor ayrımının yapılamamasıdır. Mevcuttaki nitelikli mentorlar veya danışmanlar ise sayıca az kalmakta ve ihtiyacı karşılayamamaktadır. Örneğin, ikiz dönüşüm kapasitesinin yetersizliğine ilaveten, enerji verimliliği danışmanlığı, dijital danışmanlık gibi KOBİ'lerin dönüşümünde rol oynayacak danışmanlık hizmetlerine ilişkin sistem henüz yeterince olgunlaşmamıştır.

3.6. Dijital ve Yeşil Dönüşüm Kapasitesinin Yetersizliği

Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere, dünya ekonomisindeki küresel trendlerden birisi teşebbüslerin ikiz dönüşümüdür. Bu dönüşüm o kadar önemlidir ki, büyük ekonomiler arasındaki ticaret savaşlarının ve sanayi politikası yarışlarının en şiddetlileri “yeşil” ve “dijital” cephelerde yaşanmaktadır.

Ülkemizin en büyük ihracat pazarı olan Avrupa Birliği'nde, Yeşil Mutabakat (*Green Deal*) kapsamında getirilen Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (*Carbon Border Adjustment Mechanism*), Avrupa'ya doğrudan ihracat yapan veya Avrupa'ya ihracat yapan büyük işletmelerin tedarik zincirinde yer alan KOBİ'lerimizin yeşil dönüşümünü gerekli kılmaktadır. Ancak, bu noktada üretim yapan pek çok KOBİ'nin yeşil dönüşümün gerekliliği konusundaki farkındalıklarının düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bununla beraber, KOBİ'lerin yeşil dönüşümü kapsamında ne kadar finansman ihtiyacı olduğu tam olarak bilinmemektedir.

KOBİ'lerin yeşil dönüşümü konusundaki bir başka bilgi eksikliği, KOBİ'lerin mevcutta kullandıkları makinelerin, enerji verimliliklerinin ne düzeyde olduğu ile ilgilidir. Bu da yeni makine yatırımıyla sağlanacak verimlilik artışının bilinmesini engellemektedir. Bu sorunun bir diğer boyutu da döngüsel ekonomi ile ilgilidir. Yeşil dönüşümün önemli ilkelerinden birisi KOBİ ve girişimcilerin kaynaklara erişimlerini gözetmek ve döngüsel ekonomi stratejilerini benimsemelerini sağlamaktır. Ancak çıkan atıkların tür ve miktarının tespit edilmesindeki sorunlar ve atık analizlerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların yetersizliği döngüsel ekonomi konusunda zayıf yönlerden ikisi olarak görülmektedir.

KOBİ'lerin yeşil dönüşümüne katkı sağlayabilecek konulardan birisi de güneş enerjisinden elektrik üretimidir. Mevzuattan kaynaklanan çeşitli engeller nedeniyle organize sanayi bölgelerinde yer alan fabrika çatılarına Güneş Enerjisi Santrali (GES) kurulmasının istenen seviyede olmadığı komisyon tartışmalarında belirtilmiştir.

KOBİ'lerin yeşil dönüşüm hakkındaki farkındalık eksikliği, dijital dönüşüm için de geçerlidir. Dijital dönüşüm farkındalığı olan girişimler içinse dijital dönüşüm danışmanlığı verebilecek veya mentorluk sağlayabilecek kurumsal kaynaklar yetersizdir. Daha da önemlisi, dijital dönüşüm öncesinde aşılması gereken süreçleri pek çok girişim deneyimlememiştir. Örneğin, üretimdeki israflar bertaraf edilmeden, verimlilik sağlanmadan dijitalleşmeye geçiş, dijital dönüşümden arzu edilen faydaları engellemektedir.

3.7. İş Birliği Problemleri

İş birliği yapabilen işletmelerin yapamayanlara göre daha yenilikçi ve en yenilikçi işletmelerin de daha fazla iş birliği yapabilecek eğilimde olmaları, verimliliği artırma ve büyümeyi hızlandırma gibi nedenlerle KOBİ'lerin kendi aralarında, KOBİ'lerin büyük işletmelerle ve üniversitelerle iş birliği yapmalarına önem verilmektedir. Bu açıdan ÖİK toplantılarında iş birliği konusunda yaşanan problemlere de değinilmiştir. Buna göre, örneğin, üniversite-sanayi iş birliğinde KOBİ'lerin çoğunda akademi ile çalışma kültürü oluşmuş değildir. Bunun belki de bir gerekçesi, imalat sektöründeki pek çok KOBİ'nin, düşük teknoloji ürün üretmesi ve ihraç etmesinden ötürü, üniversite ile iş birliği potansiyelinin düşük kalmasıdır.

Benzer şekilde, ülkemizdeki KOBİ'lerin kendi aralarındaki iş birliği performansı da görece düşüktür. Avrupa Yenilik Skorbordü'nün 2022 yılı verilerine göre, diğerleriyle iş birliği içinde olan yenilikçi KOBİ'ler sütununda Türkiye, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin gerisinde yer almakta olup ülkemizin bu konudaki performansı bir önceki yıla göre azalmıştır.

Farklı girişimler ve girişimciler arasında iş birliğinin eksik kalmasının kültürel nedenleri olabileceği gibi hukuki gerekçeleri de olabilir. Örneğin, Türk Ticaret Kanunu'nun tanımladığı şirket türleri, özel amaçlı kurulabilecek şirketleri içermemektedir.

Bu kapsamda değerlendirilebilecek bir diğer neden ise ticari uyuşmazlıklarda, uyuşmazlığın çözümüne yönelik olarak arabuluculuk ve tahkim mekanizmalarının etkin olarak kullanılmamasıdır. Bu tür mekanizmaların etkinleştirilmesi ticari hayatın daha hızlı ve güvenli bir zeminde yürütülmesini sağlayacağı gibi işletmeler arası iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesini sağlayacaktır.

Özellikle pandemi sonrasındaki süreçte, artan küresel ve bölgesel gerginliklerin de etkisiyle uluslararası tedarik zincirleri açısından önem kazanan hususlar dayanıklılık ve zincirlerin boyunu kısaltmak olmuştur. Bu açıdan daha fazla KOBİ'nin, daha yaygın biçimde

büyük işletmeler ile çok uluslu şirketlerin tedarik zincirlerine katılımlarını sağlamak gerekmektedir.

3.8. Geniş KOBİ ve Girişimci Kitlesinin Heterojenliğinden Kaynaklanan Sorunlar

İstihdam ve mali büyüklük dağılımları sektörler göre farklılaşmaktadır. Hizmet sektörü girişim ve çalışan sayısı bakımından ilk sırada olmasına rağmen ciro bakımından hem sanayi hem de ticaret sektörünün gerisinde kalmaktadır. Ancak; diğer sektörler göre girişim sayısı az olsa da katma değer açısından sanayi sektörü ilk sırada yer almakta ayrıca, diğer sektörler nazaran daha az girişim ile daha fazla istihdam sağlamaktadır. Söz konusu sektörler, yapısal farklılıklarına rağmen KOBİ tanımı söz konusu olduğunda aynı değerlendirme ölçütlerine tabi tutulduğundan politika tasarımlarında ve uygulanmasında sektörler arası eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan geniş KOBİ ve girişimci kitlesinin heterojen yapısı politikaların şekillendirilmesi sürecinde önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Yüksek çeşitlilik içeren bu kitlenin ölçekleri, yaşları, büyüme kapasiteleri gibi birçok etken, ihtiyaç ve beklentilerinin de farklılaşmasına sebep olmaktadır. Son yıllarda KOBİ ve girişimcilik politikalarında yaşanan paradigma değişimi ile; hibe destek uygulaması terk edilerek uygun masraflı uzun vadeli kredilere geçilmiş, KOBİ ve girişimcilerin küçük ve yardıma muhtaç oldukları düşüncesinden hareketle benimsenen “hepsini destekleme” anlayışı ise yerini değerli segmentleri belirleyip segmentin ihtiyacına göre özelleştirilmiş destek sunma anlayışına bırakmıştır. Ancak ülkemizdeki genel yaklaşımın kapsayıcı ve eşitlikçi destekleme anlayışı niteliği taşıdığı söylenebilir.

Kamu kurumlarının bu geniş ve heterojen kitlenin tamamına erişmesi, hizmet ve destek sağlaması mümkün olmamaktadır. Gelişmiş ülkelerde sıklıkla kullanılan ve ülkemizde de çeşitli başarılı örnekleri görülen arayüz yaklaşımı uygulamaları kamu genelinde yaygınlaşmamıştır. Bu nedenle ulaşılan kitle genişletilememekte ve hizmet çeşitlendirilmesi sağlanamamaktadır.

KOBİ’lerin faaliyet gösterdikleri sektörlerin belirlenmesinde sıkıntılar yaşanmaktadır. İşletme sahipleri faaliyet alanlarını Gelir İdaresi Başkanlığına faaliyet göstereceği alanı beyan ile kaydettirmektedir. Benzer şekilde faaliyet alanı değiştirilirken de yine beyan usulüyle işlem yapılmaktadır. Bu da sektörel ihtiyaçların idari kayıtlara dayalı olarak belirlenebilmesi ve bu doğrultuda politikalar tasarlanmasını güçleştirmektedir.

Teknogirişimciler tarafında ise bir sınıflandırma mevcut değildir. Örneğin, mevcuttaki teknogirişimcilerin kaç tanesinin fikir aşamasında olduğu, kaç tanesinin ilk prototipini çıkarttığı, kaç tanesinin ürünü ticarileştirdiği veya kaç tanesinin şirketleştiği bilinmemektedir. Bunların her birinin ihtiyaç duyduğu destekler birbirinden farklıdır. İlaveten, bütün bunların bir arada görülebileceği, kamu gözetiminde bir veri tabanına ihtiyaç bulunmaktadır.

Planlı ekonomi bölgelerinde üretilen ürünlere veya geliştirilen teknolojilere dair bir envanter bulunmamaktadır. Bu tür dinamik veri altyapılarının oluşturulması KOBİ ve girişimcilik ekosisteminde sinerji ve işbirliklerini geliştirecek bir unsur olarak görülmektedir.

3.9. Afet ve Kriz Yönetimi Problemleri

Ülkemiz, yer aldığı coğrafyadan ötürü çok sayıda doğal afete (sel, kuraklık, deprem vs.) ve krize (çatışma, savaş, büyük ölçekli insan göçü vs.) maruz kalmaktadır. Deprem Bölgeleri Haritası'na göre, yurdumuzun %92'sinin deprem bölgeleri içerisinde olduğu, nüfusumuzun %95'inin deprem tehlikesi altında yaşadığı ve ayrıca büyük sanayi merkezlerinin %98'i ve barajlarımızın %93'ünün deprem bölgesinde bulunduğu bilinmektedir. Bütün bu afet ve krizler, KOBİ ve girişimcilik ekosistemi üzerinde de önemli olumsuz etkilere yol açmakta ve ekosistemin pek çok paydaşının iş sürekliliğini tehdit etmektedir. Bu durumun son örneği, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen, Kahramanmaraş merkezli 7,8 ve 7,5 moment büyüklüğündeki (M_w) depremlerde görülmüştür. Bu depremler, on binlerce can kaybına ve yaralanmaya yol açmakla birlikte on milyarlarca dolarlık ekonomik kayba da neden olmuştur. Bu ekonomik kaybı artıran bir unsur da depremlerden etkilenen bölgede faaliyet gösteren girişimcilerin, KOBİ'lerin ve çalışanlarının olağan ekonomik faaliyetlerini sürdürebilecekleri araçlardan yoksun kalmalarıdır.

Bölgede makineler, fabrikalar gibi maddi üretim araçlarının kullanılamaz hale gelmesinin yanı sıra bölgedeki teşebbüslerin göç kaynaklı yoğun çalışan kaybı yaşadığı görülmüştür. Geçici olarak başka şehirlerdeki akrabalarının evlerine sığınan ve tekrar işbaşı yapabilecek olan personelin, kalacak yer imkânı olmadığı için işlerine başlayamadıkları gözlemlenmektedir. Geçici iş kaybının kalıcı hale gelmemesi için çeşitli tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bölgedeki teşebbüsler, özellikle nitelikli çalışanlarının ilk fırsatta deprem bölgesi dışındaki firmalarda uygun pozisyonlara geçmeye çalışacaklarını tahmin etmekte olup ortaya çıkacak bu işgücü eksikliğinin nasıl kapatılabileceği konusunda endişe duymaktadır. Bununla birlikte, diğer bölgelerden, deprem bölgesinde bulunan KOBİ'lerde

çalışmak üzere gelen personelin sayısında da ciddi azalmalar olacağı beklenmektedir. Bütün bunlar, bölgede faaliyet gösteren girişimlerin iş sürekliliğini tehdit etmektedir.

Daha geniş bir perspektiften bakıldığında ise pek çok girişimci ve KOBİ'nin afet ve kriz yönetimi ile iş sürekliliği planlaması kapasitesinin yetersiz olduğu tespiti yapılabilmektedir.

Konuyla ilgili bir diğer gözlem ise üretim yeri ve araçlarının sigorta sistemine dahil konusundaki eksiklikler olmuştur. Sigortalı olmayan üretim yeri ve üretim araçlarının sayısının fazla olması, meydana gelen hasarın tazmini ve üretimin hızla başlatılabilmesini engelleyen bir unsurdur.

4. TÜRKİYE'DEKİ DİNAMİKLER VE DÜNYADAKİ EĞİLİMLERİN MUHTEMEL YANSIMALARI

Önceki bölümlerde detaylandırılan, Türkiye'deki dinamikler ve dünyadaki eğilimler doğrultusunda KOBİ'ler için özellikle;

- Verimlilik artışı,
- Katma değeri yüksek mal ve hizmetlerin üretimine geçiş,
- Alternatif finansman araçları,
- Dijitalleşme,
- Yeşil üretime geçiş,
- Paydaşlarla (diğer KOBİ'ler, büyük işletmeler, üniversiteler) iş birliğinin artırılması,
- Dayanıklılık (dirençlilik) kapasitesinin artırılması

temalarının öne çıkacağı düşünülmektedir.

Girişimcilik kapsamında ise;

- Girişimcilik havuzunun genişletilmesi,
- Girişimcilik eğitiminin dönüştürülmesi ve yaygınlaştırılması,
- Teknogirişimcilik,
- Belirli girişimci gruplarının (kadın girişimci, sosyal girişimci, kurum içi girişimci) önceliklendirilmesi,
- Bilgi ve deneyim tabanlı danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması

konularının ön planda olacağı düşünülmektedir.

KOBİ ve girişimcilik ekosisteminde kamunun rolüne ilişkin ise;

- Kamu desteklerinin etkililiğini artırmak için katma değer yaratma potansiyeli yüksek, öncelikli KOBİ ve girişimci grupları belirlenerek bunlara destekler verilmesi,
- Devletin KOBİ ve girişimcilik ekosistemine doğrudan finansman sağlamasının dışında yönlendiricilik vasfının öne çıkarılması ve eşgüdümün güçlendirilmesi

hususlarının önemli olacağı öngörülmektedir.

5. PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ

5.1. Uzun Vadeli Hedefler

Ülkemiz kronik hale gelen cari açık ve işsizlik problemleriyle uzun yıllardır mücadele etmektedir. Bu problemlerin giderilmesinde kullanılabilecek çözümlerden birisi KOBİ'lerin ve girişimcilerin "üretimde verimliliklerini" ve "dinamik verimliliklerini" artırarak katma değeri daha yüksek ürünler üretmesi ve bu ürünlerin iç ve dış pazarda satılmasıdır. Bu yaklaşımın gerektirdiği makro politik öncelikler, 2053 ve 2071 vizyonu doğrultusunda (i) refahı tabana yayarak KOBİ ve girişimcilerin ekonomik kalkınmaya daha fazla katkı sağlamalarına imkân tanımak, (ii) yerli ve millî, yenilikçi ve yeşil üretim ekonomisi anlayışı ve millî teknoloji hamlesi doğrultusunda; ileri teknolojiye dayalı ve yüksek katma değerli üretim alanlarını desteklemek, (iii) KOBİ ve girişimcilerin üretim ve ihracatını arttıracak, yeşil kalkınma devrimine katkı verecek faaliyetlerini verimlilik ilkesi doğrultusunda desteklemek, (iv) KOBİ ve girişimcilere yönelik politika ve programları katılımcı yöntemlerle bilgiye dayalı olarak tasarlayarak daha başarılı uygulamalara imkân sağlamak, (v) işsizliğin azaltılması ve yeni iş olanakları oluşturulması için genç nüfusun girişimcilik potansiyelinden daha fazla yararlanmak olarak ifade edilebilir.

5.1.1. On İkinci Plan (2028 Yılı) Hedefleri

On İkinci Kalkınma Planı döneminin sonuna yönelik önerilebilecek somut sayısal hedefler aşağıda sıralanmaktadır:

- İhracat yapan KOBİ sayısının 150.000'e yükseltilmesi (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılı itibarıyla 94.111).
- KOBİ ihracatının 120 milyar ABD dolarına yükseltilmesi
- İmalat sanayinde KOBİ'lerin yaptıkları ihracatta yüksek teknolojinin payının %3'e çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında %1,3).
- KOBİ'lerde çalışan başına düşen yıllık katma değerın satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış 40.000 ABD dolarının üzerine çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında 27.599 ABD doları).
- İstihdama göre ceylan girişim niteliğini haiz KOBİ sayısının yıllık 5.000'in üzerine çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında 4.312).

- İstihdama göre hızlı büyüyen girişim niteliğini haiz KOBİ sayısının yıllık 30.000'in üzerine çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında 23.211).
- Mali ve mali olmayan şirketler Ar-Ge harcamasında KOBİ'lerin payının %37'ye çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında %27,1).
- KOBİ'ler tarafından yapılan patent tescil sayısının yıllık 1.000'in üzerine çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında 513).
- Yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ sayısının 5.000'in üzerine çıkarılması (Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistiklerine göre 2021 yılında 2.771).
- Ticari krediler içerisinde KOBİ kredilerinin payının %40'a çıkarılması (BDDK Aylık Bankacılık Sektörü Verileri Temel Görünümüne göre 2023 yılı Nisan ayında %36,6).
- Teknogirişim Rozeti alan işletme sayısının 70.000'e ulaşması (2023 yılı itibarıyla Teknogirişim Rozeti uygulaması henüz başlamamıştır).

5.1.2. Hedeflere Dönük Temel Amaç ve Politikalar

On İkinci Kalkınma Planı döneminde KOBİ'ler ve girişimcilere dair temel amaç "geniş ve heterojen KOBİ ve girişimci kitlesinin nitelikleri itibarıyla sınıflandırılarak uygulanacak odaklı politikalar aracılığıyla KOBİ ve girişimcilerin verimliliklerinin, dayanıklılıklarının ve ekonomik büyümeye katkılarının artırılması" olarak ifade edilebilir. Bu amaç doğrultusundaki temel politikalar aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır:

- Girişimcilik ekosistemi paydaşlarının ihtiyaç duyduğu beşerî sermayenin sağlanması,
- KOBİ ve girişimcilik ekosistemi paydaşları arasında iş birliği kültürünün yaygınlaştırılması,
- KOBİ ve girişimcilik ekosisteminde kamu kaynak dağıtım etkinliğinin artırılması,
- KOBİ'lerin ölçeklerini büyütmelemlerinin sağlanması,
- Finansmana erişimin kolaylaştırılması, alternatif ve yenilikçi finansman yöntemlerinin yaygınlaştırılması,
- KOBİ'lerin ve girişimcilerin ulusal ve uluslararası pazarlara erişiminin artırılması,
- İkiz dönüşümün KOBİ'lerde uygulanmasına yönelik dönüşüm ekosisteminin inşa edilmesi,

- Girişimcilerin ve KOBİ'lerin afet ve kriz yönetimi ile iş sürekliliği planlaması kapasitesinin artırılması.

5.1.3. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Uygulama Stratejileri ve Tedbirler

Bir önceki bölümde ifade edilen temel amaç ve politikalara dair uygulama stratejilerine ve tedbirlere maddeler halinde aşağıda yer verilmektedir:

Politika 1: Girişimci ekosistemi paydaşlarının ihtiyaç duyduğu beşerî sermayenin sağlanması.

Strateji ve Tedbirler:

- Güncel ihtiyaçlara yanıt veren nitelikli akredite danışmanların ve mentorların sayısını artırarak kullanımlarını yaygınlaştırmak.
- Girişimcilerin ve KOBİ'lerin finansal okuryazarlık, mevzuat okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, pazarlama bilgisi vb. gibi temel alanlarda farkındalıklarını artırmaya ve becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimler vermek.
- Meslek yüksekokulu ve üniversitelerin müfredatlarında öğrencilerin meslekî becerilerinin geliştirilmesine yönelik güncellemeler yapmak.
- Meslek eğitim merkezlerinin ve meslek liselerinin organize sanayi bölgelerinin içinde olduğu yapıları yaygınlaştırmak.
- Meslek lisesi müfredatlarında özel sektörün ihtiyaçları doğrultusunda güncellemeler yapmak.
- Spesifik meslekî becerilere olan ihtiyacı karşılamak için, örgün eğitim dışında daha kısa süreli eğitimler sunmak.
- Nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak üzere, yaşam boyu öğrenme kapsamında belli bir yaşın üstündeki bireylere de eğitimler vermek.
- Staj veya tez yazımını yükseköğretim programlarının tamamında yaygınlaştırarak, tezlerin üniversite dışında bir kuruluşa çalışılarak yazılmasını mümkün kılmak, mevcut staj programlarının kapsamını genişletmek ve bunların mali yükünün kamu kesimi tarafından karşılanmasını sağlamak.
- Özellikle orta yüksek ve yüksek teknoloji ürün grubunda pazarlama yetkinliği kapsamında ele alınabilecek “ticarileşme ve markalaşma” konularında detaylı eğitimler tasarlamak ve mentorluk hizmetleri sunmak.
- Teknoloji alanında kritik uzmanlıklara sahip yetenekler ile yenilikçi iş modelleri ve derin teknolojiye dayalı girişimi olan girişimcilere özel vize uygulamasını hayata

geçirmek ve “Stratejik İttifak” kurulacak ülkeler özelinde, karşılıklı serbest dolaşım imkânları oluşturmak.

- OSB’ler ve TGB’ler bünyesinde faaliyet gösteren sürekli eğitim merkezleri aracılığıyla söz konusu bölgeler içerisindeki işletmelerin nitelikli eleman ihtiyaçlarını karşılamak.
- İhtiyaç duyulan nitelikli danışmanlara erişim için OSB’lerde danışma merkezleri kurmak.
- Teknokentlerde, kuluçka merkezlerinde veya TEKMER’lerde uygulamalı ve simülasyonlu girişimcilik eğitimlerini yaygınlaştırmak.
- Girişimcilik eğitimlerini K12⁸ seviyesinin tamamını (Ana okuldan 12. sınıfa kadar) kapsayacak şekilde genişleterek, girişimci birey ve işletmelerin başarısını topluma rol modeller üzerinden aktarmak.
- İlköğretimden itibaren uygulamalı ve simülasyonlu girişimcilik eğitimleri yoluyla genç nüfusun ve kadınların girişimcilik potansiyelinden azami seviyede faydalanmak.
- Kadınlar, gençler ve diğer gruplar için ulusal ve yerel düzeyde iş planı yarışmalarını özendirerek girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılmasını sağlamak.
- Girişimcilik ekosistemine nitelikli beşerî sermaye sağlamak üzere, kurum içi girişimciliği yaygınlaştıracak mekanizmalar geliştirmek.
- Deneyimli profesyoneller ile KOBİ ve girişimcileri bir araya getirecek eşleştirme fonksiyonu da içeren platformları yaygınlaştırarak ve bire bir danışmanlık mekanizmaları geliştirerek bilgiye erişim kolaylaştırmak.

Kutu 3. İrlanda’daki Girişimcilik Eğitimi Modeli

Zengin ve gelişmiş Avrupa’da yer almasına rağmen uzun yıllar boyunca Avrupa’nın en fakir ülkelerinden biri olan İrlanda, 1990’lı yıllarda “İrlanda Ekonomik Mucizesi” olarak adlandırılan bir ekonomik dönüşüm süreci yaşamıştır. KOBİ’ler ve girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesi de bu sürecin en önemli unsurlarından biri olmuş ve girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesinde girişimcilik eğitimleri önemli bir rol oynamıştır.

Ülkede gençlerin potansiyelinin erken aşamada teşvik edilmesi amacıyla girişimcilik eğitimlerine erken yaşlarda başlanmaktadır. İrlanda’da girişimciliğin küçük yaşlarda özendirilmesine yönelik çok sayıda program bulunmaktadır.

İlköğretim düzeyinde, girişimcilik eğitimi doğrudan isteğe bağlı müfredat süresinin bir parçası olarak veya dolaylı olarak Drama, Sanat, Sözlü Dil, Yaratıcı Yazarlık, Proje Grubu/Etkinlik veya Sanat gibi alanlarda verilmektedir.

İlkokullarda verilen eğitimlere *Junior Entrepreneur* (JEP) programı bir başka örnek olarak verilebilir. 2010 yılından bu yana 90.000 sınıfta bu eğitimler verilmiştir. Girişimci gibi düşünme, yeni

⁸ 12 yıllık okul öncesi, ilk ve orta öğretim yerine kullanılan terimdir.

beceriler geliştirme, iş fikri geliştirme gibi modüller içeren program toplamda 7 hafta içerisinde tamamlanmaktadır.⁹

İlkokul öğrencilerine yönelik bir diğer program ise iki yıl içinde 22.000 öğrenciye ulaşan *Junior Achievement* (JAP) programıdır.¹⁰ Gönüllülük esaslı program kapsamında, gönüllülerin öğrencilerle deneyimlerini paylaşırken resmi müfredatı tamamlayıcı içerik sunmalarına olanak tanınmaktadır. JA programları, gençlere iş dünyasında hayatın tadına varmalarını sağlayan eğlenceli, uygulamalı, yüksek etkili deneyimler sağlayacak şekilde tasarlanmıştır.

Kaynak: Junior Entrepreneur Programme, <https://www.juniorentrepreneur.ie/howitworks/> E.T: 14.06.2023;
Junior Achievement Ireland, <https://jai.ie/> E.T: 14.06.2023; Enterprise Ireland, <https://enterprise.gov.ie/en/what-we-do/the-business-environment/entrepreneurship-/entrepreneurship-education/> E.T: 14.06.2023

Politika 2: KOBİ ve Girişimci ekosistemi paydaşları arasında iş birliği kültürünün yaygınlaştırılması.

Strateji ve Tedbirler:

- KOBİ ve girişimcilere yönelik destekleyici kuruluşlarda arayüz kullanımı anlayışını yaygınlaştırarak ekosistemin aktörleri arasındaki iş birliğini güçlendirmek.
- Girişimci ekosisteminde bir sonraki aşamadaki teşebbüsün bir önceki aşamadaki teşebbüsle iş birliği yaptığı ve ona mentorluk yapabileceği destekleme ve geliştirme yaklaşımları geliştirmek.
- Teknik mentorluk gerektiren niş alanlarda, büyük işletmelerin, girişimcilere ve KOBİ'lere mentorluk yapmasını teşvik etmek.
- KOBİ'lerin, üniversiteler ve araştırma altyapıları ile müşterek hazırlayacakları projelerin desteklenmesine yönelik destek uygulamalarını devreye almak.
- Sektörel bazda en iyi verimlilik değerlerine sahip firmaların iyi uygulama örneklerinin diğer firmalar tarafından da uygulanmasını sağlamak amacıyla TOBB, TÜSİAD, MÜSİAD vb. kuruluşlar bünyesinde benchmarking (kıyaslama) mekanizmaları oluşturmak.
- Tedarikçi geliştirme uygulamalarını geliştirmek ve yaygınlaştırmak.

⁹ <https://www.juniorentrepreneur.ie/howitworks/>

¹⁰ <https://jai.ie/>

Kutu 4. ASELSAN ve Tedarikçileri Arasındaki İş birliği

ASELSAN, tedarikçi evreni ile Türkiye genelinde en çok tedarikçi ile çalışan 5. firma olup yerli alım oranı %70'e ulaşmıştır. 2022 yılı geneline bakıldığında ASELSAN, Türkiye'nin 46 farklı ilinde faaliyet gösteren 3.300 yerli firma ile aktif iş birliği gerçekleştirmiştir. ASELSAN tarafından tedarikçilere sunulan destekler aşağıda belirtilmiştir:

- ASELSAN tarafından hayata geçirilen GücümüzBir Platformu, mevcut tedarikçiler ile ilişkilerin güçlendirilmesi, katma değer sağlayıcı yeni tedarikçilerin ekosisteme kazandırılması ve kazan-kazan prensibi doğrultusunda geliştirilecek iş birlikleri ile tedarik tabanının sürdürülebilirliğine katkı sağlamayı hedefleyen interaktif iletişim ve paylaşım platformudur.
- ASELSAN gelişimi sadece kendi çalışanları ile sınırlı tutmamak ve tedarikçilerini de geliştirebilmek amacıyla fiziksel ve online eğitimler sunmaktadır.
- ASELSAN'ın tedarikçilerine sağladığı bir diğer destek ise insan kaynakları konusundadır. GücümüzBir sitesi üzerinden ulaşılabilen insan kaynakları modülü ile ASELSAN'a başvuruda bulunan personel adaylarının bilgileri, adayın onayı dâhilinde, tedarikçiler ile buluşturulmaktadır. Bu sayede işveren ve iş arayışındaki nitelikli personel bir araya getirilmekte; iş gücü doğru kanallara yönlendirilebilmektedir.
- ASELSAN tedarikçilerinin finansmana erişimini kolaylaştırmak üzere hayata geçirilen Tedarikçi Finansman Sistemi sayesinde tedarikçiler ASELSAN açık siparişleri ile anlaşma yapılan bankalardan birine gittiklerinde, ilgili sipariş tutarı doğrultusunda herhangi bir teminat aranmaksızın kredi kullanabilmekte, teminat mektubu alabilmektedir.
- ASELSAN envanterinde yer alan çalışır durumdaki üretim, malzeme, test ekipmanı ve benzeri araçların sembolik bedeller ile devredilmesiyle tedarikçilerin üretim gücü desteklenmektedir. Ayrıca ASELSAN envanterine kayıtlı özel amaçlı test ekipmanları, altyapı kullanım müsaitliği ve imkânlar dâhilinde değerlendirilerek tedarikçilere sunulmaktadır.

Kaynak: ASELSAN Tedarik Zinciri Yönetimi Genel Müdürlüğü, 2023

Politika 3: KOBİ ve girişimci ekosisteminde kamu kaynak dağıtım etkinliğinin artırılması.

Strateji ve Tedbirler:

- Oldukça heterojen bir kitle olan KOBİ ve girişimci tipolojilerinin belirlenerek girişimcilik bağlamında bir örneği sunulan (Tablo 33) segmentasyon yaklaşımını uygulamaya almak ve teknogirişimlere rozet vererek destekler sunmak.
- Yaygın destekleme yerine; “hızlı büyüyen”, “sürekli ihracat yapan”, “yüksek teknoloji alanında faaliyet gösteren”, “verimliliğini artıran”, “Ar-Ge harcama düzeyi yüksek” gibi değerli segmentleri belirleyip bu kapsamdaki firmaların gelişimini daha yakından takip ederek özelleştirilmiş destekler sunmak.
- Destek programlarının tasarım, uygulama ve değerlendirme süreçlerine ilişkin mevzuat altyapısını tamamlayarak devlet yardımlarına yönelik bütünleşik bir izleme sistemi kurmak.

- KOBİ'lere ve girişimcilere sağlanan kamu desteklerinin etki analizini yaparak analiz sonuçları doğrultusunda mevcut destekleri iyileştirmek ve yeni desteklerin tasarım kalitesini artırmak.
- Girişimcilik ve KOBİ'lere yönelik politikaların uygulama kalitesini artırmak üzere paydaş istişaresi ve koordinasyonu mekanizmalarının daha etkin ve sık kullanılması için sistematik yaklaşımları hayata geçirmek.
- Destek ve teşvikler için kamu sektörünün yaptığı izleme ve değerlendirme çalışmalarının kapsayıcılığını artırarak özel sektör paydaşlarının çalışmalara daha fazla katkı sağlamalarını imkân tanımak.
- KOBİ ve girişimcilerin sektör, bölge ve ölçek bazında farklılaşan ihtiyaçlarının; destek mekanizmaları ve diğer uygulama araçlarının tasarım süreçlerinde dikkate alınmasını sağlamak.
- Kadınların, gençlerin ve diğer grupların girişimcilik potansiyelinden daha fazla yararlanılmasını sağlamak.
- İç ticarete konu geleneksel sektörlerde iş kuranlar ile çoğunlukla nihai tüketiciye yönelik ürün ve hizmet sunan işletmelere sadece mikro finansman, beceri geliştirme, eğitim ve danışmanlık konularında destek sağlamak.
- Devlet desteklerine bağımlı bir girişimci ve KOBİ kitlesi oluşmasını engellemek üzere, geri ödemeli destekleme anlayışına geçişi hızlandırmak.
- Devlet tarafından verilen desteklerin amacına uygun kullanılmasını temin etmek üzere nakdi destekler yerine "kupon programları" tasarlamak.
- Kamu desteklerinin gelir olarak muhasebeleştirilmemesi için, ilgili vergi mevzuatında değişiklikler yapmak.
- Girişim ve KOBİ'lerin Ar-Ge ve yenilik potansiyellerinden daha fazla istifade edilmesi amacıyla, kamu destekleri için pazar odaklı hareket etme anlayışını güçlendirerek ticarileşme oranlarını artırmak.
- KOBİ'lerin ve girişimcilerin "teşvik ve proje başvurusu okuryazarlığını" artırmak.
- Mükerrer yenilik faaliyetlerini önlemek, kamu desteklerini organize etmek ve arz ile talebin daha etkin eşleşmesini sağlamak adına, organize sanayi bölgeleri, teknoparklar gibi yerlerde üretimi yapılan ürünlerin ve geliştirilen teknolojilerin envanterini çıkartmak.

- Kurum içi girişimciliğin yaygınlaştırılması amacıyla gerekli yasal tedbirleri almak ve deneyimli profesyonellerin üzerindeki riski azaltarak onları cesaretlendirecek programları devreye sokmak.
- İşletmelerin özelliklerini belirleyerek işletmeye özel yol haritaları çıkartmak.
- İşletme performansına dayalı aşamalı destekleme anlayışını yaygınlaştırmak.

Tablo 33. Girişimcilik Segmentasyonu

Segment	Özellikleri	Politika Amacı	Sunulacak Destekler
Geleneksel Girişimciler	<ul style="list-style-type: none"> - Kendi işini kurmak isteyen gerçek kişiler - Ağırlıklı geleneksel sektörlerde faaliyet gösteriyor - Nihai tüketiciye yönelik mal/hizmet üretiyor - İç ticarete odaklanmış - Büyüme motivasyonu yok - Kısa ömürlü 	Ömürlerini Uzatmak	<ul style="list-style-type: none"> - Online Eğitim (Beceri geliştirme) - Bire bir temel iş danışmanlığı - Basit “Nasıl Yapılır?” Kılavuzları
Yenilikçi Girişimciler	<ul style="list-style-type: none"> - Pazar Odaklı Yenilikçilik - Pazar araştırması ve/veya doğrulaması yapılmış yeni veya yenilik içeren mal/hizmet geliştiren - Büyüme potansiyeli/isteği/niyeti olan 	Büyümelerini ve ekonomik büyümeye daha fazla katkı sağlamalarını hızlandırmak	<ul style="list-style-type: none"> - Proje bazlı destek - İş melekleri ile eşleştirme - Hibe/Kredi - Tedarik zincirlerine dâhil etmeye yönelik faaliyetler - Kümeler/Ağlar - Verimlilik geliştirme destekleri - Kamu alım garantileri
Teknogirişimciler	<ul style="list-style-type: none"> - Teknoloji ve Yenilik Odaklı - Hızlı büyüme potansiyeline ve ölçeklenebilir iş fikrine sahip - En fazla 10 yaşında 	Uluslararası düzeyde rekabet gücü yüksek Turcornlar yaratmak	<ul style="list-style-type: none"> - Hızlandırma Programları - Mentorluk - Kitle fonlamasına giriş masraflarının karşılanması - Risk sermayesi - Hibe/Kredi - Networklere erişim imkânı sağlanması - İş Melekler ile Eşleştirme - Tohum öncesi hibeler

Segment	Özellikleri	Politika Amacı	Sunulacak Destekler
Kurum İçi Girişimciler	<ul style="list-style-type: none"> - Firma içerisinde bir fikri, risk alma ve yenilik yapma yoluyla karlı, nihai bir ürüne dönüştürme sorumluluğunu üstlenen kişiler, - Girişimci doğuran girişimler 	Yaratıcı fikirlere ve mesleki tecrübeye sahip kurum çalışanlarının girişimci potansiyelini harekete geçirmek	<ul style="list-style-type: none"> - Tanıtım ve farkındalık artırma programları - Online Eğitim - Kredi ve hibe programları - Yarışmalar - Tedarik Ağlarının Geliştirilmesi
Sosyal Girişimciler	<ul style="list-style-type: none"> - Sürdürülebilir bir iş modeli geliştirerek ticari faaliyet ile gelir elde eden ve kazandığı karın önemli bir kısmını Sosyal ve çevresel problemlere çözüm geliştirmeye yönlendiren, - Toplumsal farkındalık yaratmak amacıyla girişimciliğin gücünü kullanan, - Sivil toplum kuruluşlarına göre gelir sağlaması daha kolay olan girişimler - Genelde çevreden gelen isteklerle oluşur (krizler, ekolojik problemler, ihtiyaç sahibi gruplar) 	Sosyal ve çevresel problemlerin çözülmesine katkı sağlamak	<ul style="list-style-type: none"> - Tanıtım ve farkındalık artırma programları - Yarışmalar - Sosyal amaçlara hizmet edecek güdümlü projelere yönelik kredi ve hibe programları

Politika 4: KOBİ'lerin ölçeklerini büyütmelelerinin sağlanması.

Strateji ve Tedbirler:

- Eşik atlama aşamasında olan KOBİ'ler üzerindeki düzenleyici yükleri hafifletmek ve söz konusu işletmelere büyüme motivasyonu kazandırmak.
- Eşik atlama aşamasında olan KOBİ'lerin bu konuda tecrübesi olan danışmanlarla ve mentorlarla iş birliği yapmasını teşvik etmek.
- Devlet desteklerinde orta ölçekli işletmelere daha fazla odaklanarak;
 - Mikro ve küçük ölçekli işletmelerde daha fazla devlet desteğine erişmek için büyüme motivasyonu oluşturmak.
 - Orta ölçekli ve büyük işletmeler arasında rekabeti yoğunlaştırmak ve böylelikle bu işletmelerde yenilik yoluyla verimlilik artışı sağlamak.

- Küçük ölçekli işletmelerin orta ölçekli işletmelere dönüşürken mekân ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak orta ölçekli sanayi bölgeleri kurmak.
- Kümelenme yoluyla, KOBİ'lerin büyümek için ihtiyaç duyduğu eğitim olanaklarına, finansmana, danışmanlık hizmetlerine ve yurt dışı pazarlara erişim sağlamak.
- KOBİ'lerin büyük işletmeler, üniversiteler ve araştırma merkezleriyle ve kendi aralarında iş birliği yapmalarını sağlayarak büyümelerini kolaylaştırmak.

Politika 5: Finansmana erişimin kolaylaştırılması, alternatif ve yenilikçi finansman yöntemlerinin yaygınlaştırılması.

Strateji ve Tedbirler:

- Kitle fonlaması, girişim sermayesi yatırım ortaklıkları, melek yatırımcılık, yatırım bankacılığı gibi alternatif finansman yöntemlerinin daha yaygın kullanılmasını sağlamak.
- KOBİ'lerin ve girişimcilerin desteklenmesini sağlamak amacıyla girişim sermayesi, risk sermayesi, melek yatırım ve kitle fonlaması gibi çeşitli yenilikçi finansman modellerinin geliştirilmesi için söz konusu yapılara kamu kaynağı ile katılım sağlamak.
- Kamu tarafından yürütülen fonların fonu uygulamalarının sayısı ve hacminin artırılmasını sağlamak.
- KOBİ'lerin bankacılıktan ziyade sermaye piyasası araçlarından yararlanarak finansmana erişimini sağlamak üzere KOBİ borsasını kurmak.
- Büyük işletmeleri, tahvil ihracı gibi alternatif finansman sağlama yöntemlerine yönlendirerek, bankacılık sektöründe KOBİ'lere ayrılacak kredi miktarını artırmak.
- KOBİ'lerin kira sertifikası ve tahvil ihracı yoluyla finansmana erişebilmelerini sağlamak üzere gerekli yasal düzenlemeleri yapmak.
- Büyük işletmelerin, KOBİ'ler ile imzaladıkları tedarik sözleşmelerinde alacak temlikli yasağı koymalarının önüne geçebilmek amacıyla denetimleri artırmak.
- Borca dayalı kitle fonlaması platformlarının devreye girmesini (katılım finans esaslı borçlanmaya dayalı) sağlamak.
- Kitle fonlaması sistemine yabancı bireysel yatırımcıların da girebilmesiyle ilgili mevzuat engellerini ortadan kaldırmak.
- Girişim sermayesi yatırım fonlarının sayısını, miktarını ve bunlardan yararlanan işletme sayısını artırmak.

- Girişim sermayesi yatırım fonlarına yatırım yapmak için nitelikli yatırımcı olma şartını esneterek yatırımcı tabanını genişletmek.
- Melek yatırımcılık sisteminin gözden geçirilerek sistemin yeniden yapılandırılmasını sağlamak.
- Yatırım bankacılığının KOBİ'ler tarafından daha fazla kullanılmasını sağlamak.
- Üretim ekonomisini güçlendirmek amacıyla KOBİ'lere kullanılan ticari krediler içerisinde kefaletli kredilerin payını artırmak.
- Katılım bankacılığının KOBİ'ler tarafından daha fazla kullanılmasını sağlamak.
- Kooperatif katılım finansman kuruluşlarını, finansal kaynaklara ulaşamayan KOBİ'lerin kaynak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanmak.
- KOBİ'lerin finansmana erişiminde ve nakit akımları kaynaklı yüklerini hafifletmek amacıyla kamu ve meslek birlikleri tarafından karz-ı hasen uygulamasının geliştirilmesini ve kapsamının genişletilmesini sağlamak.
- Patent ve ticari markalar gibi maddi olmayan varlıkların teminat olarak kabul edilmesinin yolunu açmak.
- KOBİ'lerin finansal dayanıklılığını artırmak için alacak sigortası sisteminin etkinleştirilmesini sağlamak.
- Makinelerin kaydı ve takibi gerçekleştirilemediği için teminat olarak değerlemeleri düşük kaldığından, bir makine sicil sistemi kurmak.
- “KOBİ'ler için Türkiye Finansal Raporlama Standardı”nın KOBİ'ler arasında yaygınlaştırılmasını sağlamak.
- KOSGEB tarafından geliştirilen İşletme Değerlendirme Raporlarını (İDR) yaygınlaştırarak KOBİ'lerle ilgili bilgi asimetrisi problemlerini azaltmak.
- KOBİ'ler ve girişimciler değerlendirilirken, finans verileri dışındaki verilerin de kullanıldığı yeni skorlama sistemleri geliştirmek.
- Blok zincir tabanlı yeni nesil dijital ödeme sistemlerinin kullanımını KOBİ'ler ve girişimciler arasında yaygınlaştırmak.
- Teknolojik gelişmelere uyumlanarak hayata geçirilen fatura kayıt sistemi gibi yeni mekanizmalarla modern bir finansal enstrüman haline gelen Kredi Kefalet Sistemi aracılığıyla kamu kaynaklarına yük getirmeden KOBİ'lere finansman sağlamak.

Politika 6: KOBİ'lerin ve girişimcilerin ulusal ve uluslararası pazarlara erişiminin artırılması.

Strateji ve Tedbirler:

- Büyük işletmelerin ithalat yoluyla karşıladıkları ihtiyaçların KOBİ'lerden temin edilmesine yönelik yerli tedarikçi geliştirme uygulamalarını yaygınlaştırmak.
- KOBİ ve girişimcilerin pazara erişim imkânlarının kamu alımları yoluyla çeşitlendirilmesini sağlamak.
- KOBİ'lerin Ar-Ge faaliyetlerini kamu ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirmek ve kamu alımı ile sonuçlandırmak,
- Teknogirişimciler tarafından oluşturulan ürünlerin Devlet Malzeme Ofisi (DMO) bünyesindeki Tekno Katalog platformu gibi araçlarla entegrasyonunu sağlayarak bu ürünlerin ticarileşme ve markalaşma süreçlerini hızlandırmak.
- KOBİ ve girişimcilerin uluslararasılaşma kapasitelerini artırarak ihracatçı KOBİ tabanını genişletmek.
- Kesintili ihracat yapan KOBİ'lerin ihracatta süreklilik sağlamasını kolaylaştırmak.
- KOBİ'lerin uluslararası pazarlara erişimini etkinleştirmek için KOSGEB'in yurt içindeki, Ticaret Bakanlığının ise yurt dışındaki yaygın hizmet ağını ve ihracat destek ofisleri gibi yapıları bütüncül olarak kullanmak.
- Kolay İhracat Platformunun bilinirliğini ve kullanımını yaygınlaştırmak.
- Yurt dışında faaliyet gösteren Türk kökenli işletmelerin ve girişimcilerin ticaret elçisi haline dönüştürülmesine yönelik bir sistem kurmak.
- Türkiye'de okuyan/okumuş yabancı öğrencileri ülkelerine döndüklerinde ülkemizin gönüllü "ticaret elçisi" olarak çalışmalarını için özendirme.
- Türkiye'nin yurt dışındaki "Bilgi Teknolojisi Diasporası"nın bir envanterini çıkartarak ülkemizdeki girişimciler ile etkileşim kurabileceği ve eşleştirilebileceği bir mekanizma geliştirmek.
- B2C satışlarında gümrük ve lojistik süreçlerini kolaylaştırıcı düzenlemeler yapmak, müşteri bulma, lojistik ve ödeme sistemleri geliştirmek.
- E-ticarete kritik rol üstlenecek nitelikli insan kaynağı gelişimini desteklemek.
- Dijital reklam stopajı, kargo gönderilerinde vergilendirme gibi unsurları gözden geçirerek güncellemek.

- KOBİ'lerin dış ticaret konusunda ihtiyaç duydukları nitelikli eleman ihtiyacının karşılanmasına yönelik destekleri artırmak.
- KOBİ ve girişimcilerin sınai mülkiyet haklarının korunmasına yönelik bilgilendirme, danışmanlık ve destek faaliyetlerini artırmak.

Politika 7: İkiz dönüşümün KOBİ'lerde uygulanmasına yönelik dönüşüm ekosisteminin inşa edilmesi.

Strateji ve Tedbirler:

- İkiz dönüşüm stratejilerini, öncelikle büyük işletme tedarikçileri ile OSB'lerde faaliyet gösteren işletmeler üzerinden uygulamaya alarak kademeli olarak yaygınlaştırmak.
- İkiz dönüşüme yönelik ihtiyaçları, ortak yapılar tarafından karşılamak; özellikle kümelenmeleri yeniden konumlandırmak.
- KOBİ'lerin yeşil dönüşümünde sektörel ihtiyaçları temel alarak ölçek bazında yukarıdan aşağıya ilerleyen bir sistematik çerçevesinde öncelikleri belirlemek ve firma bazında uygulanacak dönüşüm çalışmalarının sektörlere göre oluşturulacak dönüşüm profilleri çerçevesinde yürütülmesini sağlamak.
- KOBİ'lerin yerel, bölgesel ve küresel bilgi ve inovasyon ağlarına katılımlarını yaygınlaştırmak.
- Yenilik merkezlerini ve Model Fabrika uygulamalarını yaygınlaştırmak.
- OSB'lerde güneş enerjisi santrallerinin kurulumunu ve endüstriyel simbiyoz yapılarının inşasını yaygınlaştırmak.
- KOBİ yöneticileri ve çalışanları için ikiz dönüşüm stratejileri, emisyon ticareti gibi konularda eğitim ve sertifikasyon imkânları oluşturmak.
- KOBİ'lerin "sürdürülebilirlik uzmanları" ile birlikte çalışmalarını desteklemek.
- Yeni iş biçimleri, dijital pazarlama, veri analizi vb. alanlarda beceri dönüşüm ve eğitim programları tasarlamak.

Kutu 5. ASO Yetkinlik ve Dijital Dönüşüm Merkezi, Model Fabrika İktisadi İşletmesi

Model Fabrika konsepti, Onuncu Kalkınma Programının temel amaçlarından biri olan üretimde verimliliğin artırılmasına yönelik sistemik yaklaşımın benimsenmesi için bir eğitim/dönüşüm modeli ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Model Fabrikalar, bu ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak, deneyimsel öğrenme ilkelerinin hata yapma serbestliği olan gerçek bir üretim hattında Yalın Üretim metodlarının uygulanarak verimliliğin hiçbir yeni yatırım yapmadan artırabildiğini gösteren, firma katılımcılarını bu sistematik için eğiten, koçluk yapan merkezlerdir.

Türkiye'nin ilk Yetkinlik ve Dijital Dönüşüm Merkezi, Ankara Model Fabrika olarak 2019 Ekim ayında Ankara Sanayi Odası'na (ASO) bağlı iktisadi bir işletme olarak tüzel kişiliğine kavuşmuştur. 2023 yılı Nisan ayına kadar tamamlanan ve her biri 4 ay süren 8 Öğren-Dönüş programında her biri farklı sektör, olgunluk seviyesinden ve ölçekten gelen 56 Sanayi İşletmesi ve bir de Hizmet Kurumunda hiçbir yeni yatırım yapmadan sadece değer katmayan aktiviteleri (israfları) ortadan kaldırarak maliyetleri düşürmenin, üretkenliği artırmanın, teslimat sürelerini kısaltmanın kısaca rekabetçilik yeteneğinin artırıldığı bu programların hemen bitiminde pilot alanlarda elde edilen her biri diğerinden çarpıcı sonuçların üst limitleri aşağıdaki gibi örneklenebilmektedir:

Ürün maliyetlerinde azalma	% 18	Kapasite artışı	% 340
Üretkenlik artışı	% 188	Ayar ve model değişim sürelerindeki azalma	% 77
Adam X saat verimliliğindeki artış	% 476	Alan kazanımları	% 73
Çevirim sürelerindeki kısalma	% 63	Fazla mesailerdeki azalma	% 100
Enerji kazanımı	% 33	Zamanında teslimat oranlarında iyileşme	% 43
Yeniden işleme oranlarındaki azalma	% 79	Kat edilen mesafelerdeki (taşımalar) azalma	% 69
Toplam ekipman verimliliği artışı	% 41	Hurda miktarlarında azalma	% 92
Yarı mamul stoklarındaki azalma	% 88	Fire oranlarında azalma	% 23
Termin sürelerinde iyileşme	% 50	Yatırım (program için ödenen hizmet bedelinin) geri dönüş süresi	0,45 ay

Söz konusu programların asıl çıktıları, yukarıda bahsedilen sayısal sonuçlar değil, bu sonuçları kendi firmalarına kazandırmak üzere yetiştirilen “Yalın Liderler”dir.

Kaynak: Bilgiler ASO'dan temin edilmiştir. (Nisan 2023)

Politika 8: Girişimcilerin ve KOBİ'lerin afet ve kriz yönetimi ile iş sürekliliği planlama kapasitesinin artırılması.

Strateji ve Tedbirler:

- Doğal afet, salgın gibi krizler öncesinde, sırasında ve sonrasında KOBİ ve girişimcilere yönelik alınması gereken tedbirlerin tüm kurum/kuruluşlar düzeyinde belirlenmesini ve stratejiler oluşturulmasını sağlamak.

- KOBİ'lerin iş sürekliliği planı hazırlamasına yön göstermesi için ilgili kurum ve kuruluşların katkısı ile çerçeveler hazırlamak ve risk yönetimi uygulamalarını yaygınlaştırmak.
- Afet bölgelerindeki pazar durumunu değerlendirerek afet sonrası pazar ihtiyaçlarını belirlemek ve bu doğrultuda acil destek kredileri, kredi garantileri, borç ertelemeleri, borçlarda vade uzatılması, vergi indirimleri gibi acil teşvik sistemleri geliştirmek. İmalat sanayi için piyasayı darboğaza sokacak ciddi aksamaların varlığı durumunda ise, sektör bazlı aynî varlık yardımları ve/veya teknik destek yardımları sağlamak.
- KOBİ'lerin afet risk yönetimi uygulamalarına katılımını teşvik edecek işyeri ve üretim araçları sigorta sistemi uygulamaları konusunda farkındalıklarını artırmak ve bu uygulamaları yaygınlaştırmak.
- KOBİ'leri olası afetlere karşı bilgilendirmek ve korumak amacıyla bire bir KOBİ eğitimleri, danışmanlık ve bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirmek.
- TEKMER ve benzeri kuluçka merkezi gibi ya da KOBİ'ler için sağlanan laboratuvar, atölye vb. çeşitli yapılar için, afet öncesi faaliyetler kapsamında depreme dayanıklı yapı tahsisinin sağlanmasına yönelik adımlar atmak.
- Girişimcileri afet çözümleri teknolojileri için özendirmek; bu alanda faaliyet gösteren girişimlere yönelik özel programlar oluşturmak.
- KOBİ'lerin ve girişimcilerin; tedarik zincirinde, temel altyapı hizmetlerinde ve kritik altyapılarda olası risklere yönelik planlama yapmasını teşvik etmek.
- Kamunun verdiği hibe ve teşviklerde; yeni kurulacak tesisler için depreme dayanıklılık tespit raporu istemek, mevcutta faaliyetlerini süren işletme/fabrikaların mevcut durumunun tespitini talep etmek.
- Geniş kapsamlı olarak "Afete Hazır" adı ile bir belge-sertifika düzenlemek. Bu belgeyi-sertifikayı teşebbüslerin kamu ile temasta olacağı her durumda (destek/teşvik başvurusu gibi) şart koşarak yaygınlaştırmak.

Kutu 6. Japonya'daki KOBİ'ler için Doğal Afet Risklerine Karşı Neler Yapılıyor?

Japonya, dünyadaki doğal afet risklerinin en yüksek olduğu ülkelerden biridir. Japonya'da afet yönetimine ilişkin bilgilendirmelerde afet olgusu 3 fazda (afetten hemen sonra, 1 ay sonra ve 3 ay sonra) ele alınmaktadır.

Bir afet sonrasında, öncelikle afet bölgelerinde KOBİ'lerden sorumlu kuruluş tarafından Ticaret ve Sanayi Odalarının teşkil edilen irtibat ofisleri üzerinden KOBİ'lerin talepleri alınmaktadır. İlk etapta KOBİ'lere kullanılan kredilerin geri ödeme vadelerinin ötelenmesi sağlanmaktadır. Acil Destek Paketi olarak işletmelere **Faizsiz Kredi Desteği** kullanılmaktadır. Birinci ayın sonunda makine ve ekipmanlarını kaybeden işletmelere yönelik **Ekipman Desteği** sağlanmaktadır. Örneğin, 2011 yılı deprem ve tsunami felaketinden çok etkilenen tedarik zincirlerini harekete geçirmek ve toparlanmalarını sağlamak üzere özel bir kredi paketi sunulmuştur. İleriye yönelik desteklerde ise (3 ay sonrası) pazarlama/iş geliştirme/tedarik alanlarında **Danışmanlık Hizmeti** sağlanmaktadır. Zarar gören fabrikaların sonraki süreçte depreme dayanaklı olabilmesi için kredi kullanılmaktadır. Japonya'da mukim KOSGEB muadili kurum olan SMRJ'den temin edilen Afet Desteklerine ilişkin diğer bazı bilgiler ise aşağıda yer almaktadır:

İmar Desteği/Afete Karşı Tedbir Desteği: Büyük ölçekli afetlerden etkilenen KOBİ'ler için İyileştirme ve Yeniden Yapılanma Destek Projeleri hayata geçirilmiştir.

Geçici Tesis Geliştirme Projesi: Afetlerden etkilenen KOBİ'lerin yeniden işbaşı yapmalarına destek olmak için yerel yönetimlerden gelen talepler doğrultusunda geçici mağazalar organize edilmiş ve yerel yönetimler aracılığıyla KOBİ'lere ödünç verilmiştir.

Felaket Kurtarma Destek Danışmanı Gönderim Projesi: Afetlerden etkilenen KOBİ'lerin, yerel yönetimlerin veya afetlerden kurtulmayı ve yeniden inşa etmeyi amaçlayan diğer destek kuruluşlarının taleplerine yanıt olarak tavsiye sağlamak üzere uzmanları ücretsiz olarak göndermeye yönelik bir projedir.

İş Sürekliliğini Geliştirme Destek Projesi: Doğal afetlere hazırlanmak için bir iş sürekliliği planı oluşturmayı ve politika yaygınlaştırmayı destekleyen bir projedir.

Kaynak: KOSGEB AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Toplantı Notları, 2023

5.2. Plan Amaç, Hedef ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi

Yukarıda öne sürülen amaç, hedef ve politikalar, dolaylı olarak SKA'nın neredeyse tamamıyla ilişkilidir. Öte yandan, öne sürülen bütün bu amaç, hedef ve politikaların, doğrudan SKA4: Nitelikli Eğitim, SKA8: İnsan Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, SKA9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı, SKA12: Sorumlu Üretim ve Tüketim ve SKA13: İklim Eylemi ile ilişkisi kurulabilmektedir. Bu ilişki, aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 34. Önerilen Amaç, Hedef ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi

	SKA4: Nitelikli Eğitim	SKA8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	SKA5: Cinsiyet Eşitliği	SKA9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	SKA12: Sorumlu Üretim ve Tüketim	SKA13: İklim Eylemi
On İkinci Kalkınma Planı döneminde KOBİ'ler ve girişimcilere dair temel amaç: " <u>geniş ve heterojen KOBİ ve girişimci kitlesinin nitelikleri itibarıyla sınıflandırılarak uygulanacak odaklı politikalar aracılığıyla KOBİ ve girişimcilerin verimliliklerinin, dayanıklılıklarının ve ekonomik büyümeye katkılarının artırılması</u> "		X		X		
Politika 1: Girişimci ekosistemi paydaşlarının ihtiyaç duyduğu beşerî sermayenin sağlanması	X	X	X	X		
Politika 2: KOBİ ve girişimci ekosistemi paydaşları arasında işbirliği kültürünün yaygınlaştırılması		X		X		
Politika 3: KOBİ ve girişimci ekosisteminde kamu kaynak dağıtım etkinliğinin artırılması		X		X		
Politika 4: KOBİ'lerin ölçeklerini büyütmelemlerinin sağlanması		X		X		
Politika 5: Finansmana erişimin kolaylaştırılması, alternatif ve yenilikçi finansman yöntemlerinin yaygınlaştırılması		X		X		
Politika 6: KOBİ'lerin ve girişimcilerin ulusal ve uluslararası pazarlara erişiminin artırılması		X		X		
Politika 7: İkiz dönüşümün KOBİ'lerde uygulanmasına yönelik dönüşüm ekosisteminin inşa edilmesi	X	X		X	X	X
Politika 8: Girişimcilerin ve KOBİ'lerin afet ve kriz yönetimi ile iş sürekliliği planlaması kapasitesinin artırılması		X		X		

5.3. Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek İçin Yapılması Önerilen Araştırmalar

Plan hedeflerini gerçekleştirmek ve tespit edilen sorunların çözümüne yönelik en uygun alternatifi belirlemek için birtakım somut verilere ve bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda, yapılması önerilen araştırmalar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- KOBİ'lerin ölçek büyütmelemlerinin önündeki engellerin, ölçek büyütmelemlerden kaçınma nedenlerinin, eşik atlama maliyetlerin ortaya koyulması ve bu kapsamda alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi.
- KOBİ borsasına ihtiyaç bulunup bulunmadığının, varsa nasıl bir yapıda kurgulanması gerektiğinin ortaya koyulması.
- KOBİ'lerin finansmana erişiminde karşılaşılan problemlerinin derinlemesine ortaya koyulması.
 - Yaşam döngülerinin farklı evrelerinde ihtiyaç duyulan finansman türleri.
 - Faaliyet alanlarına ve katma değer üretim seviyelerine göre farklılaşan problemler.
 - Ticari kredilere erişimde yaşanan problemler ve ret gerekçeleri.
 - Alternatif finansman araçlarının yaygınlaştırılmasına yönelik alınması gereken tedbirler.
- Başarısız girişimlerin ve batmış KOBİ'lerin başarısız olma ve batma gerekçelerinin ortaya koyulması, başarısızlık hikâyelerinin görünür kılınması ve bu kapsamda alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi.
- KOBİ ve girişimcilere yönelik danışmanlık ve mentorluk mekanizmalarının yaygınlaştırılması, etkinleştirilmesi ve söz konusu sistemlerin geliştirilmesi amacıyla alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi.
- KOBİ'lerin ihracat kapasitelerinin artırılmasına yönelik alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi.
 - İhracatçı KOBİ'lerin yıllara sâri dinamik analizi yapılarak ihracat performansları ve ihracat sürekliliklerinin incelenmesi.
 - Kesintili ihracat yapan KOBİ'lerin ihracatta süreklilik sağlamasına yönelik alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi.
 - Dolaylı ihracat yapan KOBİ'lerin sorun ve ihtiyaçlarının analizi.
- KOBİ'lerde afetlere hazırlık kapasitesinin artırılmasına ve iş sürekliliği planlama alışkanlığı kazandırılmasına yönelik alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi.

6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

İşletmeler, çok sayıda tüketici ihtiyacını karşılayan mal ve hizmetlerin üretimini ve dağıtımını yöneten piyasa ekonomisinin temel taşlarıdır. Bunların sayıca ezici çoğunluğunu oluşturan KOBİ'ler ise gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkeler açısından hem ekonomik büyümeye katkı sağlanması hem de gelir eşitsizliğinin azaltılarak refahın tabana yayılması açısından önemli roller üstlenmektedir. KOBİ ve girişimciler bu rollerini icra ederken pek çok problemle yüzleşmekte, hükümetler de söz konusu problemlerin çözümüne yönelik olarak politika ve programlar uygulamaktadır. Ülkemizde ekonomik ve sosyal politikaların genel çerçevesini çizen kalkınma planları bu alandaki uygulamalar için de önemli bir referans niteliğindedir. Bu çerçevede On İkinci Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları kapsamında oluşturulan Girişimcilik ve KOBİ'ler Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanan bu rapor ile hem mevcut durumun ortaya koyulması hem de önümüzdeki 5 yıl içerisinde uygulanacak kalkınma planı politikalarının tasarım süreçlerine girdi sağlanması hedeflenmiştir.

Küresel gelişmeler ve raporda ortaya koyulan istatistikler doğrultusunda girişimciler ve KOBİ'lerin ülkenin gelişime daha fazla katkı sağlayabilme potansiyelinin bulunduğu değerlendirilmekle birlikte çözüm bekleyen çeşitli problemler de bulunmaktadır. Kamunun bu aşamadaki rolünün piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldıracak rasyonel kamu politikalarını zamanında devreye almak ve başarılı uygulamaların yaygınlaştırılmasını sağlayarak özel sektör dinamizmini doğru yönlendirmek olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede ülkemizin girişimcilik ve KOBİ politikalarının ana hatlarını oluşturması gerektiği değerlendirilen temel öncelikler aşağıdaki başlıklar altında kategorize edilmiştir.

- **KOBİ'lerin Büyümesi:** Türkiye'deki KOBİ'ler ortalama ölçek büyüklüğü ve genel büyüme performansı açısından gelişmiş ülkelere nazaran geride kalmaktadır. Ülkemizde KOBİ'lerin büyüklük dağılımına bakıldığında, mikro ve küçük ölçekli işletmelerin payında yıllar itibarıyla neredeyse hiç artış olmadığı görülmektedir. Mikro işletmelerin ise dörtte üçünden fazlası ya hiç çalışanı olmadan ya da tek çalışanla faaliyetlerine devam etmektedir. Ayrıca, Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye'de KOBİ'lerin cirolarının düşük kaldığı da gözlemlenmektedir. KOBİ'lerin büyümemesi, aynı zamanda kronik bir verimsizlik problemini de beslemektedir. KOBİ'lerimiz ölçek ekonomisinin getirdiği fayda ve avantajlardan yararlanamamaktadır. Ülkemizde firmalar tarafından yenilik faaliyetlerinde bulunma durumu, firma ölçeği küçüldükçe azalmaktadır. Öte yandan, yenilik faaliyetleri için bir girdi olan Ar-Ge harcamalarında ve Ar-Ge personeli

istihdamında, özel sektörün ve dolayısıyla KOBİ'lerin payı artış gösterse de bu alandaki payları büyük işletmelerin gerisinde kalmaktadır.

- **Kamu Kaynak Dağıtımının Etkinleştirilmesi:** KOBİ ve girişimci ekosisteminin desteklenmesinde kamu kaynaklarının etkin kullanımı büyük önem arz etmektedir. Kamu tarafından yapılan kaynak transferlerinin fırsat maliyetinin yüksekliği, bu kamu kaynağının ekosistem içerisinde nasıl dağıtılacağını daha önemli hale getirmekte ve karar alıcıları daha hassas tercih yapmaya zorlamaktadır. Bu sebeple, kamu desteği sağlanacak girişimci ve KOBİ gruplarının önceliklendirilmesi gerekmektedir. Örneğin, katma değer yaratma ve büyüme potansiyeli yüksek, yenilikçi girişimciler ile ekonomik büyümeye daha fazla katkı sağlayabilecek KOBİ'ler öncelikli ve ağırlıklı olarak desteklenmelidir. Kaynak verimliliğini sağlamanın bir diğer boyutu da desteklerin daha etkili şekilde kullanımını sağlamaktır. Bu amaçla yürütülecek sistematik izleme ve değerlendirme faaliyetleri de kaynak kullanımının etkinleştirilmesi bakımından büyük önemi haizdir.
- **Pazara Erişim:** Girişimcilik ekosistemimizde geçmiş 10-15 yıllı kıyaslandığında proje fikri oluşturma, projeye başlama, projelerin kamusal destekle ayağa kaldırılması konularında ilerlemeler olsa da ortaya çıkan ürünlerin ticarileşmesinde ve pazarlamasında sıkıntılar devam etmektedir. Bununla beraber, KOBİ ve girişimciler, teknolojik altyapı eksikliği ve bilgi eksikliği nedeniyle e-ticaretten yeteri kadar pay alamamakta; ihracat konusunda bilgi eksikliği, kapasite yetersizliği, pazara uygun standartlarda ürün üretememe, pazarlama stratejilerinin hatalı belirlenmesi, yurt dışı pazarları yeteri kadar tanımama gibi sebeplerden ötürü yurt dışı pazarlara girmekte zorlanmakta, girenler rekabetçi olamamakta; kamu alımlarından yeterince pay alamamaktadır.
- **Finansmana Erişim:** Ülkemiz finansal sektöründe ticari bankacılığın ağırlığı çok fazla olup 2012 yılından bu yana KOBİ'lerin toplam krediler içerisindeki payında bir değişiklik olmaması ve ticari kredilerdeki payında bir azalma trendi görülmesi ile KOBİ kredilerinin tutarında reel bazda büyük bir değişiklikten söz edilememesi gibi gözlemler, KOBİ'ler için geleneksel bankacılık araçlarının artık yeterli gelip gelmediğini tartışmaya açmaktadır. Yeni girişimciler içinse, bankaların, kredi geçmişi olmayan, risk profili yüksek girişimcilere kaynak sağlamak konusunda isteksiz davrandıkları gözlemlenmektedir. Öte yandan, geleneksel bankacılık ürünlerine alternatif olabilecek melek yatırımcılık, yatırım fonları, risk sermayesi fonları, kitle fonlama platformları gibi finansman kanallarında da birtakım sıkıntılar bulunmakta olup bunların potansiyelinden yeterince yararlanılamamaktadır.

- **İnsan Kaynağı ve Bilgiye Erişim:** Genel olarak, ülkemizde mevcut işlerin gerektirdiği nitelikler ile iş arayanların becerileri arasında bir eşleşme problemi olduğu gözlenmektedir. Bu doğrultuda, KOBİ'ler teknik meslekî becerileri olan insan kaynağı konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Nitelikli bilgiye ve iş zekâsına erişim noktasında ise, KOBİ'lerin ve girişimcilerin nitelikli danışmanlık ve mentorluk hizmetlerini yeterince alamadıkları gözlemlenmektedir.
- **Dijital ve Yeşil Dönüşüm:** Küresel trendler ve Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması gibi yasal düzenlemeler KOBİ'lerimizin yeşil dönüşümünü gerekli kılmaktadır. Ancak, üretim yapan pek çok KOBİ'nin yeşil dönüşümün gerekliliği konusundaki farkındalıklarının düşük olduğu tespit edilmektedir. Söz konusu farkındalık eksikliğine ilaveten dönüşüm için gerekli bilgi ve yönlendirme ihtiyacı ile finansman sorunları KOBİ'lerin yeşil dönüşümünü zorlaştırmaktadır. KOBİ'lerin yeşil dönüşüm hakkındaki farkındalık eksikliği, dijital dönüşüm için de geçerlidir. İlaveten, dijital dönüşüm farkındalığı olan girişimler için dijital dönüşüm danışmanlığı verebilecek veya mentorluk sağlayabilecek kurumsal yapılar yetersizdir. Dahası, dijital dönüşüm öncesinde aşılması gereken süreçleri pek çok girişim deneyimlememiştir.
- **İşbirliğinin Güçlendirilmesi:** Türkiye'de girişimcilik ekosisteminin pek çok aktörü arasında yeterince iş birliği yapılmamaktadır. Örneğin, üniversite-sanayi iş birliği bakımından her iki tarafta da birlikte çalışma kültürü oluşmuş değildir. Benzer şekilde, ülkemizdeki KOBİ'lerin kendi aralarındaki iş birliği performansı da görece düşüktür.
- **Geniş KOBİ ve Girişimci Kitlesinin Niteliklerine Göre Sınıflandırılması:** KOBİ'lerin faaliyet gösterdiği pek çok sektör, yapısal farklılıklarına rağmen KOBİ tanımı söz konusu olduğunda aynı değerlendirme ölçütlerine tabi tutulduğundan politika tasarımı ve uygulamasında bazı zorluklar ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan geniş KOBİ ve girişimci kitlesinin heterojen yapısı, politikaların şekillendirilmesi sürecinde daha detaylı bir bakış açısını gerektirmektedir. Yüksek çeşitlilik içeren bu kitlenin faaliyet alanları, ölçekleri, yaşları, büyüme kapasiteleri gibi birçok etken, ihtiyaç ve beklentilerinin de farklılaşmasına sebep olmaktadır. Bu farklı niteliklerin politika ve uygulama süreçlerinde daha fazla gözetilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.
- **Afet ve Kriz Yönetimi:** Ülkemiz, yer aldığı coğrafyadan ötürü çok sayıda doğal afete ve krize maruz kalmaktadır. Deprem Bölgeleri Haritası'na göre, büyük sanayi merkezlerinin %98'i deprem bölgesinde bulunduğu bilinmektedir. Bütün bu afet ve krizler, KOBİ ve girişimcilik ekosistemi üzerinde de önemli olumsuz etkilere neden olmakta ve

ekosistemin pek çok paydaşının iş sürekliliğini tehdit etmektedir. Bununla birlikte pek çok girişimci ve KOBİ'nin afet ve kriz yönetimi ile iş sürekliliği planlaması kapasitesinin yetersiz olduğu değerlendirilmektedir.

Bütün bu başlıklar bir araya getirilip daha makro bir perspektiften bakıldığında, ülkemizde girişimcilik ekosisteminde iş kurma değil; hayatta kalma, büyüme ve verimlilik artışı sağlama konularına odaklanılması gerektiği değerlendirilmektedir. Açılan işletme sayılarının yıllar içerisindeki seyri, iş kurma bakımından ülkemizde bir problem bulunmadığını göstermektedir. Açılan işletmelerin sektörel kompozisyonunun, **katma değer ve yenilik üretme potansiyelinin** dikkate alınmasıyla nicelikten niteliğe dönüşecek seçici politikalar marifetiyle kaynak verimliliğinin artırılabilceği değerlendirilmektedir.

Bu bakımdan girişimci tanımının gözden geçirilerek, yenilik kavramı çerçevesinde tekrar ele alınması gerektiği ve kamu politikalarında bu çerçevede yeni bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. ÖİK üyeleri tarafından bu anlayış çerçevesinde oluşturulan ve önerilen tanıma göre girişimcilik; *“yeni pazar, ürün ve/veya süreç fırsatlarını tespit ederek, bu fırsatlardan değer üretmek amacıyla yenilik içeren bir iktisadi faaliyetin başlatılması veya genişletilmesi yönündeki çaba”* olarak tanımlanabilir. Önerilen bu tanım doğrultusunda, yukarıdaki faaliyetleri yapan kişiler girişimci olarak tanımlanabileceği gibi faaliyetlerine daha önceden başlamış KOBİ'ler de pekâlâ “girişimci” sıfatını haiz olabilir ve “girişim” veya “girişimci şirket” olarak adlandırılabilir.

Raporda tespiti yapılan problemlere iktisadî kalkınma perspektifinden bakıldığında, KOBİ'ler konusunda ilerleme sağlanmasına en çok ihtiyaç duyulan alanın verimlilik olduğu görülmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, raporda yapılan tespitler (ürettikleri katma değer düşüklüğü, piyasadan çıkma oranının ilk 5 yılda %60 oluşu vs.), Türkiye'deki KOBİ'ler için önemli bir verimsizlik problemine işaret etmektedir. Söz konusu problemin farklı boyutları, Akçığıt vd. (2023) tarafından hazırlanan Türkiye Verimlilik Raporu'nda da ortaya koyulmaktadır. Buna göre 2010'lu yıllardan bu yana gerçekleşen firma düzeyindeki toplam faktör verimliliği artışları çoğunlukla büyük ölçekli firmalardan kaynaklanmakta ve küçük ölçekli firmalar ile daha büyük ölçekli firmalar arasında verimlilik makası kapanmamaktadır. Bir başka çarpıcı bulgu ise, yeni kurulan firmaların ortalama toplam faktör verimliliklerinin, kapanan firmaların verimliliklerinden sistematik bir şekilde daha düşük olmasıdır. Bu durum, yeni kurulan firmaların belirli bir verimlilik seviyesine ulaşmak için gerekli olan süre, tecrübe ve kaynaklara ihtiyaç duyduklarını, ayrıca pazardaki rekabet koşullarına uyum sağlamalarının zaman aldığını göstermektedir.

Diğer yandan işletmelerdeki verimlilik konusunun dinamik verimlilik perspektifi ile de ele alınması gerekmektedir. Dinamik verimlilik, teknolojik ilerlemeler ve yenilik potansiyeli dikkate alınarak kaynakların zaman içinde en uygun şekilde tahsis edilmesini ifade eden bir kavramdır. Özellikle hızlı yenilik ve gelişimin norm olduğu endüstrilerde geçerlidir. Dinamik verimliliğe ulaşan işletmeler, teknolojik değişikliklere ve ilerlemelere uyum sağlama ve bunlara yatırım yapma konusunda proaktiftir. Bu da işletmelerin ürünlerini, hizmetlerini veya süreçlerini sürekli olarak iyileştirmelerine olanak tanıyarak başarılı ticari sonuçlar elde etmelerini sağlar.

Ekonomik açıdan bakıldığında, KOBİ'lerin gerekli sermaye yatırımlarını yapmaları, verimliliklerini artırmaları, yenilik yapmaları, büyümeleri ve piyasada etkin bir şekilde rekabet etmeleri için yeterli miktarda finansman gereklidir. Bu bağlamda finansmana erişim, KOBİ'lerin operasyonel ihtiyaçlarını karşılamalarını ve pazar başarısını artırabilecek stratejik yatırımları yapmalarını sağlar.

Öte yandan, finansmana erişimde yaşanan problemler KOBİ'lerin potansiyelini sınırlayarak büyümelerini ve yatırım yapmalarını engelleyebilir. Dahası, finansmana erişimdeki engeller KOBİ'lerin rekabet etme ve pazarda hayatta kalma potansiyelini sınırlayabilir. Bu nedenle, ekonomik açıdan bakıldığında, KOBİ'lerin finansmana yeterli erişiminin sağlanması, yalnızca bireysel girişimlerin başarısı için değil, aynı zamanda daha geniş bir bağlamda iktisadi dinamizm için de kritik öneme sahiptir.

Finansmana erişim bağlamında, her ne kadar On Birinci Kalkınma Planı döneminde KOBİ'lerin kredilerden aldığı payda bir yükseliş trendi gözlenirse de gerek toplam krediler gerek ticari krediler açısından son on yılda KOBİ'lerin payında ciddi bir artış gözlenmemektedir. Öte yandan, KOBİ'ler için kredi maliyetlerinin yüksek olması, teminat sorunları, özellikle kriz dönemlerinde bankaların kredi kullandırımında daha az riskli olmaları nedeniyle büyük işletmelere ağırlık vermeleri gibi hususlar KOBİ'lerin krediye erişimini kısıtlamaktadır. Açıklanan nedenlerle, KOBİ'ler için geleneksel bankacılık araçlarının artık yeterli gelmediği ve artan finansman ihtiyaçları için alternatif finansman kanallarının harekete geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Yeni girişim, melek yatırımcı ve girişim sermayesi yatırımları söz konusu olduğunda ise son birkaç yıldır ülkemizde hatırı sayılır ölçüde yeni yatırımların ve anlaşmaların yapıldığı gözlemlenmektedir. Öte yandan Küresel Yenilikçilik Endeksi alt göstergeleri arasında gösterilen, satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış her bir milyar dolarlık gayri safi yurtiçi

hâsıla başına alınan risk sermayesi yatırımları sıralamasına göre, ülkemizde bu konuda daha fazla adım atılması gerektiği gözlenmektedir.

Girişimcilik ekosisteminin önemli aktörleri arasında olan kamu kurum ve kuruluşları KOBİ'lere ve girişimcilere son yıllarda doğrudan (hibe) veya dolaylı (kredi kefaleti) olarak önemli ölçüde hibe ve destek sağlamıştır. Bu kaynak aktarımı olumlu bir gelişme olarak görülse de bütün bu desteklerin ekonomik etkisi hakkında yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Her ne kadar Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, KOSGEB gibi bazı kurumlar KOBİ ve girişimcilere yönelik uyguladıkları destek programları için değerlendirme çalışmaları yürütmekte ve yayımlamaktaysa da özel sektöre yönelik doğrudan ve dolaylı desteklerin daha sistematik olarak değerlendirilmesine duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

KOBİ ve girişimci politikasının beşerî ve sosyal boyutu kapsamında ise ekosistem aktörleri arasındaki iletişim ve koordinasyonun güçlendirilmesi, girişimlerin gereksinim duydukları insan kaynağı ihtiyacının ve nitelikli bilgi eksikliğinin giderilmesi gibi hususlar ön plana çıkmaktadır.

Sözü edilen bütün bu problemler doğrultusunda, On İkinci Kalkınma Planı kapsamında Girişimcilik ve KOBİ'ler ÖİK'te ele alınan "Kalkınma için KOBİ'ler ve girişimcilik politikası ne olmalıdır?" temel sorusuna yanıt verirken, KOBİ'ler ve girişimcilik söz konusu olduğunda sanayi ve ticaret politikaları için küresel trendler de göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre, özellikle büyük ekonomilerde *endüstriyel egemenlik* tartışmalarının yeniden canlandığı, pek çok ülkenin stratejik sektörlerini ve KOBİ'lerini "*dayanıklılık*" ("*dirençlilik*") kavramı doğrultusunda yeniden yapılandığı ve ülke içine çekme stratejileri geliştirdiği, "Yeşil" veya "Dijital" sanayi politikalarının ticaret savaşı aracı haline gelebildiği bir yapı görülmektedir. Ülkelerin giderek daha "korumacı" olduğu bu küresel yapıda, dijital ve sürdürülebilir bir ekonomiye geçiş öncelenmekte, bunun için alternatif finansman araçları giderek daha fazla kullanılmaktadır.

Bu çerçeveden bakışla, önümüzdeki beş yıllık süreçte (2024-2028) ülkemizin KOBİ ve girişimci ekosisteminde kamunun daha etkin ve yönlendirici olması ve daha hızlı sonuç almaya dönük politikalar yürütmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Örneğin; dijital ve yeşil dönüşüm sürecinin hızlandırılabilmesi için kamu farkındalık oluşturma ve destek sağlama yoluyla etkin rol oynamalıdır.

Bütün bu değerlendirmeler doğrultusunda, On İkinci Kalkınma Planı döneminde KOBİ'ler ve girişimcilere dair temel amaç "geniş ve heterojen KOBİ ve girişimci kitlesinin

nitelikleri itibarıyla sınıflandırılarak uygulanacak odaklı politikalar aracılığıyla KOBİ ve girişimcilerin verimliliklerinin, dayanıklılıklarının ve ekonomik büyümeye katkılarının artırılması” olmalıdır. Bu genel amaç doğrultusunda On İkinci Kalkınma Planı dönemi için 8 temel politika belirlenmiş ve her bir politika için strateji ve tedbirler maddeler halinde sıralanmıştır. Bu politikalar aşağıda ifade edilmektedir:

- **Politika 1:** Girişimci ekosistemi paydaşlarının ihtiyaç duyduğu beşerî sermayenin sağlanması.
- **Politika 2:** KOBİ ve girişimci ekosistemi paydaşları arasında iş birliği kültürünün yaygınlaştırılması.
- **Politika 3:** KOBİ ve girişimci ekosisteminde kamu kaynak dağıtım etkinliğinin artırılması.
- **Politika 4:** KOBİ’lerin ölçeklerini büyütmelemlerinin sağlanması.
- **Politika 5:** Finansmana erişimin kolaylaştırılması, alternatif ve yenilikçi finansman yöntemlerinin yaygınlaştırılması.
- **Politika 6:** KOBİ’lerin ve girişimcilerin ulusal ve uluslararası pazarlara erişiminin artırılması.
- **Politika 7:** İkiz dönüşümün KOBİ’lerde uygulanmasına yönelik dönüşüm ekosisteminin inşa edilmesi.
- **Politika 8:** Girişimcilerin ve KOBİ’lerin afet ve kriz yönetimi ile iş sürekliliği planlama kapasitesinin artırılması.

Politika 1 ve altındaki strateji ve tedbirlerin özü, işgücünün ve girişimcilerin beceri ve niteliklerini artırarak ekonomik büyüme ve yenilik için sağlam bir ekosistem geliştirmektir. Bunun için, nitelikli danışmanların ve mentorların nicelik ve niteliklerinin artırılması, eğitim müfredatının endüstri ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde güncellenmesi ve çeşitli yeterliliklerde özel eğitimler sunulması elzem görülmüştür. Ayrıca, ilgili strateji ve tedbirler, pratik deneyimin önemini vurgulamaktadır. Yine bu strateji ve tedbirler, erken yaşlardan itibaren bir girişimcilik kültürünün teşvik edilmesi ve girişimcilik eğitiminin yaygınlaştırılması gerekliliğini öne çıkarmaktadır.

Gelişen bir girişimcilik ekosistemi oluşturmak için, oyuncuların beceri ve niteliklerini artırmak yeterli olmayıp ayrıca bu oyuncular arasında iş birliğini teşvik etmek de gereklidir. Bu amaçla çeşitli paydaşlar arasında iş birliğini ve mentorluğu teşvik ederek girişimcilik ekosistemini güçlendirme ihtiyacı bulunmaktadır. Bu da destekleyici kuruluşlarda arayüzlerin

kullanılması yoluyla iş birliğini geliştirmeyi, akademi ile iş dünyasının daha da yakınlaştırılmasını, yerleşik işletmelerin gelişmekte olan teşebbüslere mentorluk yapmalarını ve büyük şirketlerin uzmanlaşmış alanlarda KOBİ'lere ve girişimcilere teknik mentorluk sağlamasını teşvik etmeyi gerektirmektedir.

Politika 3 ve altındaki strateji ve tedbirler, KOBİ'lerin ve girişimcilerin çeşitliliklerini ve özel ihtiyaçlarını tanıyarak destek mekanizmalarını iyileştirmeyi ve uyarlamayı amaçlamaktadır. Buna göre, girişimler çeşitli kriterlere göre segmentlere ayrılmalı ve yüksek teknoloji, istikrarlı ihracat veya hızlı büyüme gösterenler gibi değerli segmentlere güdümlü destekler sağlanmalıdır. Ayrıca, girişimcilik ekosistemine sağlanan kamu desteklerinin sektör, bölge, ölçek bazında ihtiyaca göre çeşitlendirilerek, kadınların, gençlerin ve diğer grupların destek mekanizmalarından yeterince yararlanabilmesi de amaçlanmaktadır.

Politika 4 ve altındaki strateji ve tedbirlerin özü; düzenleyici yükleri hafifletmek, gerekli motivasyonu sağlamak ve hayatî kaynaklara ve işbirliklerine erişim sağlamak suretiyle özellikle eşik atlama aşamasında olanlar olmak üzere KOBİ'lerin büyümesini ve gelişmesini kolaylaştırmaktır. Bu doğrultuda, deneyimli danışmanlar ve mentorlar ile ilişki kurulması için teşvikler sunmaktan kümelenme yoluyla dış pazarlara erişiminin sağlanmasına kadar bir dizi öneri sunulmuştur.

Politika 5 ve altındaki strateji ve tedbirler, KOBİ ve girişimcilerin finansmana erişimini yenilikçi yöntem ve araçlarla çeşitlendirmeyi ve maliyetini düşürmeyi, aynı zamanda finansal dayanıklılıklarını artırmayı amaçlamaktadır. Bu araçlar; kitlesel fonlama, risk sermayesi, melek yatırımcılık ve yatırım bankacılığı gibi alternatif finansman yöntemlerini içermektedir. İlaveten, farklı varlıkların finansmana erişim için teminat olarak kullanılabilirdiği yeni finansman modellerinin oluşturulması, girişimler için çeşitli veri kümelerinin kullanıldığı yeni puanlama sistemlerinin geliştirilmesi, Blockchain tabanlı dijital ödeme sistemlerinin kullanılması gibi bir dizi finansal yeniliğe değinilmiştir.

Politika 6 ve altındaki strateji ve tedbirlerin özü; yerel tedarikçi geliştirme, kamu alımları ve uluslararasılaşmaya odaklanarak KOBİ'ler için tedarik zincirini ve pazar erişimini güçlendirmek ve çeşitlendirmektir. Bu kapsamda, KOBİ'lerin uluslararası ticaret kapasitelerinin artırılması ve ihracat operasyonlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması temel hedefler arasındadır. Ayrıca, KOBİ'lerin Ar-Ge faaliyetlerinin kamu ihtiyaçları ile uyumlu hale getirilmesi de önerilmektedir.

Politika 7 ve altındaki strateji ve tedbirler, bilgi ve yenilik ağlarına entegrasyon yoluyla KOBİ'lerde sürdürülebilir dönüşümü teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu dönüşüm, başlangıçta büyük işletmelerin tedarikçilerine ve Organize Sanayi Bölgelerinde faaliyet gösteren şirketlere odaklanan, ikiz dönüşüm stratejilerinin uygulanmasına yönelik aşamalı bir yaklaşımı içermektedir.

Politika 8 ve altındaki strateji ve tedbirlerin temelinde ise KOBİ'lerin ve girişimcilerin doğal afetler ve salgın hastalıklar gibi krizler karşısında dirençli ve hazırlıklı olmalarını desteklemek fikri yatmaktadır. Genel olarak, bu strateji ve tedbirler, KOBİ'lerin ve girişimcilerin krizleri etkili bir şekilde yönetme ve krizlerden kurtulma kapasitelerini artırmak için altyapı güvenliğine odaklanmakta, kurumlar arası iş birliği gerektiren kapsamlı planlama faaliyetleri ile eğitim, destek araçlarını kapsamakta ve işletme bazında hazırlık stratejileri geliştirilmesini içermektedir.

KOBİ'lerin ekonomideki yeri ve sahip olduğu yaygın etki göz önüne alındığında, KOBİ ve girişimcilik politikalarının etkinlik, verimlilik, rekabetçilik odağında doğru şekilde tasarlanması ve uygulanması sürdürülebilir yüksek ekonomik büyüme için büyük önemi haizdir. Bu bağlamda KOBİ ve girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesine yönelik önerilerin genel ekonomik politika ve hedefler içinde yatay bir eksen olarak daha fazla yer alması ve ön planda tutulmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acs, Z. J., Autio, E., & Szerb, L. (2014). National systems of entrepreneurship: measurement issues and policy implications. *Research Policy*, 43(3): 476–494. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2013.08.016>.
- Acs, Z. J., Estrin, S., Mickiewicz, T., & Szerb, L. (2017). Institutions, entrepreneurship and growth: the role of national entrepreneurial ecosystems SSRN 2912453.
- Akçığıt, U., Aktuğ, E., Ateş, S. T., Cilasun, S. M. (2023). Türkiye Verimlilik Raporu. https://eaf.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2023/05/Turkiye_Verimlilik_Raporu_YO.pdf adresinden alındı.
- Alvedalen, J., & Boschma, R. (2017). A critical review of entrepreneurial ecosystems research: towards a future research agenda. *European Planning Studies*, 25(6): 887–903. <https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1299694>.
- Auerswald, P. E. (2015). Enabling entrepreneurial ecosystems. In D. Audretsch, A. Link, & M. L. Walsok (Eds.), *The Oxford Handbook of Local Competitiveness*: 54–83. Oxford: Oxford University Press.
- Autio, E. (2016). Entrepreneurship support in Europe: trends and challenges for EU policy. Policy Reports. Brussels: European Commission.
- Autio, E., Nambisan, S., Thomas, L. D. W., & Wright, M. (2018). Digital affordances, spatial affordances, and the genesis of entrepreneurial ecosystems. *Strategic Entrepreneurship Journal*, 12(1): 72–95. <https://doi.org/10.1002/sej.1266>.
- Avrupa Komisyonu, (2022). Annual Report on European SMEs 2021/2022 SMEs and environmental sustainability.
- BDDK. (2022). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Haziran 2022. Ankara: BDDK. <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=108> adresinden alındı.
- Cao, Z., & Shi, X. (2021). A systematic literature review of entrepreneurial ecosystems in advanced and emerging economies. *Small Business Economics*, 57(1), 75-110.
- Dünya Bankası. (2019). *Typology of Small and Medium Enterprise Needs and Interventions*. Washington: The World Bank Group.

- Enterprise Ireland. (2023). Entrepreneurship education. Enterprise Ireland İnternet Sitesi. <https://enterprise.gov.ie/en/what-we-do/the-business-environment/entrepreneurship-/entrepreneurship-education/> adresinden alındı. E.T: 14.06.2023
- EUROSTAT. (2022). Annual enterprise statistics by size class for special aggregates of activities: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SBS_SC_SCA_R2__custom_3815603/default/table?lang=en adresinden alındı.
- EUROSTAT. (2023). *Key Figures on European Business: 2023 Edition*. Lüksemburg: Publications Office of The European Union.
- GEM (Global Entrepreneurship Monitor) (2022). Global Entrepreneurship Monitor 2021/2022 Global Report: Opportunity Amid Disruption. London: GEM.
- Isenberg, D. (2014). What an entrepreneurship ecosystem actually is. *Harvard Business Review*, 5.
- Isenberg, D., & Onyemah, V. (2016). Fostering scale up ecosystems for regional economic growth. In *Global Entrepreneurship Congress* (pp. 71-97).
- Innovation, Science and Economic Development Canada. (2022). *Canada Small Business Financing Program*. https://ised-isde.canada.ca/site/canada-small-business-financing-program/sites/default/files/documents/2022-07/csbfp_bulletin_july_4_2022.pdf adresinden alındı. E.T: 14.06.2023.
- Junior Achievement Ireland. (2023). *Programme Overview*. JAI İnternet Sitesi. <https://jai.ie/> adresinden alındı. E.T: 14.06.2023
- Junior Entrepreneur Programme. (2023). *How it Works*. JEP İnternet Sitesi. <https://www.juniorentrepreneur.ie/howitworks/> adresinden alındı. E.T: 14.06.2023.
- KOSGEB. (2023). *Türkiye’de KOBİ’ler ve Girişimcilik*. Yayınlanmamış Rapor. Ankara.
- KOSGEB AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı. (2023). *Japonya’daki KOBİ’ler için Doğal Afet Risklerine Karşı Neler Yapılıyor?*. Toplantı Notları. Ankara.
- Mack, E., & Mayer, H. (2016). The evolutionary dynamics of entrepreneurial ecosystems. *Urban Studies*, 53(10): 2118–2133. <https://doi.org/10.1177/0042098015586547>.
- OECD. (2021a). *SME and Entrepreneurship Outlook 2021*. Paris: OECD Publishing.

- OECD. (2021b). *Understanding Firm Growth: Helping SMEs Scale Up*. Paris: OECD. doi:<https://doi.org/10.1787/fc60b04c-en>.
- OECD. (2022a). *SME Policy Index: Western Balkans and Turkey 2022: Assessing the Implementation of the Small Business Act for Europe*. Paris: OECD Publishing. doi:<https://doi.org/10.1787/b47d15f0-en>.
- OECD. (2022b). *OECD SME and Entrepreneurship Strategy*. <https://www.oecd.org/cfe/smes/strategy.htm> adresinden alındı.
- Sankar, Priya. (2020). *Direct Lending to SMEs – Canada’s Business Credit Availability Program*. <https://som.yale.edu/blog/direct-lending-to-smes-canada-s-business-credit-availability-program> adresinden alındı. E.T: 14.06.2023.
- Raes, S. (2021). *Understanding SME Heterogeneity: Towards policy relevant typologies for SMEs and entrepreneurship*. OECD.
- SBA. (2022). *2020 Yıllık Performans Raporu*. SBA.
- SBA. (2023). *Apply to be an SBIC*. SBA Resmi İnternet Sayfası. <https://www.sba.gov/partners/sbics/apply-be-sbic#id-about-the-sbic-program> adresinden alındı. E.T: 14.06.2023.
- Stam, F. C., & Spigel, B. (2017). Entrepreneurial ecosystems. Blackburn, R., De Clercq, D., Heinonen, J. & Wang, Z. (Eds) (2017) *Handbook for Entrepreneurship and Small Business*. London: SAGE.
- Startup Watch (2023). *Türkiye Girişimcilik Ekosistemi 2022 Değerlendirme Raporu*.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2023a). *Hazine Destekli Kefalet Sistemi Raporu*. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2023/05/Haftalik-Rapor_26.05.2023.pdf adresinden alındı.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2023b). *BKS İlerleme Raporu 2023 Birinci Çeyrek*. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2023/04/BKS-ILERLEME-RAPORU-1.-CEYREK.pdf> adresinden alındı.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). *Teknoloji Geliştirme Bölgeleri*. Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/istatistik-bilgiler/mi0203011501> adresinden alındı.

- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). *Teknogirişim Stratejisi*. Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/strateji-belgeleri/mu1011011620> adresinden alındı.
- TOBB. (2022). *Kurulan ve Kapanan Şirket İstatistikleri, 2022*. <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> adresinden alındı.
- TÜİK. (2023). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685> adresinden alındı.
- TÜİK. (2022). *Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kucuk-ve-Orta-Buyuklukteki-Girisim-Istatistikleri-2021-45685> adresinden alındı.
- TÜİK. (2021a). *Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması, 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Arastirma-Gelistirme-Faaliyetleri-Arastirmasi-2020-37439> adresinden alındı.
- TÜİK. (2021b). *Yenilik Araştırması, 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yenilik-Arastirmasi-2020-37457> adresinden alındı.

www.sbb.gov.tr

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

YÖNETİM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI

Ankara 2023

Necatibey Cad. No: 110/A 06570 Yücetepe - ANKARA
Tel: +90 (312) 294 50 00 • Faks: +90 (312) 294 52 98

ISBN NO: 978-625-8356-51-9

STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI YAYINLARI BEDELSİZDİR, SATILMAZ.